

Opplærings- og utdanningstilbud for unge i distriktene

Knowledge for a better society

Oxford Research provide knowledge for a better society by combining our competence in research, strategy and communication.

We carry out analysis and evaluations across a number of thematic fields including industry- and regional development, welfare policies, labour market and education issues, as well as research- and innovation systems. We also facilitate implementation- and change processes based on the outcome of our analysis and evaluations.

Oxford Research was established in 1995 and is part of Oxford Group. We have offices in Denmark, Norway, Sweden, Finland, Latvia, and in Belgium (Brussels).

Oxford Research AS

Østre Strandgate 12
4610 Kristiansand
Norway
(+47) 40 00 57 93
post@oxford.no
www.oxford.no

Oppdragsgiver

Distriktssenteret

Prosjektperiode

Desember 2020 – april 2021

Prosjektteam

Sjefsanalytiker Bjørn Brastad
Senioranalytiker Frode Bjørge
Senioranalytiker Vegard Solhjem Knutsen
Professor emeritus Gjert Langfeldt
Senioranalytiker og professor Jon P. Knutsen

The venn-diagram is a stylistic representation of Oxford Research efforts to combine competence in research, strategy and communication, in providing knowledge for a better society.

Innholdsfortegnelse

1. Sammendrag	1
2. Bakgrunn	2
2.1 Framtidig behov for kompetanse i distriktskommunene	2
2.2 Utdanning som sentraliserende drivkraft	3
2.3 Samarbeid mellom utdanning og arbeidsliv	4
2.4 Rapportens innhold	5
3. Kort om metode	6
4. Resultater fra spørreundersøkelsene	8
4.1 Er mangel på kompetanse er en barriere for utvikling av næringsliv og utvikling av offentlig sektor?	8
4.2 Kunnskap om kompetansebehovet i arbeidsmarkedet	9
4.3 Aktører og arenaer	10
4.4 Eksisterende tilbud og behov	12
4.5 Handlingsrom	14
4.6 Tilpasset utdanningstilbud	14
5. Case-studier	16
5.1 Steigen-modellen	16
5.2 Norsk Reiselivsfagskole på Geilo	22
5.3 Blått kompetansesenter vest	28
5.4 Dyrøy kommune og desentralisert høyere utdanning	33
6. Erfaringer og læringspunkter på tvers	38
6.1 Fylkeskommunen + næringsliv = sant?	38
6.2 Sammenheng og synergi mellom ulike utdanningstilbud	40
6.3 Når en tilpasning blir standarden	41
6.4 Elever og studenters erfaringer	42
6.5 Tenke lokalt, satse nasjonalt?	43
7. Kunnskapsbehov og mulige grep	46
7.1 Kunnskapsbehov	46
7.2 Mulige grep	47
Vedlegg 1 - eksempler på utdanningstilbud som er særskilt tilpasset arbeidsmarkedsbehov i distriktene.	50
Vedlegg 2 - intervjuguide utforskende intervjuer	56
Vedlegg 3 – intervjuguide case-intervjuer	58
Vedlegg 4- Intervjuguide elever og studenter	59
Vedlegg 5 – spørreskjema til kommunene	60
Vedlegg 6 – spørreskjema til fylkeskommunene	64

1. Sammendrag

Oxford Research har på oppdrag fra Distriktssenteret kartlagt eksempler på utdanningstilbud til unge i distriktene. Det har vært særlig sentralt å undersøke hvem som har tatt initiativ til utdanningstilbudene, hvilke aktører som har samarbeidet, hvilket kunnskapsgrunnlag man har bygget på og hvordan tilbudene har blitt synliggjort.

Det empiriske grunnlaget for rapporten består av:

- Utforskende intervjuer med tre fylkeskommuner,
- Spørreundersøkelse til alle landets kommuner i sentralitetsindeks fem og seks
- Spørreundersøkelse til fylkeskommunene
- Case-studier av fire utdanningstilbud til unge i distriktene

Spørreundersøkelsene dokumenterer at mangel på kompetanse oppleves som en betydelig barriere både for utvikling av næringslivet og offentlig sektor i distriktkommunene. Samtidig hevder kommunene og fylkeskommunene at de har god oversikt over kompetansebehovet i distriktkommunene, og fylkeskommunen mener også at de har tilstrekkelig handlingsrom til å tilpasse utdanninger til ulike lokale og regionale arbeidsmarkeder.

Case-studiene viser tydelig at lokalt næringsliv er avgjørende som initiativtaker og pådriver for nye utdanningstilbud. Mens kommunene har en viktig tilretteleggerrolle, bidrar fylkeskommunen med nødvendige ressurser som finansiering og utdanningsfaglig kompetanse. For å lykkes er det altså nødvendig med bredt samarbeid mellom flere aktører over tid. Synliggjøringen av tilbudene varierer mellom de fire casene, og mens enkelte i første rekke rekrutterer lokalt, er andre opptatt av å synliggjøre utdanningstilbudene nasjonalt. Et sentralt funn fra case-studiene er hvordan utdanningstilbud i distriktene kan skape en kultur for kompetanse og læring, både hos den enkelte elev eller student, og hos bedriftene som deltar. Vellykkede utdanningstilbud fører til at lokalsamfunn beholder en gruppe unge som tidligere reiste vekk. Flere understreker at dette har svært stor betydning for lokal samfunnsutvikling.

Rapporten peker også på ytterligere kunnskapsbehov. Spesielt vil det være viktig å følge fylkeskommunenes nye kompetansepolitiske rolle. Flere fylkeskommuner står i endringsprosesser for å ivareta sitt økte ansvar på dette feltet, og fylkeskommunenes strategiske styring på feltet kan være endret om kun få år. Videre er digitalisering er sterk trend som er ventet å ha betydelig innvirkning på kompetansefeltet i årene framover. Digitalisering påvirker arbeidsmarkedets kompetansebehov, men gir også nye muligheter for å tilby fleksibel utdanning tilpasset bosted og livssituasjon. Imidlertid kan en utvikling med stadig mer nettbasert undervisning svekke rekrutteringen til desentraliserte utdanningstilbud og på den måten skape utfordringer for distriktkommuner som er vertskap for slike.

Når det gjelder mulige politiske grep, viser rapporten blant annet til skillet mellom utdanningspolitikken og regional- og næringspolitikken. Mens sistnevnte i stor grad legger vekt på skreddersøm til ulike regionale kontekster, er utdanningspolitikken i større grad standardisert. Her er det rom for politisk nytenkning.

2. Bakgrunn

Tilgangen på tilstrekkelig og relevant arbeidskraft er en sentral utfordring i mange distriktskommuner. Flere bedrifter og kommuner opplever at det er krevende å rekruttere relevant arbeidskraft og kompetanse utenfra, og distriktskommunene opplever samtidig at mange unge flytter i forbindelse med utdanning, uten å komme tilbake. Det gir i neste omgang utfordringer for vekst og omstilling, og gjør det vanskeligere for kommunene å tilby likeverdige velferdstjenester som innfrir innbyggernes behov og krav.

Med den bakgrunn er det et behov for kunnskap om gode grep og tiltak som gjøres blant kommuner, fylkeskommuner, utdanningsinstitusjoner og næringsliv for å kople behovet for arbeidskraft i distriktene med utdanningstilbud på ulike nivåer. Formålet med denne rapporten er å:

- Kartlegge eksempler på hvordan arbeidskraftsbehov i distriktene i dag og i framtida kobles med utdanningsinstitusjoner, både i videregående skole, på fagskole -og høyskole- og universitetsnivå.
- Gå i dybden på fire utdanningstilbud.
- Peke på relevante problemstillinger som det vil være nyttig å følge opp gjennom videre kunnskapsutvikling.
- Undersøke de unges erfaringer med utdanningstilbudene som er beskrevet, herunder hva som lå til grunn for de unges valg og hvilke erfaringer de har gjort seg, samt hvilke framtidspaner de har.

I sum gir rapporten et utvidet kunnskapsgrunnlag til hjelp for en rekke ulike aktører. I første rekke vil rapporten være nyttig for lokal og regional politikkutvikling knyttet til kompetanseheving. Rapporten gir derfor et grunnlag for blant annet ungdomsråd og Ungdommenes distriktspanel til å arbeide for bedre utdanningsmuligheter. Her er også mye inspirasjon å hente for kommuner, fylkeskommuner og næringslivsaktører som ønsker å utvikle nye utdanningstilbud. Rapporten tematiserer også en rekke problemstillinger som er aktuelle for utdanningsinstitusjonene. Utdanning og kompetanse er sentrale bestanddeler i nasjonal distriktpolitikk, og rapporten kommer med flere konkrete innspill til mulige politiske grep.

2.1 Framtidig behov for kompetanse i distriktskommunene

Behovet for kunnskap og kompetanse er en fellesnevner for de fleste av dagens samfunnsutfordringer, og i de ti siste årene har en lang rekke av stortingsmeldinger og NOU-er drøftet hvordan omstillinger i samfunns- og arbeidsliv stiller nye krav til kompetanse. Den nylig fremlagte perspektivmeldingen framhever hvordan kompetente arbeidstakere er avgjørende for økonomisk vekstevne. Kompetanseheving har også svært stor betydning for den enkeltes muligheter og livsutsikter. Det er derfor et sentralt politisk mål at utdanning og kompetanseheving er tilgjengelig uavhengig av bosted og livssituasjon.¹

Tilgjengelige utdanningstilbud er også svært viktig for lokalt og regionalt næringsliv. Kunnskap, læring og innovasjon er sentrale konkurransefaktorer i næringslivet, og særlig formalisert kunnskap er en grunnleggende driver for samfunnets innovasjonsevne.² En arbeidsstyrke med høy og relevant

¹ Meld. St. 14 (2020-2021). Perspektivmeldingen 2021

² Fagerberg, J., Mowery, D. C. & Nelson, R. R. (2005). The Oxford Handbook of Innovation. Oxford: Oxford University Press.

kompetanse sikrer god omstillingsevne og er dermed viktig for konkurransekraften.³ Reve (2012) hevder at vi i fremtiden kan få et todelt nærings- og arbeidsliv, hvor regionene med gode utdanningsinstitusjoner vil klare å møte innovasjonsutfordringene fra internasjonal økonomi, mens regionene som ikke har tilsvarende utgangspunkt i større grad vil mislykkes.⁴ Det er derfor avgjørende at man klarer å utvikle utdanningstilbud som er tilpasset lokale og regionale arbeidsmarkeder i både by og land.

Distriktsnæringsutvalget peker i sin utredning på at kompetansebehovet varierer mellom ulike arbeidsmarkeder som følge av ulik næringsstruktur, geografi og befolkningsgrunnlag. Mange distriktskommuner er imidlertid i en krevende situasjon som følge av demografiske endringer, mindre innvandring og unges preferanser knyttet til bosted.⁵ Det eksisterer imidlertid et solid kunnskapsgrunnlag om kompetansebehovet nå og i årene framover. Årlige undersøkelser fra Nav og NHO gir et godt bilde av situasjonen, og i tillegg har Kompetansebehovsutvalget styrket kunnskapsgrunnlaget vesentlig gjennom sine tre utredninger.⁶ En aldrende befolkning er en av utfordringene som her trekkes fram.

Flere eldre i distriktskommunene skaper utfordringer knyttet til arbeidskraft og kompetanse. I tiden fram mot 2040 vil antallet 80-åringer i distriktskommunene nesten doble seg, og siden eldrebølgen påvirker hele landet, vil det bli hard konkurranse om arbeidskraften innen helse- og omsorgsyrene. Distriktsdemografiutvalget peker på betydningen av økt utdanningskapasitet innen disse yrkene, ikke minst gjennom fleksible utdanningstilbud. Muligheten for å ta høyere utdanning gjennom desentraliserte og fleksible tilbud gjør det lettere å øke egen kompetanse ved siden av et vanlig familieliv. Slike tilbud har både ført til at flere fra distriktskommuner har blitt rekruttert til høyere utdanning, og sikret distriktskommuner nødvendig kompetanse. Antallet studenter på fleksible utdanningsløp har økt de senere år, hovedsakelig på grunn av en økning i nettbaserte tilbud, men flere distriktskommuner har uttrykt bekymring over at antallet studenter som følger desentraliserte utdanningstilbud, har gått noe ned.⁷ Nettbaserte tilbud kan være et godt virkemiddel for å sikre nødvendig kompetansebygging i distriktskommuner, men en utvikling hvor nettbaserte tilbud erstatter desentraliserte tilbud, vil være uheldig.

2.2 Utdanning som sentraliserende drivkraft

Flere nylige utredninger har pekt på utdanningssystemets sterke sentraliserende effekt og etterlyst ytterligere satsing på fleksible utdanningstilbud.^{8,9,10,11} I NOU 2020:15 *Det handler om Norge*, settes det ord på hvordan spesielt høyere utdanning virker som en sterk drivkraft for sentralisering av

³ NOU 2015:1. Produktivitet – grunnlag for vekst og velferd.

⁴ Reve, T. & Sasson, A. (2012). Et kunnskapsbasert Norge. Oslo: Universitetsforlaget.

⁵ NOU 2020: 12 Næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn. Nærings- og fiskeridepartementet.

⁶ NOU 2020:2. Fremtidige kompetansebehov III - Læring og kompetanse i alle ledd. Kunnskapsdepartementet.

⁷ Tilstandsrapport for høyere utdanning 2020. (2020). Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning.

⁸ NOU 2020: 15 (2020). Det handler om Norge — Utredning om konsekvenser av demografiutfordringer i distriktene. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

⁹ Meld. St. 5 (2019-2020). Levende lokalsamfunn for fremtiden – Distriktsmeldingen. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

¹⁰ NOU 2020: 12 Næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn. Nærings- og fiskeridepartementet.

¹¹ Meld. St. (2020-2021). Styring av statlige universiteter og høyskoler. Kunnskapsdepartementet.

befolkningen.¹² Mange unge flytter fra distriktskommunene til de største byene for å ta utdanning ved utdanningsinstitusjonene der, selv om det er studietilbud som ligger nærmere. Et stort antall av studentene blir værende i byene etter endt utdanning, ettersom det her er store arbeidsmarkeder og mange jobbmuligheter. Denne dynamikken gjør det ekstra viktig å legge til rette for at det er mulig å ta høyere utdanning i distriktene. Distriktsdemografiutvalget peker på at det trolig er større potensiale i å utdanne unge som allerede er i distriktene, enn å rekruttere høyt utdannende som bor andre steder.

Ungdommens distriktspanel har vært opptatt av hvordan utdanningssystemet virker sentraliserende. I den forbindelse har panelet, som gir råd til regjeringens distriktspolitikk, understreket behovet for desentraliserte og samlingsbaserte studietilbud. I tillegg har panelet pekt på betydningen av at utdanningsprogrammene som tilbys ved videregående skoler er godt tilpasset lokale og regionale kompetansebehov.¹³ Panelet viser til at det er et paradoks med sentraliserte utdanningstilbud når næringslivet og arbeidsplassene studiene kvalifiseres for, i stor grad er i distriktene. Den store verdiskapingen tilknyttet havbruk er bare ett eksempel på et slikt paradoks. Distriktspanelet understreker også at ungdom i distriktene må få god informasjon om hvilke kompetansebehov lokalt næringsliv har. Bedre kunnskap om lokale kompetansebehov vil gjøre det enklere for de unge å velge relevant utdanning. Videre understreker distriktspanelet at det er viktig at lokale utdanningstilbud synliggjøres på en god måte, samt at det er et utnyttet potensial i å involvere lokalt næringsliv mer i utdanningstilbudene. Utdanning nærmere og i tettere samarbeid med næringsaktørene kan gi flere fordeler, også med tanke på utdanningskvalitet.

2.3 Samarbeid mellom utdanning og arbeidsliv

Stortingsmeldingen *Utdanning for omstilling* viser til behovet for bredere og mer systematisk samarbeid mellom utdanning og arbeidsliv.¹⁴ Flere rapporter har vist at Norge har et betydelig forbedringspotensial på dette området, og at slikt samarbeid kan høyne utdanningenes relevans for arbeidsmarkedet.^{15,16} Det finnes imidlertid mange gode eksempler på hvordan man lokalt har klart å skape gode samarbeid mellom utdanningstilbud og enkeltbedrifter eller bransjer. Som lokale utdanningsinnovasjoner har de ofte stor betydning for både ungdom og det lokale næringslivet eller offentlig sektor, men de er sjelden beskrevet og blir derfor ikke spredd til andre distriktskommuner som står i lignende utfordringer.

Stortingsmeldingen *Fagfolk for fremtiden* understreker fagskolenes plass i kunnskapssamfunnet og viser til hvordan utdanningstilbudet ved fagskolene utvikles i nært samarbeid med samfunns- og arbeidsliv.¹⁷ De offentlige fagskolene er eid av fylkeskommunene, men har obligatorisk styrerepresentasjon fra arbeidslivet. Kortere og praktisk rettede utdanninger gjør at fagskoleutdanningene er godt egnet til å møte omstillingsbehov i arbeidsmarkedet. Personer som tar høyere yrkesfaglig utdanning utdanner seg ofte til et lokalt eller regionalt arbeidsmarked, og det er derfor viktig for distriktskommuner at det finnes tilgjengelige tilbud i nærheten. Distriktnæringsutvalget peker i den forbindelse på at mens de offentlige fagskolene er spredd over hele

¹² NOU 2020: 15 (2020). Det handler om Norge — Utredning om konsekvenser av demografiutfordringer i distriktene. Kommunal- og moderniseringsdepartementet

¹³ Melås, A.M. (2020). Innsikt fra Ungdommens distriktspanel. (Ruralis. Rapport 1/2020).

¹⁴ Meld. St. (2020-2021). Utdanning for omstilling. Økt arbeidslivsrelevans i høyere utdanning.

¹⁵ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2018). Higher Education in Norway: Labour Market Relevance and Outcomes. Paris: OECD Publishing.

¹⁶ Davey, T., Meerman, A., Galán-Muros, V., Orazbayeva, B. og Baaken, T. (2018). The State of University-Business Cooperation in Europe (Final Report). Brussel: Europakommisjonen

¹⁷ Meld. St. 9 (2016-2017). Fagfolk for fremtiden. Fagskoleutdanning.

landet, er de private fagskolene i stor grad lokalisert i og rundt de store byene i Sør-Norge.¹⁸ En stor andel av studentene ved fagskolene tar imidlertid utdanning helt eller delvis utenfor campus.

2.4 Rapportens innhold

I sum gir framtidige kompetansebehov i distriktskommunene, utdanningssystemets sentraliserende effekt og behovet for å knytte arbeidsliv og utdanning tettere sammen, både utfordringer og muligheter. Denne rapporten beskriver og analyserer både kommuner og fylkeskommuners oppfatning av utfordringer knyttet til eksisterende utdanningstilbud, men gir også fylldige beskrivelser av distriktskommuner som gjennom samarbeid og nyskaping har utviklet nye utdanningstilbud til unge. Rapportens resterende kapitler inneholder følgende:

Kapittel 3 er en kort beskrivelse av datainnsamlingen som ligger til grunn for rapportens funn. Kapittel 4 inneholder en grundig gjennomgang av resultatene fra to spørreundersøkelser. I kapittel 5 gis en nærmere beskrivelse av fire utdanningstilbud fra ulike deler av landet, inkludert unges erfaring med tilbudene. Kapittel seks består av en sammenfattende analyse av spørreundersøkelsene og case-beskrivelsene, mens kapittel syv peker på problemstillinger som vil være nyttig å følge opp gjennom videre kunnskapsinnhenting og mulige politiske grep.

¹⁸ NOU 2020: 12 Næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn. Nærings- og fiskeridepartementet

3. Kort om metode

Studien skal både kartlegge eksempler på hvordan arbeidskraftsbehov i distriktene i dag og i framtida kobles med utdanningsinstitusjoner samt gjøre et dypdykk i fire av dem. For å være i stand til å gjøre dette på en god måte, benytter vi oss flere ulike datakilder. Vi baserer oss på data fra dokumentstudier, innledende intervjuer, to spørreundersøkelser og fire case-studier. Casestudiene inkluderer også intervjuer med 13 elever/studententer.

Ved prosjektets oppstart ble det gjennomført innledende intervjuer med administrativt ansatte i tre fylkeskommuner. Totalt ble fem personer med lederstillinger fra fylkeskommunal utdanningsavdeling eller næringsavdeling intervjuet. Informasjon fra disse intervjuene ble brukt til å utforme spørreundersøkelsene, og det kom også tips om mulige kommuner eller utdanningstilbud som kunne egne seg for case-studier.

Det er gjennomført to spørreundersøkelser som ble sendt til henholdsvis kommuner og fylkeskommuner. Kommuneundersøkelsen ble sendt til samtlige kommuner kategorisert i sentralitetsindeks 5 og 6, det vil si de minst sentrale kommunene. Undersøkelsen ble distribuert via epost til kommunens postmottak. I oversendelsen ble det bedt om at undersøkelsen ble videresendt til den med ansvaret for næringsutvikling i kommunen. Undersøkelsen ble distribuert til 209 kommuner. 98 respondenter besvarte undersøkelsen i sin helhet mens 15 respondenter besvarte deler av undersøkelsen. 96 av mottakerne responderte ikke. Det tilsvarer en svarprosent på 54, hvilket vurderes som en meget god svarprosent ved bruk av post@-adresser. Det ble sendt ut to påminnelser om å svare. Siden ikke alle respondenter har besvart samtlige spørsmål, oppgis antall respondenter i hver enkelt figur.

Spørreundersøkelsen til fylkeskommuner var i hovedsak rettet mot fylkesdirektør for utdanning og fylkesdirektør for næring. Variasjon i organisasjonsstrukturen i de ulike fylkeskommunene gjorde at undersøkelsen ble sendt til noe ulike nivåer i organisasjonen. Enkelte har for eksempel fylkesdirektør som er ansvarlig både for nærings- og utdanningsavdelingen i fylkeskommunen. I slike tilfeller ble undersøkelsen distribuert til nivået under fylkesdirektøren, eksempelvis næringssjef og kompetansesjef. Undersøkelsen ble sendt til samtlige fylkeskommuner med unntak av Oslo. Til sammen mottok 21 respondenter undersøkelsen. 16 besvarte undersøkelsen i sin helhet. Det tilsvarer en svarprosent på 76. Undersøkelsen ble publisert 28. januar, og avsluttet to uker senere. Det ble sendt ut to påminnelser om å svare.

Spørsmålene i de to undersøkelsene var i hovedsak likelydende, men fylkeskommunene ble gitt noen flere spørsmål enn kommunene. I spørreundersøkelsene ble det benyttet en fempunktsskala som respondentene ble bedt om å vurdere spørsmålene etter. For å øke leservennligheten i figurene, har vi gjennomgående valgt å slå sammen kategoriene «stor grad» og «svært stor grad». Det samme er gjort med kategoriene «liten» og «svært liten grad», mens midtpunktet i «noen grad», er beholdt som midtpunkt.

På bakgrunn av informasjon fra spørreundersøkelsene og de eksplorative intervjuene, ble det valgt ut fire utdanningstilbud som ble undersøkt nærmere gjennom case-studier. Ved valget av case ble det lagt vekt på å få dekket så mye som mulig av variasjonen knyttet til følgende kriterier:

- Utdanningsnivå. Det bør både være utdanningstilbud innen videregående opplæring, fagskoler og høyere utdanning.
- Tilpasning på tvers av utdanningsnivåer. Case hvor lengre utdanningsløp er sett i sammenheng er av interesse. For eksempel lokale samarbeid innen havbruk på videregående nivå, hvor også videre utdanningsløp er omhandlet. Case med lengre

utdanningsløp vil også være med på å synliggjøre det regionale innovasjonssystemets rolle.

- Næringsområder. Det er ønskelig at casene dekker ulike næringsområder, for eksempel fiskeri, teknologi eller skogbruk.
- Initiativ. Det bør være case hvor initiativet til lokale tilpasninger kommer fra både offentlig og privat sektor.
- Samlings- og nettbaserte studier. Et av casene bør omfatte bruk av samlings- og/eller nettbaserte studier. Dette vil gi interessant kunnskap om hvordan slike tilbud kan kombineres med relevant arbeid eller praksis i distriktskommuner.
- Geografi. Vi har valgt ut case hvor det variasjon i geografi. Denne dimensjon dekkes også indirekte gjennom de andre dimensjonene, for eksempel gjennom variasjon i næringsområder.

I hvert av casene har vi intervjuet en rekke ulike aktører som for eksempel ordfører, rektorer og andre ansatte ved skolene, lokale næringslivsrepresentanter, ansatte i fylkeskommunen og ikke minst elever og studenter ved de aktuelle utdanningstilbudene. Pandemien har tidvis gjort det vanskelig å få tak i intervjudeltakere ved berørte skoler. Totalt har vi intervjuet 32 personer, hvorav 13 var elever/studenter. Intervjuene er gjort ved hjelp av videomøter eller telefon.

4. Resultater fra spørreundersøkelsene

- Mangel på kompetanse er en betydelig barriere både for utvikling av næringslivet og offentlig sektor
- Kommunene og fylkeskommunen har god oversikt over kompetansebehovet i arbeidsmarkedet
- Utdanningstilbyderne, fylkeskommunen og lokalt næringsliv er de mest sentrale aktørene for utvikling og tilpasning av utdanningstilbud rettet mot arbeidsmarkedsbehovet
- Utdanningstilbudet på alle nivåer passer relativt godt til arbeidsmarkedsbehovet, men det er også et forbedringspotensial her
- Fylkeskommunen har et handlingsrom som gjør det mulig å gjøre tilpasninger til arbeidsmarkedets behov

I dette kapittelet presenteres resultater fra spørreundersøkelsene til fylkeskommuner og kommuner. Spørreundersøkelsene hadde som hovedformål å kartlegge eksempler på utdanningstilbud som var tilpasset arbeidsmarkedsbehov i distriktene. Samtidig er det stilt spørsmål som knytter seg til utfordringsbildet, samarbeidsrelasjoner, arenaer og aktører som omgir det tematiske feltet. Figurene i kapittelet viser resultater fra kommuneundersøkelsen, mens resultater fra fylkesundersøkelsen er fremstilt ved bruk av tekstlige beskrivelser underveis i kapittelet. Årsaken til sistnevnte er at antallet fylkeskommuner og følgelig antallet respondenter er for lavt til at det blir meningsfylt å fremstille resultatene med prosentfordeling i figurer.

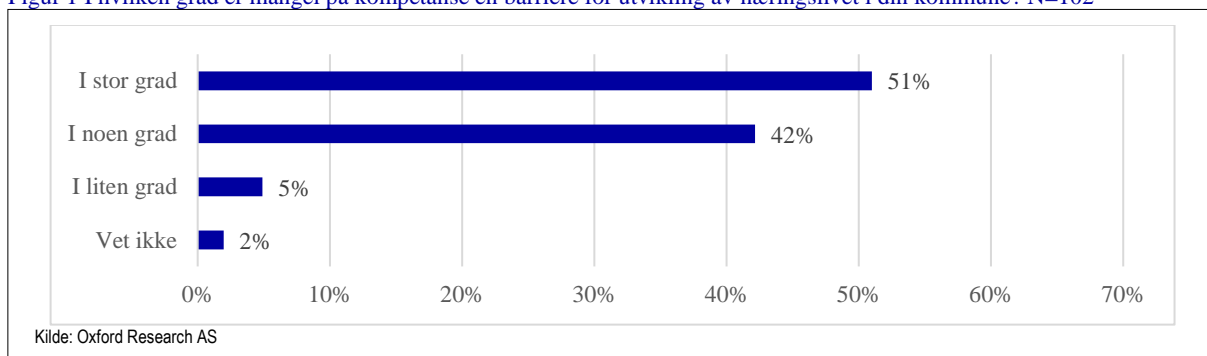
4.1 Er mangel på kompetanse er en barriere for utvikling av næringsliv og utvikling av offentlig sektor?

Respondentene ble bedt om å vurdere i hvilken grad mangel på kompetanse er en barriere for utvikling av næringsliv og utvikling av offentlig sektor i egen kommune. I figur 1 og 2 under ser man svarene til kommunene, først når det gjelder næringslivet og deretter for offentlig sektor. Resultatene viser at mangel på kompetanse er en betydelig barriere. Av 102 respondenter svarer 51 prosent at mangel på kompetanse enten i «stor» eller «svært stor grad» er en barriere for utvikling av næringslivet i kommunen, mens 40 prosent svarer det samme når det gjelder utvikling av offentlig sektor. I tillegg påpeker også 42 prosent at kompetansemangel i noen grad er en barriere for utvikling av næringslivet, mens det tilsvarende for utvikling av offentlig sektor ligger på 48 prosent.

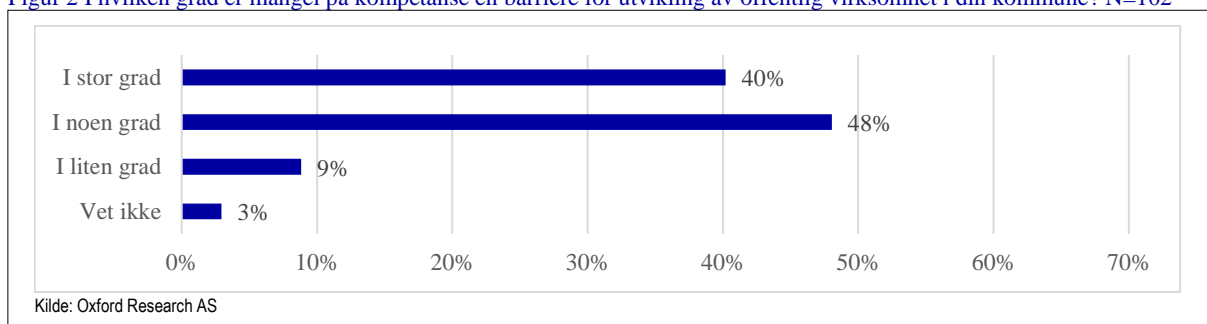
Vi har også undersøkt om det er regionale forskjeller i svargivingen, men analysene viser at det ikke er tydelige fylkesvise forskjeller å snakke om. Antallet respondenter blir imidlertid lavt når man bryter ned til fylkesnivå, slik at det blir utfordrende å si noe sikkert om regionale forskjeller. Variabelen er også krysset med sentralitetsindeks, og det er så å si ingen forskjeller å spore mellom kommuner i sentralitetsområde 5 og 6.

Når det gjelder svarene fra fylkeskommunene, tegnes det samme bildet som i svarene fra kommunene. Seks av 16 respondenter (38 prosent) oppgir at mangel på kompetanse i «noen grad» er en barriere, mens åtte (50 prosent) svarer enten i «stor» eller «svært stor grad». Tilsvarende for utvikling av offentlig sektor er 7 av 16 i «noen grad» (44 prosent) og det samme for i «stor grad» (44 prosent).

Figur 1 I hvilken grad er mangel på kompetanse en barriere for utvikling av næringslivet i din kommune? N=102

Figur 2 I hvilken grad er mangel på kompetanse en barriere for utvikling av offentlig virksomhet i din kommune? N=102

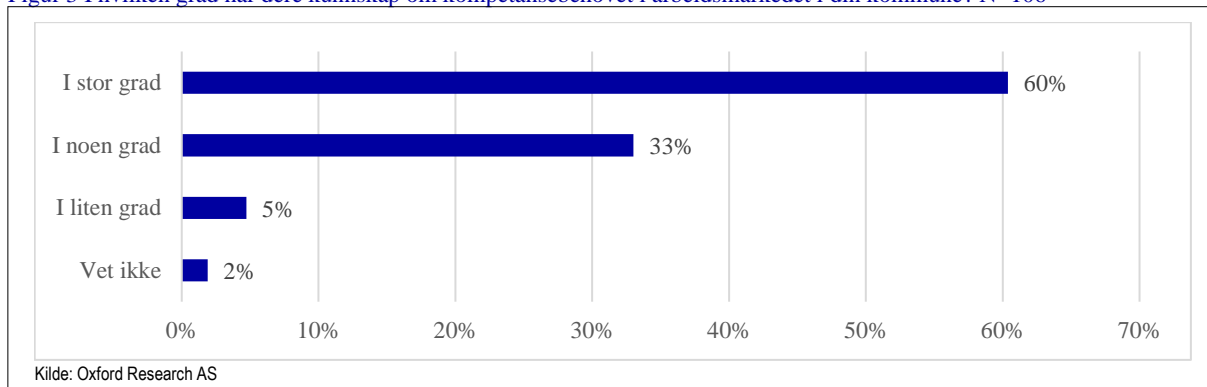

4.2 Kunnskap om kompetansebehovet i arbeidsmarkedet

I kommuneundersøkelsen er det videre stilt spørsmål om kommunen opplever å ha kunnskap om kompetansebehovet i arbeidsmarkedet. 60 prosent svarer at de i stor eller svært stor grad har kunnskap om kompetansebehovet, mens 33 prosent svarer i noen grad. Dette peker i retning av at kommunene, her representert ved de næringsansvarlige, opplever å ha oversikt over eksisterende kompetansebehov. Dette er som forventet. Det er et rimelig oversiktlig arbeidsmarked i kommunene som ligger i sentralitetsområde 5 og 6, noe som gjør at de ofte blir tett dialog rundt hva som er kompetansebehovet både i privat og offentlig sektor.

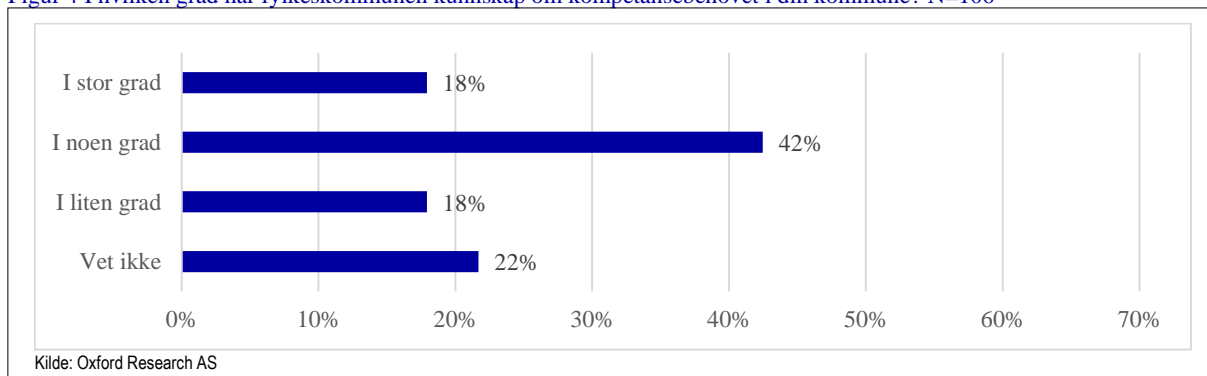
Ser man på svarene fra fylkeskommunene, er det svært likt som kommunene også her. Fylkeskommunene oppfatter også å ha god kunnskap om kompetansebehovet i fylkets distriktskommuner. 11 av 16 mener at fylkeskommune selv har god kunnskap om kompetansebehovet. Funnene styrkes ytterligere av at det i begge undersøkelsenes fritekstfelt understrekes viktigheten av en god dialog med næringslivet, og at denne dialogen både foregår direkte med bedrifter og gjennom lokale og regionale næringsutviklingsaktører.

Figur 3 I hvilken grad har dere kunnskap om kompetansebehovet i arbeidsmarkedet i din kommune? N=106

Fylkeskommunen er en nøkkelaktør på utdanningsfeltet, gjennom at de er ansvarlige for videregående utdanning og fagskole. Kommunene ble også bedt om å vurdere i hvilken grad de oppfatter at fylkeskommunen har kunnskap om kompetansebehovet i deres kommune. Her fordeler respondentene seg noe mer over hele skalaen. 18 prosent mener at fylkeskommunen «i liten grad» har kunnskap om kompetansebehovet, 42 prosent «i noen grad» og 18 prosent «i stor grad». Svarene peker i retning av det eksisterer en viss skepsis til hvor godt kjent fylkeskommunen er med kompetansebehovet i distriktskommuner. En medvirkende årsak til dette er trolig knyttet til hvordan samspillet mellom kommunene og fylkeskommunen foregår. Det er i liten grad systematisk dialog mellom hver enkelt kommune og fylkeskommunen når det gjelder kompetansebehovet. Det er behov for å diskutere hvordan man på en best mulig måte kan skape egnede arenaer for dette framover.

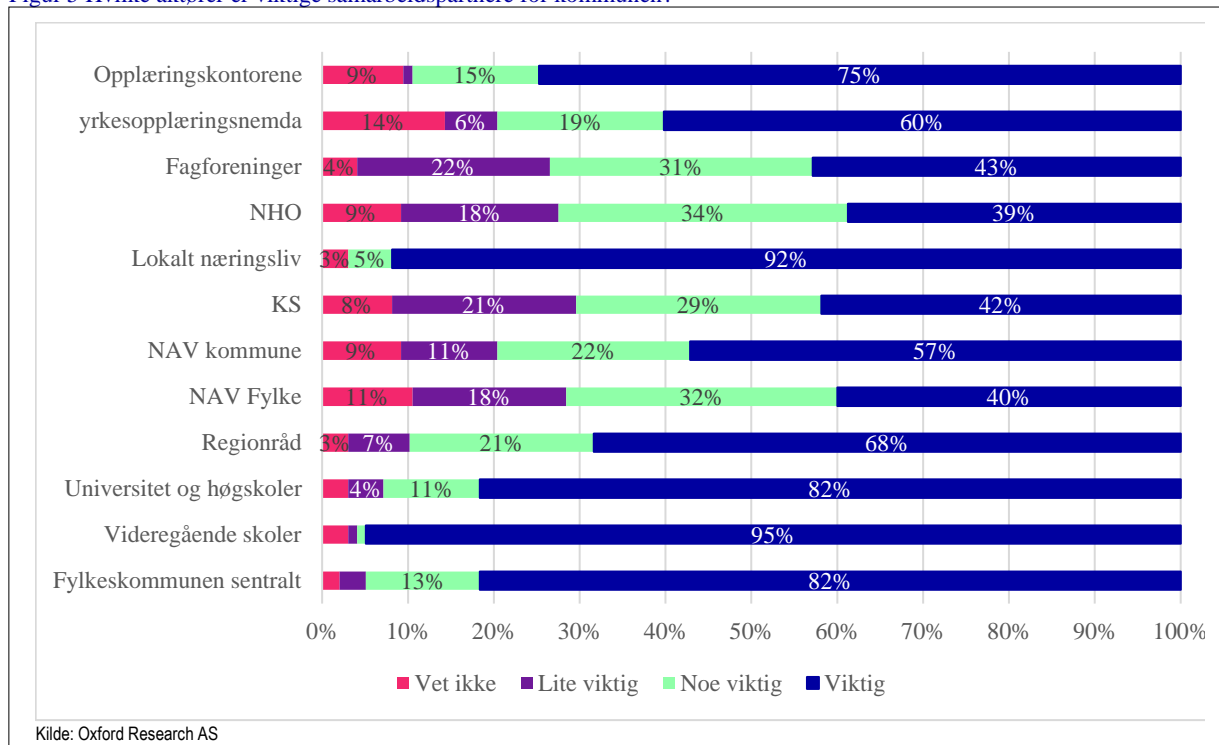
Figur 4 I hvilken grad har fylkeskommunen kunnskap om kompetansebehovet i din kommune? N=106

4.3 Aktører og arenaer

Utvikling og tilpasning av utdanningstilbud til arbeidsmarkedets behov kan involvere ulike aktører. Respondentene ble stilt spørsmål om hvilke aktører det var viktig å samarbeide med for å sikre at utdanningstilbud for unge er tilpasset kompetansebehovet i arbeidslivet. I figurene under vises hvilke samarbeidsarenaer som oppfattes å være viktigst for kommunen. Videregående skole og lokalt næringsliv trekkes frem som de viktigste samarbeidsaktørene, men også fylkeskommunene sentralt og universitets- og høgskolesektoren trekkes frem som viktige. Blant dem som i mindre grad oppgis å være viktige i slik samhandling, finner vi KS, fagforeninger, NHO og NAV fylke. Dette viser at utvikling og tilpasning av utdanningstilbud først og fremst skjer i samarbeid mellom utdanningstilbyderne og de aktørene som er tette på behovet i hver kommune/region.

Figur 5 Hvilke aktører er viktige samarbeidspartnere for kommunen?

Til nevnte spørsmål ble det videre stilt et oppfølgingsspørsmål om det er andre relevante aktører som kommunene samarbeider med. Blant aktører som nevnes av en rekke kommuner er lokale næringsutviklingselskap, næringshager og andre næringslivsaktører i regioner og på fylkesnivå. Kommuner som har regionale studiesentre, slik som Dyrøy og Nordreisa, trekker frem disse. Et par kommuner i Innlandet trekker frem Klosser Innovasjon (som blant annet er eid av fylkeskommunen, SIVA, Hamar og Kongsvinger kommuner), mens Tolga kommune trekker frem Fjellugla Kompetanse AS (som er en ideell organisasjon som tilbyr kurs og utdanninger på ulike nivåer, blant annet mesterbrev i samarbeid med Norges Mesterakademi AS¹⁹).

På samme måte som kommunen ble bedt om å vurdere hvor viktig samarbeidet med fylkeskommunen sentralt, og fylkeskommunen gjennom videregående skoler er, har fylkeskommunene blitt bedt om å vurdere hvor viktig samhandling med distriktskommuner er. 15 av 16 fylkeskommuner svarer at samarbeidet med distriktskommuner er viktig eller svært viktig. Når det gjelder samarbeidet med universiteter og høyskoler, blir disse også trukket frem blant de viktigste samarbeidsaktørene for fylkeskommunene. Lokalt næringsliv oppgis også å være en svært viktig samarbeidspartner.

I sum er det også på dette spørsmålet ingen betydelige variasjoner i hvordan fylkeskommuner og distriktskommuner svarer. Aktørene som kommer frem i figuren over, gir dermed en god oversikt over det relevante aktørbildet. Fylkeskommuner, herunder videregående skoler, og kommuner, UH-sektoren og lokalt næringsliv er kanskje ikke overraskende de mest sentrale aktørene i samarbeidet. I fylkesundersøkelsen er respondentene videre bedt om å beskrive den viktigste møteplassen hvor

¹⁹ <https://www.fjellugla.no/forside>

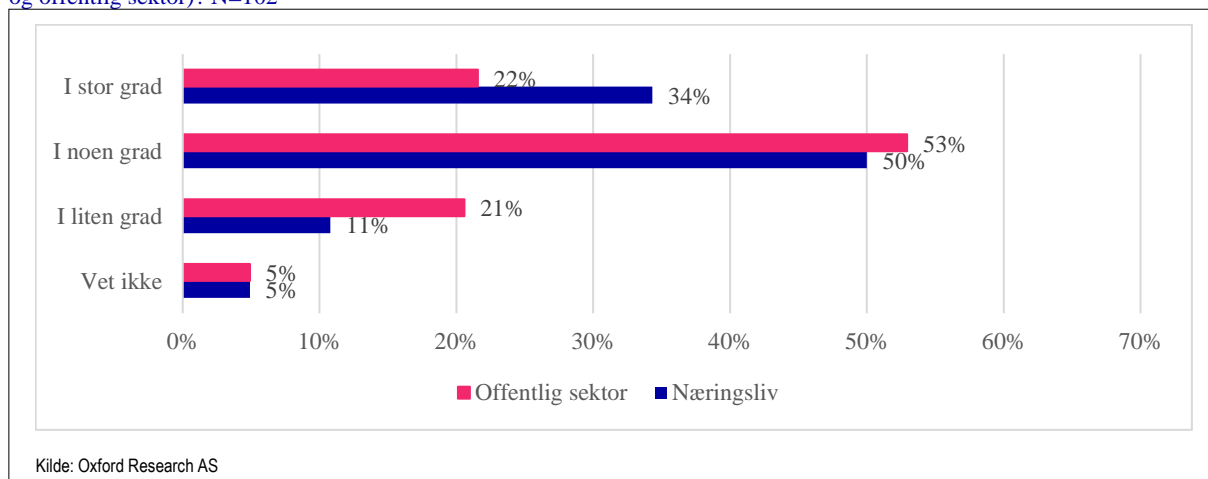
kompetansebehov diskuteres og formidles. Flere av fylkeskommunene trekker da frem regionalt kompetanseforum som en sentral samarbeidsarena.

4.4 Eksisterende tilbud og behov

Som en del av spørreundersøkelsen til kommunene har vi tatt for oss noen spørsmål som omhandler hvor godt eksisterende utdanningstilbud er tilpasset eller matcher arbeidsmarkedsbehovene i distriktkommuner. Samlet sett er tilbudet både i videregående skole, fagskole og universitet og høyskoler relativt godt tilpasset kompetansebehovet, men det eksisterer også et forbedringspotensial. I det videre ser vi nærmere på vurderingene knyttet til hvert utdanningsnivå.

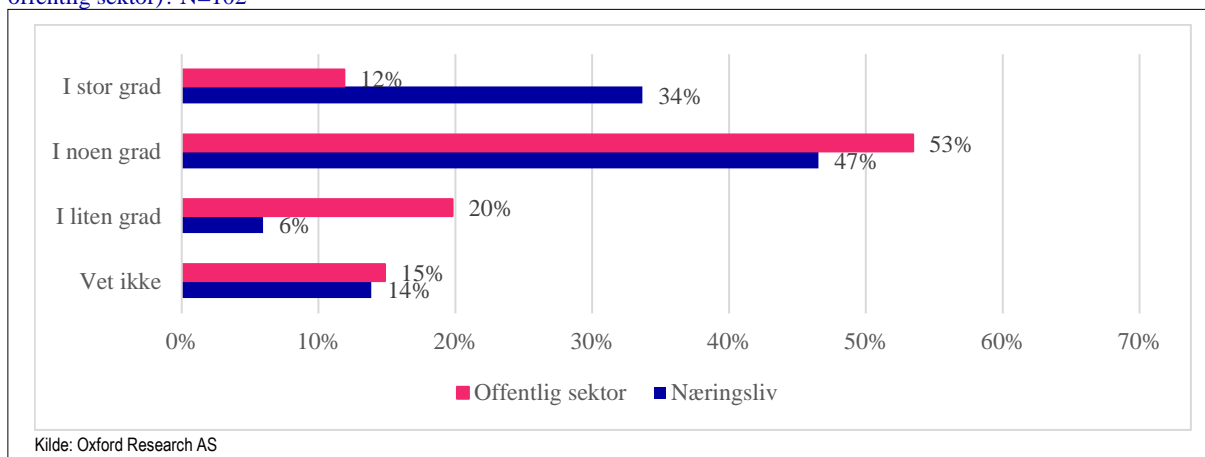
Kommunene ble bedt om å vurdere i hvilken grad utdanningstilbudet på den nærmeste videregående skolen er tilpasset kompetansebehovet i næringsliv og offentlig sektor? 34 prosent oppgir at tilbudet i nærmeste videregående «i stor grad» stemmer overens med kompetansebehovet i næringslivet. Tilsvarende for offentlig sektor er noe lavere, med 22 prosent. Over halvparten mener at tilbudet «i noen grad» møter kompetansebehovet. Ifølge respondentene er videregående utdanning bedre tilpasset kompetansebehovet i næringsliv enn i offentlig sektor. Denne forskjellen er ikke overraskende ettersom offentlig sektor i mindre grad ansetter arbeidstakere med fagbrev, men i stedet etterspør folk med høyere utdanning, for eksempel lærere og sykepleiere. I sum gir svarene et bilde av at det ikke står særskilt dårlig til når det gjelder match mellom utdanningstilbud og behov i arbeidsmarkedet, samtidig som det eksisterer et forbedringspotensial.

Figur 6 I hvilken grad er utdanningstilbudet på den nærmeste videregående skolen tilpasset kompetansebehovet (i næringsliv og offentlig sektor)? N=102

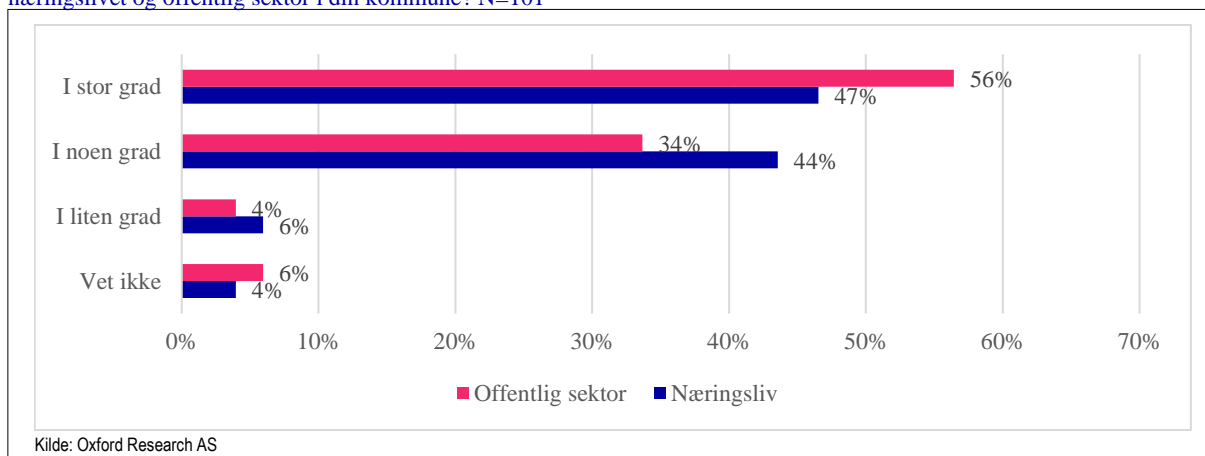
Kommunene ble også bedt om å vurdere i hvilken grad utdanningstilbudet på den nærmeste fagskolen er tilpasset kompetansebehovet i næringsliv og offentlig sektor. Svarene er svært like det vi så for videregående skole. Det samme gjelder for svarene som fylkeskommunale respondenter gir, men hvor de også peker i retningen av at fagskolen i enda større grad enn videregående er godt tilpasset arbeidsmarkedsbehovene. Utdanningstilbudet oppfattes videre å være noe bedre tilpasset næringsliv enn offentlig sektor.

Figur 7 I hvilken grad er utdanningstilbudet på den nærmeste fagskolen tilpasset kompetansebehovet (i næringslivet og offentlig sektor)? N=102

Til slutt ble respondentene bedt om å vurdere i hvilken grad utdanningstilbudet ved universitet og høyskoler i eget fylke er tilpasset kompetansebehovet i næringsliv og offentlig virksomhet. På dette spørsmålet er det flere som mener at tilbudet i stor grad er tilpasset kompetansebehovet, henholdsvis 56 prosent for offentlig sektor og 47 prosent for næringslivet. På universitets- og høyskolenivå er det dermed enn høyere andel som mener utdanningstilbudet er godt tilpasset offentlig sektor. Det er svært få som er av en oppfatning at utdanningstilbudet i liten grad er tilpasset både offentlig og privat virksomhet.

Figur 8 I hvilken grad er utdanningstilbudet ved universitet og høyskoler i ditt fylke tilpasset kompetansebehovet i næringslivet og offentlig sektor i din kommune? N=101

Dette spørsmålet er også interessant å se fra fylkeskommunenes perspektiv fordi tilbudet ikke leveres av fylkeskommunene selv, i motsetning til de to foregående. 4 av de 16 respondentene svarer «vet ikke» på både tilpasning til næringsliv og offentlig sektor, 4 svarer «i liten grad» tilpasset næringslivet og kun to oppgir at det «i liten grad» er tilpasset offentlig sektor. Fylkeskommunene svar er videre stort sett i tråd med tilbakemeldingene fra kommunene, hvor utdanningstilbudet i universitet og høyskoler oppfattes å være bedre tilpasset til kompetansebehovet i offentlig sektor enn hva som oppgis for videregående og fagskoletilbud. Det er ikke så overraskende fordi det har å gjøre med hvilken kompetanse som etterspørres i offentlig og privat sektor. I næringslivet i distriktskommuner

etterspørres kanskje i større grad fagutdannede, mens det i offentlig virksomhet typisk etterspørres sykepleiere, lærere og personer innenfor økonomiske og administrative fag, planlegging osv. Videre har videregående og fagskoler mer spesifikke utdanninger som retter seg mot næringslivet, mens UH-sektoren har mer generelle tilbud hvor mange kanskje til slutt søker seg til offentlig virksomhet.

Fylkene ble også bedt om å utdype svarene på de tre spørsmålene. Flere respondenter, hovedsakelig fra utdanningssektoren svarte kort på spørsmålet. I svarene pekes blant annet på at utdanningstilbudet i videregående justeres hvert år i tett dialog med partene i arbeidslivet. Videre trekker enkelte frem at de prioriterer å opprettholde et desentralisert tilbud både for videregående nivå og fagskole, men at det kan være utfordringer knyttet til å mobilisere tilstrekkelig antall deltakere til desentraliserte tilbud.

4.5 Handlingsrom

Opplæringssektoren er i stor grad rettighetsbasert og styrt gjennom sentrale lover. Opplæringsloven, fagskoleloven og universitets- og høgskoleloven setter overordnede rammer for struktur, oppbygging og faglig innhold, og kan dermed tenkes å begrense skoleeieres mulighet for å gjøre tilpasninger. Videre har flere fylker, for eksempel Innlandet og Troms og Finnmark, tatt i bruk en såkalt normtallsmodell. Modellen setter føringer på hvor mange deltakere som må til for at utdanningstilbud kan settes i gang. I Innlandet er det for eksempel fastsatt at det på yrkesforberedende tilbud må være minst ni elever for at tilbudet skal starte opp, mens det må være minimum 18 elever på studieforbereende tilbud. Det er imidlertid gjort klart at ordningen må være fleksibel og at det kan gjøres unntak fra modellen. I Innlandet gjøres for eksempel unntak hvis tilbudet kun finnes ett sted i fylket, eller for å sikre at de som har gjennomført Vg1 kan fortsette videre løp innenfor samme utdanningsprogram.²⁰

I lys av hypotesen om at lovverket og normtallsmodell kan være faktorer som kan sette begrensninger på handlingsrommet, ble fylkeskommunene bedt om å vurdere eget handlingsrom, og videre hvilke faktorer som eventuelt begrenser handlingsrommet for å gjøre tilpasninger.

På spørsmål om respondenten opplever at fylkeskommunen har handlingsrom til å tilpasse utdanningstilbud til behov i lokale arbeidsmarkeder i distriktskommunene, svarer om lag halvparten at de i «noen grad» har handlingsrom, mens den resterende halvparten svarer at de har stort handlingsrom. Videre oppfattes både normtallsmodell og lovverk i liten grad å sette begrensninger på handlingsrommet. I den grad det pekes på manglende handlingsrom, vises det i hovedsak til økonomiske ressurser. 13 av 16 som har svart, oppgir at økonomi i enten «stor» eller «svært stor» grad begrenser handlingsrommet for å gjøre tilpasninger. At økonomi trekkes frem som en begrensende faktor er kanskje ikke overraskende, men at hverken normtallsmodell, lovverk, læreplanverk eller andre faktorer oppfattes å være begrensende, er mer interessant. Innen de gitte økonomiske rammene eksisterer det med andre ord stor frihet for fylkeskommunen som leverandør av utdanning til å gjøre tilpasninger til arbeidsmarkedets behov.

4.6 Tilpasset utdanningstilbud

I spørreundersøkelsene ble respondentene bedt om å nevne eksempler på utdanningstilbud de mente var særskilt tilpasset arbeidsmarkedets behov i distriktene. Respondentene ble deretter bedt om å

²⁰ Innlandetfylke.no/tjenester/skole-og-opplaring/nyheter-opplaring/normtall-som-grunnlag-for-utdanningstilbudet.18486.aspx

beskrive ett eksempel i mer detalj. Følgende momenter ble i den forbindelse nevnt som særlig relevante:

- Hvem står bak initiativene, hvem samarbeider og hvordan?
- Hva er kunnskapsgrunnlaget og analysene som ligger til grunn?
- Hvilke strategier og vurderinger legges til grunn knyttet til utdanning som treffer arbeidsmarkedet nå og i framtida?
- Hvilke erfaringer har aktørene gjort seg?
- Hvordan er utdanningstilbudene synliggjort og markedsført?
- Hvilket handlingsrom finnes for tilpasninger, og hva er de største barrierene for tilpasning?

Respondentene fra fylkene nevnte få eksempler på slike utdanningstilbud. Enkelte pekte på eksempler hvor tilbud på videregående skole ble opprettholdt på grunn av etterspørsel fra lokalt næringsliv, tross få søkere. Andre viste til desentraliserte utdanninger på universitets- og høyskolenivå. Flere skrev imidlertid at tilbudsstrukturen på videregående skoler og fagskoler allerede var tilpasset arbeidsmarkedsbehov i områdene hvor skolene lå. Eksempelvis svarte en respondent at «hele det videregående skoletilbudet er dimensjonert med dette for øyet», og en annen pekte på at «alle programfagene har en relevans i tråd med arbeidsmarkedssetterspørselen». Momentene nevnt over var derfor først og fremst relevante i arbeidet med den ordinære tilbudsstrukturen ved de videregående skolene og fagskolene. I den forbindelse pekte flere av respondentene på at de hadde et solid kunnskapsgrunnlag og et utstrakt samarbeid med både næringsliv og offentlig sektor.

I svarene fra kommunene var det naturlig nok flere andre eksempler. På spørsmålet hvor de kort skulle nevne ulike eksempler på utdanningstilbud som var særskilt tilpasset arbeidsmarkedsbehov i distriktene, kom det en rekke ulike svar. Flere pekte på ordinære tilbud ved den nærmeste videregående skolen som var viktige for lokalt næringsliv. Andre viste til linjer som sto i fare for å bli nedlagt eller allerede var nedlagt, og hvilke uheldige konsekvenser dette hadde for rekruttering og framtidig bosetting. Flere kommuner pekte også på utdanningstilbud ved universitet eller høyskole som ivaretok særskilte behov i egen kommune, for eksempel kompetanse innen samisk språk. Videre var det ikke overraskende en nær sammenheng mellom regional næringsstruktur og utdanningstilbudene som ble nevnt. Kommuner langs kysten pekte på akvakultur, kommuner i typiske reiselivskommuner pekte på fagskoletilbud innen reiseliv, og skogbrukskommuner nevnte utdanninger som var relevante for skogbruk og bioøkonomi.

I vedlegget til rapporten gis det eksempler på en del utdanningstilbud som er særskilt tilpasset arbeidsmarkedsbehov i distriktene.

5. Case-studier

- Lokalt næringsliv er avgjørende som initiativtaker og pådriver for nye utdanningstilbud
- Kommuner som trekker sammen – og i samme retning, lykkes
- Fylkeskommunens fagkompetanse er en nødvendig bestanddel
- Elever og studenter er fornøyde, og de er sikre på å få jobb etter endt utdanning
- Unge som tidligere reiste vekk, er nå til stede i lokalsamfunnet på grunn av utdanningstilbudene
- Mens enkelte i første rekke synliggjør lokalt, satser andre på nasjonal markedsføring
- Utdanningstilbudene kan skape en kultur for kompetanse og læring, både hos unge og i deltakende bedrifter eller offentlige aktører.

I dette kapittelet presenteres fire ulike utdanningstilbud fra forskjellige deler av landet: Steigen-modellen fra Steigen i Nordland, Norsk reiselivsfagskole i Hallingdal, Blått kompetansesenter Vest i Austevoll og Midt-Troms studiesenter i Troms. Beskrivelsene legger vekt på hvordan ulike aktører har samarbeidet, hvilke erfaringer de har gjort seg og hvordan tilbudet er synliggjort og driftet. I tillegg er elever og studenter ved de enkelte utdanningstilbudene intervjuet om hva som lå til grunn for utdanningsvalget og hvilke erfaringer og framtidsplaner de har.

5.1 Steigen-modellen

Steigen kommune ligger nord for Bodø og har om lag 2500 innbyggere. Kommunen er både kjent for storslagen natur og en godt utviklet evne til innovasjon og lokal problemløsning. Kommunen har blant annet markert seg innen lokale medisinske tjenester, bolystprosjekter og som vertskommune for kompetansearbeidsplassene i Kvinneuniversitetet Nord (KUN). Nå forbinder også stadig flere kommunen med modellen for videregående opplæring som kalles Steigen-modellen.

5.1.1 Bakgrunn

Knut Hamsun videregående skole avdeling Steigen er en underavdeling av skolens hovedavdeling i nabokommunen Hamarøy. I Steigen kunne elever i flere år ta opplæringen gjennom den såkalte LOSA-modellen (Lokal opplæring i samarbeid med arbeidslivet). Denne modellen sikret at elevene kunne bo hjemme det første året og var utviklet som en respons på stort frafall fra videregående opplæring. LOSA-tilbudet ble imidlertid vedtatt nedlagt av økonomiske årsaker, noe som medførte at også resten av underavdelingen av den videregående skolen i Steigen sto i fare for å bli nedlagt. En nedleggelse av studiestedet ville innebære at elever måtte flytte ut av kommunen ved oppstart på videregående skole, enten til nabokommunen Hamarøy, eller til Bodø eller Narvik.

Både kommunen og det lokale næringslivet betraktet et slikt mulig utfall som kritisk for kommunen. All erfaring tilsa at det ville være vanskelig å få ungdommen til å flytte tilbake dersom de først forlot kommunen. Færre bosatte unge ville forsterke den allerede negative befolkningsutviklingen i kommunen og svekke tilgangen et aktivt næringsliv nå hadde til kompetent arbeidskraft. Ikke minst hadde store bedrifter innen havbruk bruk for faglærte, og man fryktet at et bortfall av unge lærlinger ville svekke mulighetene til vekst og utvikling innen bransjen. Det var derfor behov for å tenke nytt rundt videregående opplæring og utarbeide en modell som kunne sikre lokale bedrifter tilgang til

lærlinger og framtidig kompetanse. Gjennom arbeidet med LOSA-modellen var det utviklet gode samarbeid mellom lokale bedrifter og den videregående skolen, og disse samarbeidsrelasjonene var det mulig å bygge videre på. Resultatet ble Steigen-modellen, som første gang ble gjennomført med ti elever i skoleåret 2014/2015.

5.1.2 Steigen-modellen

Hovedmodellen for yrkesfaglig opplæring i Norge kalles 2+2 modellen og innebærer først to år på skole før man er to år i bedrift som lærling. Steigen-modellen skiller seg fra dette ved at man her er utplassert i bedrift fra første dag og får all opplæring i programfag i bedriften. Programfag er fag som er spesielle for det fagområdet man utdanner seg innen. Fellesfag, som er generelle fag som for eksempel norsk og engelsk, undervises på skolen. Elever i Steigen-modellen er på skolen to dager i uka det første året, og omtrent en dag i måneden det andre året. Resten av tida tilbringes i en eller flere bedrifter som betalte lærlinger. De to første årene er ungdommen altså både lærlinger og elever. Steigen-modellen omtales derfor som en variant av en såkalt 0+4 modell. I likhet med 2+2 modellen, tar opplæringen totalt fire år og fører fram til fagbrev. I sum er elevene mer i bedrift i løpet av disse fire årene når de følger Steigen-modellen, totalt om lag tre år.

Når eleven tar programfagopplæringen i bedrift, erstatter instruktører i bedriftene yrkesfaglærerne. Det blir heller ikke bruk for skoleverksteder siden elevene er ute i bedrift. Instruktørene har gjerne tatt instruktørkurs gjennom fylkeskommunen, men har som oftest ingen annen pedagogisk bakgrunn. Rett nok er instruktørene vant med å ivareta lærlinger etter ordinær 2+2 modell, men i Steigen-modellen får de ansvar for langt yngre elever. Elevene er heller ikke bare yngre, men de har også langt mindre kunnskap og erfaring fra det aktuelle kompetanseområdet enn hva en ordinær lærling vil ha som kommer ut i bedrift etter to år på skolen.

Fylkeskommunen har finansiert en egen koordinator. Koordinatoren rekrutterer bedrifter til ordningen, er kontaktlærer for elevene som er ute i bedrift og har jevnlig kontakt med bedriftene for å sikre at opplæringen er i tråd med gjeldende krav og retningslinjer. Vedkommende bidrar på denne måten til et tett samarbeid mellom den videregående skolen og lokale bedrifter.

Siden elevene skal tilbringe så mye tid i bedrift, er det viktig at det gjøres et grundig arbeid for å klargjøre hvilke bedrifter som kan ta imot lærlinger og at elevene har tilstrekkelig med informasjon til å velge rett. Koordinator ved den videregående skolen tar tidlig på høsten kontakt med bedrifter og hører om de har mulighet til å ta inn lærlinger. Deretter lages en oversikt over alle bedrifter og fag som ungdommene kan søke på. I midten av november arrangeres så en yrkesmesse hvor bedriftene presenteres og ungdommene kan stille spørsmål. Om ungdommene er usikre på fagvalg, legges det til rette for hospitering i januar og februar før søknadsfristen 1. mars. Ungdommen søker deretter som vanlig i Vigo og fyller ut et tilleggs skjema hvor de spesifiserer hvilken arbeidsplass og hvilket yrke de er interessert i. Deretter gjennomfører bedriften intervju med søkeren og bestemmer seg for hvorvidt de skal tilby lærlingeplass eller ikke. Skolen blander seg ikke i bedriftens beslutning, men det er en forventning om at bedriften tar inn en lærling dersom bedriften har tegnet seg på lista over aktuelle bedrifter. Det hender likevel at bedriften sier nei dersom de ikke har tro på at den aktuelle søkeren kommer til å fungere tilfredsstillende.

Pedagogisk bygger Steigen-modellen på mesterlære i enda større grad enn normalmodellen for yrkesfaglig opplæring. Mester-svenn relasjonen har alltid vært en sentral læringsmodell for utdanning og opparbeidelse av praktiske ferdigheter, og er ikke minst kjent fra håndverkerlaugene i middelalderen. Helt sentralt i mesterlære er praksisfelleskapet som legger til rette for at lærlingene kan tilegne seg tekniske ferdigheter, kompetanse og taus kunnskap, samtidig som praksisfelleskapene også skaper tilhørighet og hjelper til med å utvikle en faglig identitet. Næringslivet i Steigen har vært

opptatt av mesterlære som pedagogisk ide, og det lokale næringsforumet har blant annet arrangert seminarer med representanter fra det norsk-tyske handelskammer. Her har yrkesopplæringen i Tyskland, som i stor grad bygger på nettopp mesterlære, blitt presentert og diskutert i lys av Steigen-modellen.

5.1.3 Skolens erfaringer

Ansatte ved Knut Hamsun videregående skole avdeling Steigen, legger vekt på at Steigen-modellen er en svært god modell for mindre kommuner fordi man kan opprette tilbud så lenge en bedrift tar på seg ansvar for opplæringen. Dermed får man flere tilbud enn elevgrunnlaget tilsier. Videre understreker de at modellen har utviklet seg over tid og at det har vært betydelig læring underveis for alle involverte aktører. I dag er modellen svært populær blant ungdommen, og i fjor var det til sammen 51 ulike tilbud i 26 ulike fag. Totalt er det nå 71 lærlinger som er inkludert i modellen, og i fjor var det flere søkere til Steigen-modellen enn til studiespesialiserende ved avdeling Steigen.

Det har imidlertid vært krevende å utvikle og selge inn en ny modell. Utviklingen av tilbudet har tatt tid, og siden det er snakk om unge mennesker, har det vært viktig å ivareta elevenes rettigheter og interesser underveis. Ikke minst har dette med lærlingenes unge alder ført til en del spørsmål fra både bedrifter og foreldre, men det er gjort tilpasninger underveis som etter skolens mening har ført til at modellen nå fungerer godt. Det har også vært en endring i elevmassen som søker seg til Steigen-modellen. Mens det i starten først og fremst var skolelei ungdom som trengte et alternativ, er det nå flere unge som søker seg til ordningen fordi de mener den gir det beste læringsutbyttet. Økt søkning har også ført til et bedre sosialt miljø ved skolen og i lokalsamfunnet fordi det er færre unge som flytter ut av kommunen når de starter på videregående.

På spørsmål om hva skolen har lært underveis, understrekes betydningen av tett oppfølging av både elever og bedrifter. Elevene er unge og trenger ofte en del støtte og veiledning. Det har derfor vært viktig å bruke tilstrekkelig tid på å forberede elevene på hva som venter dem. Overgangen fra å være elev på ungdomsskolen til å jobbe med langt eldre kolleger tre dager i uka, kan være krevende. Likevel understreker skolen at mange ungdommer overrasker og tar ansvar når de blir utfordret, og det er mange historier om elever som ingen trodde ville gjennomføre og som nå har fagbrev og fast jobb. Man vet dessverre ikke nok om frafall, og det er også ulike meninger med hvilke frafallstall man eventuelt skal sammenligne med.

Bedriftene trenger også oppfølging, og koordinatoren ved skolen har derfor kontinuerlig dialog med de involverte bedriftene. Slik får man jevnlig innspill og kommentarer på hva som fungerer og hva som kan bli bedre. Vedkommende som arbeider som koordinator har bakgrunn fra privat næringsliv, og det nevnes av flere som en stor fordel. Skolen har også vært delaktig når det har vært arrangert ulike workshops og samlinger som har hatt Steigen-modellen som tema, og det påpekes at skolen gjennom modellen har opparbeidet tette relasjoner til lokalt næringsliv.

På spørsmål om eventuelle utfordringer ved Steigen-modellen, peker skolen på både inntak, elevlogistikk og risiko ved feilvalg. Det er bedriftene som gjennomfører intervju og bestemmer hvem de ønsker å gi tilbud til. Det er også naturlig, ettersom bedriften skal ha lærlingen i fire år og påtar seg et stort ansvar. Samtidig peker skolen på at siden de ikke har noe mandat til å overprøve eller endre hvem som får tilbud, kan det være en risiko for at man mister noe av nøytraliteten som vanligvis kjennetegner inntak. Forskjellsbehandling på grunn av vennskap og kjennskap nevnes ikke som noe stort problem, men i et lite lokalsamfunn er man vare for forskjellsbehandling.

En annen utfordring er at lærlingene selv har ansvar for å komme seg på jobb. Siden bedriftene er spredd rundt i hele kommunen og kollektivtilbudet er begrenset, kan det medføre utfordringer for

lærlinger som ikke er gamle nok til å ha sertifikat. Dette må foreldre og ungdom være klar over, men ofte stiller arbeidskolleger opp, eller bedriften finner andre løsninger.

Et større problem er mangelen på dokumentasjon av kompetanse dersom lærlingen slutter underveis. Det er ikke eksamen i programfag før mot slutten av tredje året, og faller lærlingen fra før, vil vedkommende kun ha dokumentasjon fra fellesfagene. Dette vil i praksis si at risikoen ved feilvalg er større fordi man da ofte må begynne helt på nytt. Elever og foreldre må også være oppmerksomme på dette, og de må signere på at de har forstått denne begrensningen.

5.1.4 Kommunens erfaringer

Steigen kommune er stolte av Steigen-modellen og understreker betydningen av at det lokale næringslivet kan rekruttere kompetent ungdom. I tillegg har suksessen med modellen medført at man har fått en ny aldersgruppe som er bosatt i kommunen. Mens det tidligere var mange ungdommer som måtte flytte allerede som 15-åringer, er det nå flere i alderssjiktet 15-25 år som er til stede i kommunen. Steigen-modellen har også ført til at yrkesfag har fått en sterkere status i lokalsamfunnet, noe som gagnar både kommunen og bedriftene.

Kommunen understreker også samfunnsansvaret som det lokale næringslivet har tatt gjennom utviklingen av modellen. De lokale bedriftene har både tatt initiativ og opprettholdt et sterkt engasjement for ordningen. Slik har bedriftene både bidratt til å utdanne arbeidskraften de selv er avhengige av, men også gitt ungdommen i lokalsamfunnet en mulighet til å bli værende. Det understrekes i den forbindelse at Steigen kommune står i de samme utfordringene som mange andre distriktskommuner ved at utdanningstilbudene virker sterkt sentraliserende og man på den måten mister unge som ikke kommer tilbake.

Kommunen legger også vekt på det innovative ved Steigen-modellen og viser i den forbindelse til Distriktsdemografiutvalgets anbefaling om å tenke nytt i distriktpolitikken. Steigen-modellen er en måte å tenke helt nytt på, og da må man også ha aksept for at modellen trenger tid til å utvikle seg. Steigen-modellen er nå mer populær blant de unge enn noen gang før, og det er også mer prestisje knyttet til ordningen. Dette har vært mulig fordi man har hatt tilstrekkelig tålmodighet til å la modellen utvikle seg. Kommunen etterlyser i den forbindelse en egnet arena for erfaringsutveksling mellom distriktskommuner med tanke på å ta eierskap til forskjellige løsninger innen desentralisert utdanning.

5.1.5 Næringslivets erfaringer

Det lokale næringslivet i Steigen har et sterkt eierskap til Steigen-modellen og omtaler den som avgjørende for at bedriftene har tilgang på kompetent arbeidskraft. Steigen-modellen har imidlertid ikke bare vært viktig for den enkelte bedrift og lærling, men har ifølge sentrale aktører også skapt en annen holdning til samfunnsansvar og lokal utvikling. Bevisstheten rundt kompetanse har økt i det lokale næringslivet, og flere har blitt opptatt av bedriftenes medansvar for å utdanne lokalsamfunnets unge.

I intervjuet med næringslivsrepresentanten fra Steigen, ble handlingsrommet som oppsto da Losa ble lagt ned, vektlagt som et avgjørende øyeblikk. Mens flere aktører fortsatt kjempet for at Losa skulle bestå, forsto ledelsen i toneangivende bedrifter at det var behov for en annen modell som også kunne tiltrekke seg sterkere elever. Losa hadde imidlertid bidratt til at det var etablert gode kontakter mellom enkelte lokale bedrifter og den videregående skolen, og dette var det mulig å bygge videre på. Gjennom gode politiske kontakter i fylkeskommunen, fikk man så gjennomslag for å prøve ut og senere videreføre Steigen-modellen. Næringslivsrepresentanten påpekte at foreldre var skeptiske til Steigen-modellen i starten, men at dette senere snudde da foreldre så at det var positivt både for den

enkelte elev og lokalsamfunnet at ungdommen slapp å flytte på hybel. Dette forklarer vedkommende med at det var en innarbeidet kultur i lokalsamfunnet som tilsa at man dro til Bodø for å ta yrkesfaglig utdanning. Det tok derfor noen år før man verdsatte det lokale tilbudet gjennom Steigen-modellen.

Økende anerkjennelse av Steigen-modellen har også sammenheng med at de lokale bedriftene har bygget opp kompetanse på at være lærebedrift for unge lærlinger. Bedriftslederen som ble intervjuet pekte på en økende forståelse av at jo bedre lærebedrift, jo bedre bedrift er man og blir man. Det er likevel mer å gå på i arbeidet med å bli enda bedre til å lære bort og treffe riktig nivå for ungdom som kommer rett fra ungdomsskolen. I den forbindelse etterlyses det bedre muligheter for å øke pedagogisk kompetanse i bedriftene.

Også fra næringslivet understrekes det at man de siste årene har fått en ny aldersgruppe i lokalsamfunnet. Mens det før var svært få bosatt i alderen 15-25 år, er det nå flere som tar fagbrev og blir knyttet til en lokal bedrift. Det er mange som har gått Steigen-modellen og blitt ansatt i den bedriften de har hatt opplæringen, og det merkes på befolkningsstatistikken. Representanten fra næringslivet vektlegger derfor Steigen-modellen som en svært viktig brikke blant flere for å demme opp for befolkningsnedgang og en aldrende befolkning.

På spørsmål om de kritiske suksessfaktorene for et opplegg som Steigen-modellen, peker næringslivsrepresentanten på et aktivt og engasjert næringsliv. De lokale bedriftene har ifølge vedkommende vært en avgjørende motor for ordningen, og uten denne motoren, hadde ikke modellen vært liv laga. Det kraftige påtrykket fra bedriftssiden har også ført til at lokale politikere har framsnakkert ordningen. Regionale politikere har på sin side bevilget tilstrekkelig med midler. Koordinatorstillingen som følger opp elevene og er tett på både næringsliv og elever, er også avgjørende. Vedkommende viser også til at det må være politisk velvilje for å opprettholde en slik modell ettersom en elevplass koster mer enn gjennomsnittet. Det understrekes likevel at dette er et komplekst regnestykke med mange variabler, og at det er synd man ikke har bedre oversikt over de reelle kostnadene.

Næringslivsrepresentanten ble også spurt om han hadde registrert motstand mot Steigen-modellen fra enkelte aktører. Vedkommende mente at de som eventuelt var skeptiske til modellen, var å finne i utdanningsavdelingen i fylkeskommunen. Her var det ifølge vedkommende flere aktører som var uenige i modellens nåværende popularitet, men som i liten grad fikk gehør for denne skepsisen fordi politikerne så behovet Steigen og andre distriktskommuner hadde. Vedkommende pekte også på at dersom nærliggende skoler opplevde redusert elevtilstrømning, måtte skolen selv forbedre eget tilbud.

5.1.6 Fylkeskommunens erfaringer

Som skoleeier er fylkeskommunen en avgjørende aktør for å drifte Steigen-modellen. I intervju med flere ansatte ved utdanningsavdelingen, ble Steigen-modellen anerkjent som en godt fungerende løsning på et behov flere distriktskommuner hadde. Over tid hadde også modellen utviklet seg, og det hadde blitt etablert faste prosedyrer og en klarere ansvarsfordeling mellom aktørene. Modellen var tidligere evaluert etter få års drift, men det var nå et ønske om å evaluere på nytt for å bedre oversikt over effektene og resultatene av Steigen-modellen. Ikke minst var det behov for å se nærmere på Steigen-modellens ringvirkninger. Det var nemlig enkelte som stilte spørsmål ved om ordningen nå hadde blitt for populær og at denne populariteten fikk uventede konsekvenser for nærliggende skoler.

Fordi stadig flere elever nå søkte seg til Steigen-modellen, ble elevgrunnet ved andre videregående skoler redusert. Særlig gjaldt dette den nærmeste videregående skolen i nabokommunen. Det ble derfor stilt spørsmål ved hvorvidt det var i distriktskommunenes interesse å etablere et nullsumspill seg imellom, hvor resultatet kunne bli at man svekket videregående skoler i distriktene. Generell

nedgang i ungdomskullene i hele Nordland fylke hadde ført til at flere videregående skoler nå strevde med elevgrunnlaget. Sør i fylket hadde derfor Steigen-modellen blitt nevnt som et mulig alternativ, men dette hadde blitt avvist av det lokale næringslivet som var redd for at man da ville svekke den nærmeste videregående skolen.

De intervjuede ved utdanningsavdelingen påpekte også at Steigen-modellen innebar en risiko dersom eleven ikke fullførte og ikke fikk eksamen i programfagene. Elevene hadde heller ikke omvalg og måtte derfor i tilfelle begynne på nytt. Videre ble det også pekt på at elevene som tok Steigen-modellen i gjennomsnitt ikke oppnådde karakterer i øverste ende av skalaen i programfagene. Karakternivået kunne tyde på at Steigen-modellen ikke egnet seg for alle, men heller burde være et supplement til den foretrukne 2+2-modellen. Likevel sto mange foreldre på for at deres ungdom skulle ta Steigen-modellen og bli boende hjemme.

Samtidig var også de ansatte i fylkeskommunen opptatt av at næringslivet i Steigen hadde vært en sentral drivkraft for modellen, og de roste derfor næringslivet for å være opptatt av lokal samfunnsutvikling og bidra ut over det man normalt kunne forvente av et næringsliv preget av mange små og mellomstore bedrifter. Rett nok var det flere store bedrifter innen blå næringer som hadde akslet en lederrolle i arbeidet for å utvikle og beholde Steigen-modellen, men bredden i tilbud som nå ble gitt, tydet på at det hadde utviklet seg en kultur for å bidra til kompetansebygging.

5.1.7 Elevenes erfaringer

Elevene vi har intervjuet rapporterer om en modell som fungerer godt og som har vært avgjørende for at de har blitt boende i kommunen. Alternativet for de fleste har vært å flytte til Bodø, men Steigen-modellen har gjort det mulig for dem å bli boende:

«Jeg synes Steigen-modellen funker bra. Det var godt å få litt avlastning fra skolen. Etter ti år var jeg lei og trengte forandring. Jeg lurte på å flytte til Bodø og ta teknologi og industriell produksjon der. Jeg liker praktiske fag, bruke fingrene og lage ting. Men jeg ville være i Steigen. Så er det motiverende å tjene penger og bo hjemme og slippe å betale for mat og sånn på hybel. Jeg har en del venner som har flyttet, men det er også mange som bor her nå på grunn av Steigen-modellen. Den har blitt så populær at det er flere som tar Steigen-modellen enn studiespesialiserende. På grunn av Steigen-modellen har vi mange muligheter her, man kan ta mange linjer selv om du kanskje er den eneste.»

En av de intervjuede viser også til konsekvensene av å ta en utdanning man ikke kan bruke i hjemkommunen. I tillegg peker vedkommende på den velkjente utfordringen med at mange distriktskommuner har infrastruktur rettet inn mot regionsenteret, men dårligere kollektivtilbud mellom ulike distriktskommuner:

«Om ikke Steigen-modellen hadde eksistert, hadde jeg måttet flytte. Det hadde sannsynligvis blitt til Bodø, for selv om det er lengre unna enn Oppeid, er det lettere å komme seg fra Bodø i helgene enn det er med buss fra Oppeid. I Bodø hadde jeg nok tatt frisørfag, men jeg kunne ikke levd av det her i Steigen, så da hadde jeg måttet bo en annen plass. Så jeg hadde på en måte utdannet meg vekk fra Steigen, mest sannsynlig.»

Som nevnt innebærer Steigen-modellen en risiko dersom du ikke fullfører. Du vil da stå uten papirer på det du har lært i bedrift. Noen elever påpeker at dette er en ulempe og at det krever ekstra god informasjon før man velger hvilket utdanningsløp man skal starte på:

«Du må ikke slutte underveis i Steigen-modellen. Da har du ingenting. Det er litt kjipt, men gjør at det er enda viktigere å bestemme seg for en jobb man vil trives med. Jeg har familie på samme arbeidsplass, så jeg visste hva jeg gikk til. Men jeg skulle ønske at det var litt mer informasjon i forkant. Skulle gjerne hatt omvisning på bedriftene før jeg valgte. Nå var det en slags messe hvor det kom noen fra bedriftene, men jeg skulle gjerne hatt litt mer informasjon».

Ettersom de unge er ute i bedrift tre ganger i uka allerede fra start, er de mye sammen med voksne. På spørsmål om hvordan det er som 15-16-åring å være så mye sammen med voksne arbeidskolleger, påpeker flere av de unge at de trives med vekslingen mellom skole med jevnaldrende og bedriftstid med voksne.

«Steigen-modellen passer meg veldig godt fordi jeg liker å veksle mellom det å være sammen med andre og det å være sammen med voksne. Det er jo litt spesielt med Steigen-modellen, at man her så mye sammen med voksne helt fra du starter. Det tror jeg er en god ting.»

Enkelte peker også på at Steigen-modellen gir så mye mer tid i bedrift at det blir en fordel når man senere skal søke jobb. Ikke minst gjelder dette for dem som kan vise til lang fartstid:

«Så er det bra at man holder mer på med faget når man tar Steigen-modellen, jeg er jo på båt gjennom fire år. Jeg har lurt på å gå videre, for eksempel ta styrmannsfaget. Da vil jeg i tilfelle ha mye lengre fartstid enn dem som har tatt vanlig løp. Det er jo bra det teller som artstid. Jeg tror jeg får jobb i Steigen med denne utdannelsen. Jeg har egentlig fått ganske gode signaler på det allerede.»

Hva gjør du om ti år? Om ti år står jeg på broa!

Høylydt svar fra matroslærling underveis på en bråkete servicebåt et sted langs norskekysten

5.2 Norsk Reiselivsfagskole på Geilo

5.2.1 Bakgrunn

Reiselivsnæringen er svært viktig for hele Hallingsdalsregionen. Ikke minst har Geilo en lang historie som vinterdestinasjon med velkjente hoteller og flere alpinanlegg. Det har i lang tid vært et sterkt ønske fra regionen og næringslivsaktørene om å utvikle helårsturisme. Helårsturisme vil naturlig nok øke verdiskapingen, men vil også legge til rette for flere heltidsansatte i næringen og mindre bruk av sesongarbeidskraft. Flere helårsarbeidsplasser vil i sin tur øke sannsynligheten for bosetting og flere lokale ringvirkninger av reiselivsnæringen.

I tråd med dagens trender innen reiselivet, er det også et ønske om å vri turismen fra et fokus på volum til et fokus på kvalitet og bærekraft. For å få dette til, må kvaliteten økes i hele kjeden av tjenester og opplevelser slik at Hallingdalsregionen leverer et bedre reiselivsprodukt enn konkurrerende destinasjoner. Fellesnevneren for helårsturisme og økt kvalitet hos reiselivsaktørene, er økt kompetanse blant ansatte i næringen. Den tenkte virkningskjeden er altså at økt kompetanse gir høyere kvalitet som igjen gir større betalingsvilje blant kundene.

En annen utfordring reiselivsnæringen strever med, er at arbeidsplassene i næringen ikke vurderes som attraktive blant ungdom i regionen. Ansatte i hotell- og restaurantbransjen er for eksempel ofte lønnet

lavt, og arbeidstidene kan være ugunstige ved at man gjerne jobber når andre har fri. Det har derfor vært krevende å rekruttere lokal ungdom til en næring som for regionen har svært stor betydning. I stedet har man måttet belage seg på mye utenlandsk sesongarbeidskraft. Ved å høyne kompetansen i næringen, kan man også håpe på økt status og bedre arbeidsbetingelser. Da kan man i større grad rekruttere regionalt og forankre næringen bedre i lokalsamfunnene i Hallingdal.

5.2.2 Norsk Reiselivsfagskole

Ved behandlingen av Handlingsprogrammet 2016-2019 for daværende Buskerud fylkeskommune, kom det et politisk initiativ hvor man ba om at styret ved Fagskolen Tinius Olsen utredet mulighetene for et fagskoletilbud innen reiseliv. Tilbudet skulle være lokalisert i Hallingdal. Fagskolen gjennomførte deretter et forprosjekt hvor man kartla interesserte bedrifter, andre relevante aktører og hvilket rekrutteringsgrunnlag et slikt utdanningstilbud ville ha. I denne fasen ble det gjennomført en rekke samtaler med blant annet reiselivsnæringen, regionrådet og opplæringskontoret i Hallingdal, og det ble dokumentert et vesentlig kompetansegap i næringen både regionalt og nasjonalt. Det var derfor enighet om at man burde opprette et fagskoletilbud innen reiseliv på Geilo.

For å realisere et slikt fagskoletilbud, ble det opprettet et toårig prosjekt hvor regionrådet i Hallingdal fikk ansvaret for gjennomføringen, mens fagskolen hadde prosjektledelsen. Styringsgruppa for prosjektet inkluderte både regionråd, Hol kommune, opplæringskontoret og representanter fra Geilogruppen²¹ og fylkeskommunen. Hovedmålet med prosjektet var å få utarbeidet fagplaner og få disse godkjent av Nokut, men det var også satt av ressurser til å kartlegge kompetansen i næringen regionalt, markedsføre tilbudet og bygge nettverk med andre relevante aktører. Prosjektet ble finansiert som et spleiselag mellom fagskolen, fylkeskommunen, kommunene i regionen og reiselivsnæringen.

I august 2020 ble Norsk Reiselivsfagskole åpnet på Geilo, og det er i dag 40 studenter ved skolen. Studentene fordeler seg mellom fagskoletilbudene hotell- og restaurantdrift og reiseliv- og opplevelsesutvikling. De to utdanningene kan enten tas på heltid over to år, eller som nettbasert deltidsstudium over fire år. Deltidsstudiet har samlinger på Geilo underveis i studiet. I studieåret 2020-21 er det 15 studenter på heltid og 25 studenter som følger nettbasert. Reiselivsfagskolen er lokalisert på Bardøla høyfjellshotell, og dette sikrer en svært tett kobling mellom arbeidsliv og utdanning. Det er også lagt til rette for at studentene skal få jobbe i reiselivsbedrifter i studietiden, ut over praksisperiodene som er inkludert. Studiestedet har også levert en rekke Covid 19- relaterte bransjeprogrammer siden juni 2020.

5.2.3 Regionrådets erfaringer

Regionrådet hadde prosjektansvaret for prosjektet som førte fram til opprettelsen av Norsk Reiselivsfagskole, og regionrådet har gjennom hele prosessen holdt tett kontakt med alle involverte aktører. I intervju med prosjektansvarlig hos regionrådet, understrekes arbeidet med skolen som krevende, men viktig. Prosjektansvarlig peker særlig på de lokale reiselivsbedriftene som avgjørende for å få Norsk Reiselivsfagskole realisert. Ikke minst har Geilo-gruppen tatt samfunnsansvar ved å investere både tid og penger i prosjektet.

Prosjektansvarlig framhever reiselivsfagskolen som et prosjekt hvor alle de involverte aktørene har dratt i samme retning. En lik problemforståelse har ligget til grunn for det gode samarbeidet, hvor manglende tilgang til kompetent arbeidskraft har blitt vurdert som et vesentlig hinder for videre utvikling av reiselivsnæringen. Det har også vært enighet om at næringen rekrutterer for dårlig blant

²¹ Geilogruppen er et hotell- og eiendomsselskap med stor aktivitet på Geilo. Geilogruppen eier og driver blant annet hotellene Vestlia Resort og Bardøla høyfjellshotell.

regionens egne ungdommer. Et utdanningstilbud innen høyere yrkesfaglig utdanning fyller dermed flere funksjoner. Både bidrar fagskolen til å utvikle en svært viktig næring for regionen, og den hjelper til med å øke statusen til jobbene innen næringen og slik lette rekruttering av mulige lokale arbeidstakere.

Fylkeskommunen blir også framhevet som en konstruktiv aktør som har ønsket å gjøre sitt for at reiselivsfagskolen skulle bli realisert. Det har vært et sterkt pådriv både fra politisk hold og fra utdanningsavdelingen underveis i hele utviklingsfasen. Viljen til å tenke på kompetanse i et strategisk perspektiv for å øke verdiskapning og lokale ringvirkninger fra reiselivsnæringen, har ført til en bedre forståelse av hva som skal til for å løfte regionen som destinasjon ytterligere.

På spørsmål om hvordan pandemien virket inn på arbeidet med reiselivsfagskolen, viser regionrådets representant til at pandemien isolert sett var positiv for skoletilbudet, men svært alvorlig for næringen. Pandemien førte imidlertid til at mange permitterte ønsket å fylle på med kompetanse. I tillegg kunne skolen rekruttere svært sterke lærerkrefter. Pandemien har også ført til at trenden mot å tenke kvalitet framfor volum i reiselivsnæringen har blitt forsterket. Det er positivt for et utdanningstilbud som Norsk Reiselivsfagskole.

Arbeidet for å øke den samlede kvaliteten på Geilo og Hallingdal som destinasjon er imidlertid ikke likt fordelt, og det er en utfordring å sørge for at de som er profesjonelle og investerer tungt i kompetanse får tatt ut denne merverdien. Det er mange aktører om beinet, og man risikerer at gratispassasjerer skummer fløten av økt kvalitet og kompetanse uten at disse aktørene bidrar selv. Over tid er det likevel en sterk forventning om at de som har høyere kompetanse og høyere grad av profesjonalitet, kan ta seg bedre betalt.

På spørsmål om hva som var mest krevende underveis i prosjektet, viser prosjektansvarlig til godkjenningprosessen av fagplanene. Søknaden til Nokut tok svært lang tid både å utarbeide og få behandlet, og vedkommende stiller spørsmål om detaljnivået som ble avkrevd virkelig er nødvendig. Det er samtidig stor forståelse for at kvalitetskontrollen må være grundig og omfattende, men tidsbruken gjør det vanskelig for lokale aktører å utarbeide utdanningstilbud når det oppstår behov i det lokale arbeidsmarkedet.

Koblingen mellom behov i det lokale arbeidsmarkedet og utdanning, er noe prosjektansvarlig hos regionrådet er svært opptatt av. Han peker i den forbindelse på fagskoler som nøkkelaktører for å forsyne distriktskommunene med kvalifisert arbeidskraft. Vedkommende satt i distriktsnæringsutvalget og viser til erfaringen fra dette arbeidet som en av årsakene til at han mener fagskolene vil spille en enda viktigere rolle for distriktskommuner i årene framover. Lovendringene som ble vedtatt i 2018 vil forhåpentligvis bidra til at fagskoleutdanning som høyere yrkesfaglig utdanning får økt status. Bedre rettigheter for studentene og større muligheter for fagskolene til å utvikle lengre utdanningstilbud vil i sum og over tid gi disse utdanningene et nødvendig løft. Norsk Reiselivsfagskole er ett eksempel på utdanningstilbud som høyner statusen og anerkjennelsen.

5.2.4 Fagskolens erfaringer

Fagskolen Tinius Olsen er opprinnelig en fagskole med sterk tilknytning til teknologimiljøet på Kongsberg. Fagskolen er nå fusjonert inn i Fagskolen i Viken, og er dermed del av et av landets største fagskolemiljø. Fagskolen Tinius Olsen var svært sentral under opprettelsen av Norsk Reiselivsfagskole hadde prosjektlederansvaret under utviklingen av tilbudet.

Intervjudeltakeren fra fagskolen forteller i stor grad samme historie som de andre aktørene. Fagskolen fikk ansvaret for å se på mulighetene for et reiselivstilbud i Hallingdal og ble finansiert av

fylkeskommunen. Hele prosessen var en lang krevende vei ettersom man i utgangspunktet kun hadde kunnskap om skole og derfor måtte bygge opp nettverk innenfor næringslivet i Hallingdal. Vedkommende peker videre på en interessert fylkeskommune, sterke næringslivsaktører og et samlet regionråd med seks kommuner som viktige faktorer for at man fikk det til.

I utgangspunktet utgjorde kommunene i Hallingdal kommuner med sine om lag 20 000 innbyggere et lite opptaksområde for et fagskoletilbud. Fagskolen var derfor tydelig på at man måtte tenke nasjonalt opptaksområde fra første stund. Representanten fra fagskolen understreker betydningen av å rette seg mot et tilstrekkelig stort studentmarked fra første stund ved å tenke lokalt og satse nasjonalt. Ofte er det et lokalt behov som skaper initiativ til nye tilbud, men man har som regel betjent lokale behov for studieplasser i løpet av få gjennomføringer. For å få varige tilbud, så bør man fra første dag promotere nasjonalt. En slik profilering er også viktig for omdømmet. Hvis aktuelle studenter får inntrykk at det man tilbyr er tilpasset en lokal nisje, kan det være vanskelig å få endret dette inntrykket senere.

Fagskolen er også opptatt av balansen mellom å tilpasse en utdanning til lokale arbeidsmarkedetsbehov og gi en tilstrekkelig generell kompetanse. Erfaringsmessig er behovet for tilpasning mindre enn mange aktører i utgangspunktet tror. Ofte er det en forestilling om at man har særskilte kompetansebehov, men realiteten er gjerne at den lille tvisten som skaper en god kobling til lokale bedrifter bare utgjør en liten del av selve studiet. Fagskoler har samtidig en unik mulighet til å tilby det næringslivet i en region etterspør, og årlig revidering av studiene sikrer at man klarer å følge med i utviklingen og justere kursen underveis slik at man er arbeidslivsrelevant. Men behovet for tilpasning er ofte likevel mindre enn mange tror.

På spørsmål om hva som var den største utfordringen underveis i utviklingen av studietilbudet, peker også fagskolen på Nokut. «De andre aktørene i prosjektet trodde dette skulle bli enkelt – helt til de møtte Nokut». Prosessen med Nokut omtales imidlertid som en stor fordel, og selv om studiestart ble utsatt sammenlignet med den opprinnelige planen, understreker representanten for fagskolen at Nokut gjorde studietilbudene bedre. Rett nok er søknadsprosessen til Nokut krevende, men det er helt avgjørende for bærekraften til et studiested at kvaliteten er god.

Fagskolen understreker også betydningen av at vertskommuner eller bedrifter tar et sterkt eierskap til slike utdanningstilbud. I dette tilfellet har både kommunene i regionen og bedrifter stilt opp, men innsatsen til Geilo-gruppen framheves som særlig viktig. Geilo-gruppens initiativ åpnet også for muligheten til å lokalisere reiselivsfagskolen til Bardøla høyfjellshotell. På den måten blir skolen en del av næringen som den utdanner folk til. I tillegg førte ikke mangel på undervisningslokaler eller egnede bygg til forsinkelser av oppstarten. Geilo-gruppen har også bidratt til å synliggjøre tilbudet, og det samme har kommunene i regionen gjort.

På spørsmål om pandemien påvirket oppstarten, bekreftes dette. 2020 var et unntaksår, og det var vanskelig å starte opp når mange var preget av stor usikkerhet. Ikke minst gjaldt dette reiselivsnæringen. Samtidig førte pandemien med seg muligheten til å kjøre bransjeprogram mot reiselivsnæringen. Dette ga volum til satsingen og bygget kompetanse i organisasjonen.

5.2.5 Reiselivsnæringens erfaringer

Reiselivsnæringen på Geilo framheves av flere aktører som helt avgjørende for at Norsk Reiselivsfagskole ble etablert. Selv peker aktører fra næringen på at man har jobbet med kompetansebygging i lang tid, men at man har strevd med å rekruttere norsk ungdom. Ikke minst har det vært vanskelig å rekruttere unge til de litt tyngre jobbene. Mens det kommer mange søknader til administrative stillinger, er det færre å velge blant når man skal ansette til hotell- og restaurantdrift.

Representanter for næringen beskriver en til dels kritisk situasjon hvor man har måttet gå lengre og lengre ut i Europa for å finne kvalifisert arbeidskraft.

På spørsmål om jobbene i bransjen er for lite attraktive, pekes det på at det er gode muligheter for å gjøre karriere og at man generelt er villige til å gi folk en sjanse. Men det er for liten lønnsforskjell mellom faglærte og ikke-faglærte, og det er et problem for bransjen. Etter pandemien frykter de intervjuede at det vil bli mangel på arbeidskraft i næringen og at det derfor er viktig at det også tas politiske grep for å bedre situasjonen. Reiselivsfagskolen har hatt politisk medvind i hele prosessen, og det har vært viktig for resultatet. Samtidig har næringslivsaktørene, og da særlig Geilo-gruppen, investert tungt. Håpet er at fagskoleutdanningene skal høyne statusen på jobbene i bransjen og slik avhjelpe rekrutteringsutfordringene. Reiselivsfagskolens fagkombinasjon med økonomi og ledelse kan også føre til at man får dyrket fram talenter som også kan ta lederposisjoner og slik videreutvikle næringen.

De samme aktørene har nå konkrete planer om å etablere flere fagskoletilbud på Geilo, i første rekke innen helse- og oppvekstfag. Også i denne sammenheng har Geilo-gruppen vært en sentral pådriver og forpliktet seg til å investere i satsingen. Selv om det nå ikke er snakk om utdanningstilbud som er direkte knyttet til reiselivsnæringen, er Geilo-gruppen klare på at dette handler om samfunnsutvikling, og at den nye satsingen er en ringvirkning av Norsk Reiselivsfagskole. Det er i den forbindelse snakk om å samlokalisere de ulike fagskoletilbudene i det som omtales som studiestad Geilo.

De intervjuede fra reiselivsnæringen påpeker også at Norsk Reiselivsfagskole er et resultat av langsiktig og grundig arbeid hvor det ikke lønner seg å ta snarveier. Skolen måtte gjennom en omfattende prosess knyttet til nødvendig godkjenning fra Nokut, men dette blir framhevet som tidkrevende og vanskelig, men like fullt ønskelig. Godkjenningsprosessen forbedret kvaliteten ved reiselivsfagskolen, hevdes det. Ønsket om å etablere noe solid og varig med høy kvalitet, trumfet med andre ord ønsket om rask åpning av studietilbudet.

5.2.6 Fylkeskommunens erfaringer

Fylkeskommunen har hatt flere sentrale roller i utviklingen av reiselivsfagskolen. Det var i utgangspunktet et politisk initiativ i fylkestinget i daværende Buskerud som satte det hele i gang, og i årene som har gått siden planene først kom på dagsordenen, har fylket bevilget midler i flere omganger. Til sammen er det bevilget om lag seks millioner kroner. I tillegg er fylkeskommunen eier av fagskolen som har utviklet utdanningene.

Den intervjuede fra fylkeskommunen peker også på godkjenningsprosessen med Nokut som krevende, men nødvendig. En søknad til Nokut krever mye, men det gjør også at man tenker gjennom ulike problemstillinger flere ganger, og i sum blir det en modningsprosess som gir bedre kvalitet i utdanningene. Vedkommende hadde heller ikke opplevelsen av at næringsaktørene syntes det hadde gått for sakte, men at de derimot hadde vært opptatt av å få høy kvalitet på utdanningstilbudet.

Betydningen av å satse nasjonalt fra første stund, blir også vektlagt av fylkeskommunen:

«Vi skjønnte tidlig at skal en etablere et sånt tilbud, må man markedsføre det bredt, nærmest i hele landet, for å tiltrekke seg nok studenter. Det tenkte vi tidlig. Det ville ikke være nok grunnlag bare i Hallingdal og de nærmeste områdene. Fylkeskommunen har sammen med reiselivsnæringen prøvd andre framstøt i Hallingdal inn mot ungdommen i 16-19 års-gruppen, men uten å få ordentlig fotfeste blant ungdom. Man har forsøkt tilbud på videregående-nivå tidligere, samarbeidet med reiselivet og sett om en kunne gjøre det attraktivt for ungdommen. Men vi fikk ikke ønskelig respons av ungdommen, så derfor døde det ut av seg selv.»

Representanten fra fylkeskommunen er også opptatt av den politiske interessen og oppmerksomheten som reiselivsfagskolen har fått. I den forbindelse trekker han fram fylkespolitikere i gamle Buskerud som var positive og fulgte opp initiativet fra Hallingdalsregionen på en god måte. Viljen til å finansiere satsingen i starten har også vært avgjørende, og i fylket håper man nå på gode søkertall i årene framover slik at reiselivsfagskolen får etablert seg skikkelig.

5.2.7 Studentens erfaringer

Studentene som er intervjuet, bekrefter i stor grad inntrykket av et aktivt næringsliv og en kommune som drar i samme retning. Flere understreker at de er blitt tatt svært godt imot og at de har følt seg velkomne på Geilo fra første stund. En student som bestemte seg for å flytte til Geilo med familien, beskriver møtet med kommunen på følgende vis:

«Vi fikk helt bakoversveis da vi kom hit. Jeg visste ikke at det var mulig å skaffe barnehageplass så kjapt, det var helt surrealistisk. På det forrige stedet vi bodde, måtte vi vente i mange måneder. Men her har kommunen vært veldig på og vi har følt oss velkomne. Kommunen jobber veldig seriøst med å få tilflytting, og de gjør det veldig riktig, etter min mening.»

Bildet av en kommune og et lokalsamfunn som ønsket å ta studentene godt imot, bekreftes av andre. Av de intervjuede som hadde valgt å flytte til Geilo, var alle fra Viken, men ikke fra øvre Hallingdal. Studietilbudet bidro på den måten til tilflytting, og flere av de intervjuede var tydelige på at de godt kunne tenke seg å bli boende. En understreket at lokaliseringen av studietilbudet på Geilo var avgjørende for at han søkte seg til skolen. Han hadde heller ikke blitt skuffet, men var derimot imponert over hva Geilo som bosted kunne tilby. Selv utelukket han ikke å bli boende etter han var ferdig med studiet, og han mente utsiktene til å få fast jobb var gode.

Alle de intervjuede var imponerte over hvordan næringslivet sto på for at utdanningen skulle være best mulig, og flere skrøt av Geilo-gruppen og Visit Geilo. Tett integrasjon med reiselivsbedriftene og skolested på Bardøla høyfjellshotell var også blant momentene studentene trakk fram. Med en skolehverdag på et hotell, ble studentene en del av miljøet og den daglige driften. Slik knyttet de kontakter og vennskap til andre i bransjen, og som en sa, startet skoledagen med at de hilste på resepsjonisten eller kjøkkensjefen. Dette skapte en nærhet til praksisfeltet som motiverte studentene. En av de intervjuede hadde også fått studentbolig i nærheten av hotellet etter at hotellsjefen hadde engasjert seg i finne boliger til dem som kom tilflyttende.

Et annet uttrykk for den tette forbindelsen til den lokale reiselivsnæringen ble ifølge de intervjuede tydelig når de arbeidet med studentbedriftene sine. Studentene hadde allerede tidlig på høsten 2020 fått i oppdrag å starte studentbedrifter som skulle samarbeide med de øvrige reiselivsbedriftene. Mens noen studenter hadde satset på å skape nye opplevelser for besøkende, hadde andre samarbeidet med et bryggeri om å utvikle et eget øl med lokal identitet. Flere pekte på at det bare var åpne dører hos de samarbeidende bedriftene og at dette hadde bidratt til at jobben med studentbedriftene ble relevant og meningsfull.

Pandemiens påvirkning på reiselivsnæringen var et tema i alle intervjuene med studenter. Få bransjer er blitt hardere rammet enn hotell- og restaurantbransjen, og det har vært betydelig usikkerhet knyttet til hvordan næringen vil se ut når pandemien er over. Enkelte av studentene hevdet at pandemien dessverre hadde hatt uheldige konsekvenser for undervisningen, og da først og fremst for samlingene mellom de heltidsstuderende og de som tok den nettbaserte varianten. Noen av disse samlingene hadde blitt avlyst på grunn av smittesituasjonen. På den annen side var den generelle holdningen til framtidsutsiktene svært positiv, og flere pekte på at pandemien ville skape gode muligheter for jobb

når utdanningen var fullført. En student understreket at pandemien var et hardt slag for næringen og at han hadde stor sympati med dem som var rammet, men mente samtidig at mange av de permitterte ikke ville vende tilbake og at det ville åpne muligheter for dem som snart var nyutdannet og faglærte. En student hadde selv mistet jobben på grunn av en konkurrs i næringen. Selv om vedkommende allerede hadde relevant utdanning, førte pandemien til at han ønsket ytterligere påfyll av kompetanse. Studenttilværelsen gjorde det også mulig å «ri ut pandemien» som vedkommende sa, ved å være student mens næringen lå med brukket rygg for så å være ferdigutdannet når aktiviteten tok seg opp igjen. Flere var også opptatt av at pandemien hadde ført til større bevissthet rundt hvor avhengig næringen var blitt av utenlandsk sesongarbeidskraft. De forventet derfor at det ville bli lagt mer vekt på faglært og fast ansatte arbeidstakere. Studentene mente dette ville gagne næringen.

5.3 Blått kompetansesenter vest

5.3.1 Bakgrunn

Austevoll er en kommune og ei øygruppe i Midt-Hordaland. Kommunen grenser til kommunene Sund, Bergen, Os, Tysnes, Fitjar og Bømlo. Kommunikasjonen ut av Austevoll foregår ved ulike ferjesamband, mens øygruppa selv for det meste er bundet sammen med veg og broer. Austevoll kommune har i første kvartal 2021 5276 innbyggere.

I perioden fra år 2000 og framover har det vært en betydelig vekst i Austevoll. Dette gjelder både i folketall, men aller mest i næringslivet. Ser man på folketallsutviklingen, har antall innbyggere vokst med 18,7 prosent fra år 2000. Dette er svært likt landsgjennomsnittet (19,0 prosent). En stor del av det voksende folketallet skyldes innvandring. Kommunen har i underkant av 600 innbyggere som er innvandret, særlig fra landene i Baltikum og Polen. Også framover er det forventet folketallsvekst, og i regionale analyser antas det at kommunen vil vokse med cirka 100 personer hvert år de neste 20 årene.

Veksten i næringslivet har vært betydelig høyere enn befolkningsveksten. Dette kommer blant annet til uttrykk når det gjelder utviklingen i antall arbeidsplasser. I sin studie av «Suksessrike næringskommuner anno 2018», har Telemarksforskning belyst utviklingen i perioden fra år 2000 og framover²². Antall arbeidsplasser i næringslivet holdt seg relativt stabilt fra 2000 til 2005, men vokste sterkt fra 2005 til 2020 (fra 1482 arbeidsplasser til 2548 arbeidsplasser).

Et annet uttrykk for situasjonen i næringslivet er antall bedrifter. Austevoll har et høyt antall aktive aksjeselskap, og mange Austevoll-bedrifter har virksomhet både andre steder i Norge og i utlandet. Bedriftene befinner seg innen et relativt bredt spekter av næringer, men har et tyngdepunkt innen de havbaserte næringene. Kommunen er et av de ledende samfunnene i Norge for både havbruk, fiskeri, offshore og marin og maritim service. Selv om offshore-bedriftene har vært rammet av mangel på oppdrag de siste årene, har det innen fiskeri og havbruk til gjengjeld vært gode tider, og dette har veid opp for nedgangen innen offshore.

I Austevoll har det over tid vært et nært samarbeid mellom de «blå» bedriftene og utdannings- og forskningsmiljøer. På begynnelsen av 1970-tallet flyttet Statens fiskerifagskole til Austevoll, og i 1978 stod både Fiskarfagskolen og en havbruksstasjon ferdig. Helt siden den gangen har det vært et nært og utbredt samarbeid mellom den videregående skolen, fagskolen, forskningsstasjonen/Havforskningsinstituttet og næringslivet. Blant annet har samarbeidet kommet til

²² Knut Vareide, Solveig Svoldal, Hana Nyborg Storm og Sondre Groven, 2018. Suksessrike distriktkommuner anno 2018. TF-rapport nr. 442, Telemarksforskning, Bø.

uttrykk gjennom Opplæringskontoret i Austevoll, som er et viktig bindeledd mellom utdanning og arbeidsliv.

5.3.2 Etablering av Blått kompetansesenter vest AS

Austevoll kommune ønsker i størst mulig grad å legge til rette for næringslivet i kommunen. Kommunen tar sikte på å spille rollen som rådgiver, medspiller og tilrettelegger – med mål om utvikling og innovasjon i lokalt næringsliv og flere lokale arbeidsplasser. Dette konkretiserer kommunen gjennom at man vil arbeide for å:

- Legge til rette for ytterligere vekst og utvikling innen de blå næringene, og slik holde på og øke sysselsettingen i kommunen.
- Fortsette samarbeidet med regionale, lokale råd og næringsaktører.
- Etablere Blått kompetansesenter med driftsorganisasjon og bygge et kompetansesenter.
- Stimulere til bedriftsetableringer og økt næringsaktivitet

Som det framgår av det ovenstående, er kommunen innforstått med at dens viktige næringsmessige fortrinn er knyttet til de blå næringene. Dette er også i samsvar med vurderinger i resten av regionen. I den strategiske næringsplanen for Bergensregionen understrekes det at havnæringene vil være sentrale for regionen i årene som kommer. Man ser for seg en betydelig vekst, noe som vil gjøre dem til naturlige satsingsområder både for Austevoll og for Bergensregionen.

Et av virkemidlene som Austevoll har tatt i bruk for å videreutvikle de blå næringene er å utvikle og etablere et Blått Kompetansesenter vest AS. Dette arbeidet har vært gjenstand for en langsiktig utviklingsprosess, og startet helt tilbake i 2013. Initiativet til senteret ble tatt av Austevoll videregående skole, og det ble satt i gang med et forprosjekt som ble ledet av Austevoll Næringsråd som prosjekteier. I tillegg bestod prosjektgruppen av representanter fra Austevoll kommune, Austevoll Næringsråd, Austevoll videregående skole, Bergen maritime fagskole (Austevoll), Havforskningsinstituttet, Hordaland fylkeskommune, DOF, Vestland Offshore og Lerøy Sjøtroll. Rådmannen i Austevoll kommune overtok prosjektansvaret forsommeren 2018 og la til rette for selve selskapsetableringen. Selskapet ble formelt stiftet 1. juli 2019 under navnet Blått kompetansesenter vest AS. Aksjonærene i senteret er Austevoll kommune (50 prosent) og Austevoll Næringsråd (50 prosent), mens styret består av rektor ved Austevoll videregående skole (leder), en fagdirektør i Havforskningsinstituttet, daglig leder i Austevoll Næringsråd og ordføreren i Austevoll kommune.

I virksomhetsplanen for Blått kompetansesenter vest AS er det nedfelt følgende formål for senteret:

- Gjennom håndgripelige tiltak og prosjekt skal Blått kompetansesenter vest styrke samarbeidet mellom forskingsinstitusjoner, skoler og næringsliv. Senteret skal bidra til å redusere terskelen og formelle hindringer som står i veien for mer praktisk samarbeid mellom aktører og profesjoner. I Blått kompetansesenter vest vil en møte forskere, lærere, kursholdere, elever og studenter, gründere og etablerte næringsaktører.
- Blått kompetansesenter vest skal bidra til bærekraftig ressursforvaltning, redusere klima- og miljøavtrykk, skape vekst i havbruket, styrke framtidens næring og til å skape framtidens arbeidsplasser. For å nå nasjonale og internasjonale målsettinger, må en også jobbe lokalt og regionalt. I Blått kompetansesenter vest skjer samarbeidet og kunnskapsutvekslingen på kai- og merdkanten.

Blått kompetansesenter vest AS har også et samarbeid med tilsvarende kompetansesentere på Frøya, i Nord (Senja og Skjervøy) og i Sør (Flødevigen).

5.3.3 Over i en driftsfase

Blått kompetansesenter vest er nå over i en driftsfase. I første omgang er målsettingen å etablere et permanent driftsgrunnlag for selskapet, med en liten og effektiv administrasjon som skal drifte organisasjonen og forvalte fellesfunksjonene. For å få dette til har styret besluttet å sette i verk følgende tiltak:

- Å sikre inntekter i fireårsperioden 2020-2023.
- Å ansette daglig leder. Man er nå i denne prosessen, og har som mål å få daglig leder på plass før sommeren 2021
- Å synliggjøre fellesoppgaver og prosjekter som skal gjennomføres av klyngeorganisasjonen på vegne av aktørene og prosjekter der organisasjonen skal være en bidragsyter.
- Å etablere en helhetlig markedsføringsprofil og synliggjøre tjenester og muligheter
- Å selge tjenester og oppgaver til private aktører
- Å etablere faste møteplasser i regi av Blått kompetansesenter vest der forskning, utdanning og næringsaktører skal treffes – og en dør inn og førstelinjen for kontakt mellom disse sektorene

Hva som primært vil være senterets bidrag på sikt vil mer tydelig når man kommer fram til 2023.

Grunntanken er at Blått kompetansesenter vest skal være prosjektleder for fellesprosjekter knytte til å:

- Bidra til å utvikle utdanningstilbudet innenfor marine fag med særlig vekt på videregående opplæring og fagskolenivået
- Bidra til å forbedre eksisterende og utvikle nye, klima- og miljøvennlige løsninger for produksjon av sjømat og -vekster.
- Være den foretrukne partneren for praktisk samarbeid innenfor marine næringer, forskning og utdanning.
- Styrke samarbeidet mellom utdanningsinstitusjoner som driv med marine fag i Vestland og langs kysten for øvrig.

Hva som vil være senterets betydning for de sentrale interessentgruppene vil bli mer tydelig på sikt. I det videre ser vi nærmere på hva som trekkes fram med utgangspunkt i hva man har opplevd så langt og forventer av bidrag.

5.3.4 Kommunens erfaringer

Kommunen har vært med helt fra starten, og har spilt en sentral rolle i etableringen av Blått kompetansesenter vest. Det er mange grunner til at kommunen har valgt å engasjere seg, men den viktigste er å legge til rette for en videreutvikling og styrking av de blå næringene i kommunen og i Vestland. Dette er svært sentralt for kommunen. Det er både viktig med tanke på den verdiskapingen som næringene bidrar med, men også fordi det gjennom skatteinntekter gir et grunnlag for å utvikle kommuneorganisasjonens eget tilbud.

Ordføreren i kommunen påpeker at senteret og kompetanseinstitusjonene i kommunen vil være viktige for videreutvikling og styrking av de blå næringene på flere måter:

- Senteret kan bidra til å synliggjøre jobbmulighetene en får ved å ta mer praktiske fagene innen de blå næringene, det vil si drive en form for rekrutteringsmarkedsføring.
- Nærheten og samarbeidet med Havforskningsinstituttet gjør at man kan trekke på forskningsresultater og forskningsprosjekter i undervisningen på videregående- og fagskole-

nivå. Dette setter en ekstra spiss på tilbudet, og bidrar i tillegg til å gjøre forskningen spennende og forståelig. Dette virker motiverende for elevene.

- Også de blå næringene må vri seg i bærekraftig retning, og her kan Blått kompetansesenter vest spille en aktiv rolle som en av flere bidragsyttere. Innen oppdrett er det særlig behov for å adressere hvordan man kan øke produksjonen på en miljøvennlig måte.
- Være med på å utvikle produksjonen av flere arter enn i dag, noe som vil legge til rette for økt vekst i næringen.
- Selv om samarbeidet mellom alle de aktørene som er knyttet til den blå klyngen alltid har vært tett og godt, vil Blått kompetansesenter kunne bidra til en ytterligere styrking av samarbeidet.

5.3.5 Næringslivets erfaringer

I Austevoll er det veldig mange lokale bedrifter som har et stort samfunnsengasjement. De er både interessert og vil bidra til samfunnet. Dette engasjementet har også kommet til uttrykk når det gjelder utviklingsprosessen for Blått kompetansesenter vest. Særlig er det noen få store bedrifter som har vært svært aktive, og disse har også bidratt med finansiering underveis.

For næringslivet er det aller viktigste med senteret at det kan hjelpe dem med rekruttering og sørge for at de får tak i kompetente og motiverte fagfolk. Hovedtyngden av de som tar utdanningen i Austevoll havner i bedrifter som er lokalisert i Austevoll eller kommunene rundt når de er ferdig med læretiden. For bedriftene er det viktig at Blått kompetansesenter vest er med på å legge til rette for at dette fortsetter og at man formidler hva som er næringslivets utdanningsbehov.

For bedriftene er det også viktig at de får drahjelp når det gjelder å bli mer klima- og miljøvennlig, men også å produsere mer. Dette er noe bedriftene ikke klarer på egenhånd, men som Blått kompetansesenter vest kan være med på å sette i systemet gjennom å samkjøre de sentrale aktørene i det regionale innovasjonssystemet.

For særlig mindre bedrifter er det stor flyt av informasjon, og det kan være mye å håndtere. Blått kompetansesenter vest skal være med på å hjelpe bedriftene her. De skal både sørge for at forskriftene og regelverket blir oversatt og presentert på en måte som gjør dem forståelig for bedriftene. Senteret skal også legge for at de er god flyt mellom aktørene i det regionale innovasjonssystemet og sørge for å utvikle og fasilitere gode møteplasser. Arrangementene vil differensieres med tanke på tema, hvor faglig teknisk eller lettfattelig informasjonen er og deltakermassen.

Framover er det en målsetning at Blått kompetansesenter vest skal dekke det meste av veiledningsbehovet som nyetablerer og bedrifter i de blå bæringene har. Senteret skal ikke konkurrere med etablerte tjenester, men skal ha kunnskapen om tilbudene og ordningene slik at det blir en dør inn. Mer konkret skal senteret dekke følgende funksjoner:

- Kommunal førstelinjetjeneste, med veiledning og kursvirksomhet
- Samarbeid med næringshager og klyngeorganisasjoner i regionen
- Mentorordning, med veiledning og oppfølging fra etablerte gründere og bedriftsledere og forskere fra Havforskningsinstituttet
- Kurstilbud og kompetansehevingsprogram skreddersydd for marine og maritime næringer
- Bedre utnyttelse av test- og øvingsfasilitetene til Austevoll vgs. og fagskolen og etablere sikkerhetssenter slik at en kan tilby enda flere kurs som møter nye krav og behov i næringslivet

5.3.6 Den videregående skolens erfaringer

Den videregående skolen har spilt en svært sentral rolle i hele utvikling- og etableringsprosessen av Blått kompetansesenter vest, og rektor for skolen er styreleder for selskapet. Den videregående skolen forventer at senteret vil være svært nyttig for skolen på flere ulike måter framover, både knyttet til utviklingen av studietilbudet, ytterligere tilgang på lærlingplasser, styrking av kontakten med næringslivet og styrking av kontakten med øvrige kunnskapstilbydere. Mer konkret ser man for seg at senteret kan bidra til å:

- Sammen med opplæringskontor og næringsliv utarbeide en helhetlig profil og kampanje for å kartlegge og presentere mangfoldet av utdanninger og yrker innen de blå næringene.
- Å sørge for bedre medvirkning i rekrutteringsarbeidet med ungdomsrådene, fylkeskommunen og kommunene
- Forsterket samarbeid og medvirkning fra lærlingekontor, bedrifter og ungdommenes egne representanter. Det vil kunne gjøre det lettere å formidle hva som er mulighetene til elever og studenter innen marine og maritime utdanninger
- Et enda bedre samarbeid med marine og maritime bedrifter og bransjeorganisasjoner for å sørge for en god sammenheng mellom næringenes behov for framtidig kompetanse, og opplæringstilbudet
- Mer samarbeid med andre videregående skoler og fagskoler for å videreutvikle eksisterende studietilbud – og ved etablering av nye fag og studier.

5.3.7 Elevenes erfaringer

I intervjuene med elever på Austevoll videregående skole, kommer det fram mange lovord om skolen og tilbudet innen blå fag. Det tette samarbeidet med næringen trekkes av flere fram som veldig positivt, men sammenlignet med de andre casene, er det likevel nærheten til Havforskningsinstituttet og de gode mulighetene for videre utdanning som skiller seg mest ut. Flere forteller om praksisopphold på Havforskningsinstituttets lokasjon i Austevoll som motiverende for videre fordypning, og flere uttrykker også klare planer om et videre utdanningsløp:

«Om ti år har jeg fått fagbrev, så tar jeg påbygg og studerer videre. Jeg har tenkt på å bli havbruksingeniør. Merker godt at HI er på plass her og at man kan få praksis der om man er interessert»

Eller som en annen elev uttrykker:

«Jeg har alltid vært interessert i havet, og jeg har hatt en plan om å bli marinbiolog. Så i stedet for å gå studiespesialiserende, ville jeg gå akvakultur og lære mer praktisk. Samarbeidet med HI gjør det ekstra mulig, og jeg har vært i praksis på HI. Det var veldig kult. Det var dette jeg ville!»

På spørsmål om hva vedkommende ville gjort om tilbudet i Austevoll ikke hadde eksistert, peker en annen elev på at alternativet hadde vært å gå studiespesialiserende, og da sannsynligvis i Bergen.

Flere trekker også fram den praksisnære undervisningen, og at de er mye ute i båt og får se hvordan ting fungerer på nært hold. Den tette koblingen mellom utdanning og arbeidsliv oppleves som motiverende, og elevene peker også på at føler de blir tatt på alvor som dyktige medarbeidere når de er ute i praksis. Et annet moment som trekkes fram som positivt, er at elevene får en rekke sertifikat underveis i utdanningsløpet, for eksempel fritidsskippersertifikat og truckførerbevis. Slike sertifiseringer gjør at de lettere får seg deltidsjobber i næringen underveis i skoleløpet.

På spørsmål om pandemien har påvirket skolehverdagen, svarer flere elever bekreftende. Sjømatselskapene har vært redde for å få smitte ut på anleggene og har derfor blitt svært strenge med hvem som får jobbe ute i felt. Dette har ført til at helgestillinger og lignende midlertidig har falt bort. Skjerpede smittevernrutiner har også påvirket undervisningen ved at det har blitt mindre og noe annerledes praksis enn hva elevene ble forespeilet i utgangspunktet. Elevene er likevel ikke redd for at pandemien skal svekke jobbutiktene. Tvert imot uttrykker de intervjuede stor tiltro til at utdanningen de har valgt kommer til å gi dem jobb når de er ferdige, enten de planlegger fagbrev eller høyere utdanning. Flere understreker også at sjømatnæringen vil vokse videre, og at det framover vil være et betydelig behov for kompetent arbeidskraft i distriktskommunene hvor produksjonen foregår.

5.4 Dyrøy kommune og desentralisert høyere utdanning

5.4.1 Bakgrunn

Dyrøy kommune ligger øst for Tranøyfjorden i den sørlige enden av Troms og Finnmark fylke. På fastlandet grenser Dyrøy til Sørreisa i nordvest og Salangen i sør og sørøst. I likhet med mange andre mindre distriktskommuner, strever også Dyrøy med synkende folketall og en aldrende befolkning. I løpet av de siste 60 årene er befolkningen omtrent halvert, og i dag bor det i overkant av 1000 innbyggere i kommunen.

Dyrøy kommune fikk omstillingsstatus i 2017 på grunn av demografiske utfordringer og en ensidig og konkurranseutsatt næringsstruktur. Etter dette har kommunen jobbet strategisk med bolyst og næringsutvikling. For som andre distriktskommuner, ønsker også Dyrøy å få folk til å bo og trives i kommunen. Kommunen har imidlertid en lang tradisjon knyttet til utviklingsarbeid og nytenkning.

Dyrøyseminaret har siden 1997 fungert som regional utviklingsaktør og som en nasjonal arena for småsamfunnsatsing. Siden 2010 har senteret hatt status på linje med næringshagene, med særlig ansvar for læring, inspirasjon og erfaringsdeling. Digitale Dyrøy er et begrep som gjenspeiler kommunens tidlige satsing på digitale kommunikasjonsformer, og det fokuseres på digitale verktøy i både læring og næring.

5.4.2 Studiesenter som virkemiddel – etablering av studiesenteret Midt-Troms AS

Riktig og tilstrekkelig kompetanse er avgjørende for å lykkes med arbeidet Dyrøy kommune gjør for å snu folketallsutviklingen. Befolkningen i Dyrøy eldes, og det er mange ansatte i de kommunale velferdstjenestene som har relativt høy alder. Kommunen har derfor et stort behov for nyutdannede, og dette er en utfordring kommunen deler med de andre kommunene i regionen. Hver for seg er imidlertid kommunene så små at det ville vært krevende å løse kompetanseutfordringen på egenhånd. Løsningen har vært å etablere Studiesenteret i Midt-Troms som leverandør av utdanningstilbud.

Studiesenteret i Midt-Troms er en stor leverandør av basisutdanninger som eksempelvis lærerutdanning, sykepleierutdanning og vernepleierutdanning, med lokasjoner i kommunene Senja, Målselv, Sørreisa, Salangen, Bardu og Dyrøy. Studiesenteret Midt-Troms har som sitt primære formål å drive utdanning i Midt-Troms regionen i samarbeid med høyere utdanningsinstitusjoner i Troms og Nord-Norge. Studiesenteret fungerer som tilrettelegger for høyere utdanning, kompetanseutvikling og forskning. Med særlig fokus på samspillet mellom høyere utdanningsinstitusjoner, næringsliv og offentlig sektor i Midt-Troms, er Studiesenteret Midt-Troms en regional utviklingsaktør. I tillegg prioriteres kompetansebehovene innenfor regionens grunnleggende funksjoner innen helse/velferd, skole/oppvekst og offentlig sektor, samt tilbud som retter seg inn mot næringslivets behov i Midt-Troms. Det har over tid vært solid rekruttering av studentene som har tatt desentralisert utdanning ved

studiesenteret til kommunene i regionen. Studiesentret bidrar både til å avdekke kompetansebehovene som finnes i kommunene rundt, og legger til rette for ulike utdanningstilbud som tilfredsstillende kommunenes behov.

Tanken bak studiesentermodellen er å samle utdanning fra ulike tilbydere og slik skape en større bredde og tyngde i studietilbudet. Slik etableres høyere utdanningstilbud på nye steder gjennom organisatoriske løsninger som legger til rette for ulike desentraliserte tilbud på et studiesenter. På denne måten kan man også nå ut til dem som ikke har mulighet til å studere ved en campus, eksempelvis voksne etablerte personer med familie og jobb. Det at flere av studentene allerede er i jobb, blir av flere intervjudeltakere framhevet som en styrke. Kunnskap som tilegnes parallelt med jobberfaring er lettere å anvende i praksis, og kombinasjonen legger også til rette for refleksjon og evnen til å se ulike faglige emner i sammenheng.

Studiesenteret tilbyr også utdanning og kurs til næringslivet i regionen. Flere av studentene som kommer fra næringslivet har imidlertid ikke studiekompetanse, men praktisk kunnskap og erfaring står sterkt og er verdsatt lokalt. Motivasjon fra nærmiljøet og tilbud om lokale studier og støttesystemer bidrar til at disse personene faktisk starter utdanningen og gjennomfører den. Flere av de intervjuede understreker at mange av studentene ikke ville tatt utdanning om det ikke var for studiesenteret og studietilbudet som tilbys der.

Studiesenteret Midt-Troms er bygd opp gjennom flere år med strategisk satsing på kompetansebygging. På spørsmål om hva som er viktig å tenke på andre som vurderer å bygge opp et lignende tilbud, pekes det på betydningen av å satse på lokale krefter som bor lokalt og som har sterk motivasjon for at tilbudet skal lykkes. Dersom man utelukkende må satse på tilreisende lærerkrefter, blir tilbudet mer sårbart. Lokalt bosatte lærere innebærer på sin side ikke bare kompetansearbeidsplasser til distriktskommunene, men fører også til en annen lokal forankring. Slike lærere kjenner arbeidsgiverne som de utdanner studenter til, enten det er til privat eller offentlig sektor. Slik kan de fange opp nye behov og sørge for kontinuerlig tilpasning av studietilbudet. For å holde på lokale lærerkrefter, bør disse få anledning til å bygge videre på egen kompetanse. I tilknytning til studiesenteret finnes det flere lærere som også har gjort akademisk karriere gjennom vitenskapelige publiseringer på ulike aspekter ved desentralisert utdanning.

Kommunene i Midt-Troms har spilt en avgjørende rolle i etableringen av studiesenteret. En av informantene peker på at den tette dialogen for å få frem gode studietilbud, har bidratt til forutsigbarhet, noe som tidligere har manglet. Det pekes også på viktigheten av å finne praksisplasser til den enkelte student i kommunen, slik at både gjennomføring av praksis lar seg gjøre, men også slik at disse studentene rekrutteres til kommunen etter endt utdanning.

Studiene som gis utarbeides i nært samarbeid med Universitetet og høyskolene i landsdelen. Studiesenteret tilbyr imidlertid også utdanning fra utdanningsinstitusjoner i andre deler av landet. Videre arbeider studiesentret kontinuerlig sammen med institusjonene for å utvikle fleksible tilbud av høy kvalitet, samt å gi studentene et lokalt miljø i form av et studiesenter der alle fasilitetene er til stede. Tanken om rekruttering fra regionen har stått særlig sentralt, og intervjudeltakerne understreker at det er en gjennomgående tendens til at de som tar utdanningen i kommunen, blir værende i kommunen.

5.4.3 Desentralisert sykepleierutdanning som eksempel

I forlengelsen av den sentrale tanken om «stedsuavhengighet» er det avgjørende at også den desentraliserte utdanningen, særlig sykepleierutdanning, kan gjennomføres «stedsuavhengig». Ofte er det slik at flere ønsker å ta sykepleierutdanning, men som av økonomiske, familiære eller

bosettingsforhold ikke har mulighet til å gjennomføre en fulltidsutdanning innenfor eksempelvis sykepleie. Dette gjør kombinasjonen av «stedsuavhengighet» og desentralisert utdanning særlig aktuell.

Behovet for sykepleie var et eksplisitt behov for kommunene i Midt-Troms, og man ønsket en utdanning som kunne være i og for kommunene. Som for desentralisert utdanning på generell basis, skulle den desentraliserte sykepleierutdanningen rekruttere studenter som ikke kunne eller ville ta fulltidsutdanning.

Desentralisert sykepleierutdanning gjennomføres som deltidsstudium over fire år. Det stilles samme opptakskrav til desentralisert sykepleierutdanning som til fulltids sykepleierutdanning. Studiet er tilrettelagt med ukentlig læringsaktivitet. På forhånd var det flere som var skeptiske til utdanningstilbudet fordi de mente at studentene ville mangle studentmiljø og at det kun ville være mulig å få til i en større by. Det var også En av de største kritikkene knyttet til desentralisert sykepleierutdanning i Dyrøy, var at studenter måtte være i by for å kunne være en del av et studentmiljø, samt tanken om ikke å ha nok kvalifiserte undervisere. I tillegg peker en av informantene på at en kritikk rettet mot blant annet den desentraliserte sykepleierutdanningen var at markedet etter hvert ville bli mettet. Det ville ikke være flere studenter å rekruttere. Til tross for dette, er utdanningen fortsatt i gang, og gjennomføres per i dag med kull nummer 14.

Studiet er inndelt i tre studieenheter. Den første studieenheten innebærer teoretiske og praktiske emner, som gir en basisforståelse for menneskekroppen, grunnleggende sykepleie til eldre og ledelse av eget fag. Den andre studieenheten omfatter sykepleie til mennesker med akutt, kronisk og kritisk sykdom. Den tredje studieenheten omfatter sykepleie til mennesker med komplekse og sammensatte lidelser, samt sykepleiefaglig ledelse, kvalitetssikring, pasientsikkerhet og pasientsikkerhet og pasientens forløp. Videre gjennomføres praksisstudier i kommunehelsetjenesten og i spesialisthelsetjenesten i kommuner og ved Universitetssykehuset i Nord-Norge. Studentene har praksis i primærhelsetjenesten i regionen og i spesialisthelsetjenesten ved Universitetssykehuset i Nord-Norge.

5.4.4 Hva har tilbudet betydd for Dyrøy kommune

De desentraliserte tilbudene bør videreutvikles og utvides til andre utdanninger. Per nå er utdanningstilbudene mer knyttet til det offentlige, og dette har kommet kommunen utelukkende til gode. Med stor gjennomføringsgrad ved utdanninger som eksempelvis lærerutdanning og sykepleierutdanning, sikres gode arbeidstakere i kommunen. Det understrekes av en av informantene at de som gjennomfører de desentraliserte utdanningene er godt kvalifiserte, og kommunen oppfatter dem som minst like dyktige som studenter som tar utdanningene på tradisjonell måte. En årsak til dette er særlig at de fleste av dem som velger å ta utdanning på et senere tidspunkt i livet, har klare tanker om hva de ønsker å oppnå med utdanningen. Vanligvis gjelder dette personer som jobber som eksempelvis lærer, men som ikke er utdannet lærer. Ofte arbeider disse personene fortsatt i sin stilling (eventuelt en redusert stilling) som lærer, samtidig som de tar en desentralisert utdanning ved siden av jobben. Følgelig innehas en annen praktisk tilnærming ved å jobbe ved siden av utdanningen, i motsetning til å starte rett på en utdanning, uten praktisk tilnærming.

“Det må her heller ikke undervurderes den kompetansen de tilfører den enkelte arbeidsplass, imens de jobber ved siden av utdanningen. Dette er flinke mennesker som har svært godt grunnlag for å gjøre en god jobb”.

Selv om disse utdanningene er viktige og sentrale for kommunen, bør det likevel videreutvikles andre utdanningstilbud, og kommunen har tilretteleggerrollen som den viktigste rollen, med forankring i næringslivet. Det pekes imidlertid på at det er mye vanskeligere å treffe riktig utdanning for næringslivet. Næringslivet er mer opptatt av kortere kurs som er direkte knyttet til den aktuelle næringen. Likevel understrekes det fra en av informantene at det har vært gode tilbakemeldinger på tilbud innen ledelsesfag. Det viser ifølge vedkommende at det både er et behov og et ønske om andre utdanningstilbud ute blant bedriftene.

I Midt-Troms er man godt samkjørte om ønsker og behov, og bruker enhver anledning til å presentere behovet for desentraliserte utdanninger overfor KS og fylkeskommunen. Studiesenteret på Finnsnes er veldig flinke til å spørre næringslivet og kommunene om hva som er behovet. Man jobber med å utvikle diverse tilbudet på Studiesenteret på Finnsnes. Alle disse springer ut fra den regionale næringsplanen, noe som fører til en god forankring og at alle trekker i lag.

5.4.5 Studentenes erfaringer

I intervjuer med ulike studenter er det først og fremst mye skryt til et desentralisert og fleksibelt utdanningstilbud. Gjennomgangsmelodien er at uten et slikt tilbud, ville det ikke vært mulig for dem å ta utdanning i nåværende livssituasjon:

«Hvis tilbudet ikke hadde vært der, så hadde jeg ikke hatt anledning. Enten må man flytte til Tromsø og være der i fem år, og det er umulig når man har unger.»

Eller som en annen forteller:

«Jeg hadde egentlig gitt opp drømmen om å studere. Om ikke tilbudet hadde vært der, hadde jeg gitt opp. Det er mye krav om å være til stede på universitetsfag, det gjør det vanskelig. Det er umulig å få hele familien med.»

Selv om studentene er fornøyde med fleksibiliteten som tilbys, understreker det at det er krevende å studere på denne måten. Flere peker på at det er mye selvstudium og at det stiller store krav til struktur og arbeidsvaner:

«Det er veldig mye studier, og mye selvstudier, så man må være ekstra strukturert. Samtidig kan man tilpasse det til eget liv, kan lese på kvelden etter ungene er lagt. Veldig fleksibelt!»

Flere peker imidlertid på at de merker at foreleserne er vante med fulltidsstudenter, og at foreleserne av og til glemmer at de underviser en annen studentmasse som gjerne har barn og andre forpliktelser utover selve utdanningen. Det sosiale fellesskapet mellom studentene hjelper siden mange er i samme situasjon, men det er begrenset med samlinger på enkelte av studiene som tilbys. Under pandemien har situasjonen blitt forverret ettersom de fleste samlingene har blitt avlyst. Dermed forsvinner mye av den sosiale delen av studiet, og en av studentene sier at det nå er ensomt å være student på det desentraliserte tilbudet. Rett nok har studentene kollokviegrupper som møtes digitalt, men smittesituasjonen har likevel fratatt studentene sosiale møteplasser. En av de intervjuede studentene tok et digitalt kurs ved et utenlandsk universitet under den første delen av pandemien og mener norske utdanningsinstitusjoner fortsatt har mye å gå på:

«Jeg tok to emner på det universitetet, og jeg har aldri følt meg så ivaretatt! Har aldri vært der, men der ble man tildelt veileder. Det var quiz på kvelden og fokus på studenttrivsel. Man har mye å gå på her i Norge fordi man lener seg veldig på studentforeninger, men det er det ikke her jeg bor. Her må man fikse det sosiale selv, og da er det mange som faller utenfor.»

På spørsmål om hvor viktig studiesenteret er, er en av studentene veldig tydelig i tilbakemeldingen:

«Studiesenteret er alfa og omega! Jeg kan ikke si hvor viktig studiesenteret er! Jeg har hatt lyst til å bli lærer i ti år og hadde nesten gitt det opp, så det er så viktig! Det har gitt oss som region mange muligheter. Studiesenteret dekker et stort område. Mange som har jobbet i butikk og lignende som nå er blitt sykepleier og så videre. Ellers må man flytte bort for å ta utdanning, og da dreper man bygda.»

Studentene som er intervjuet, har en tydelig forankring i regionen og har ingen planer om å flytte. For dem har studietilbudet gitt en mulighet til å studere på tross av at bosted og livssituasjon i utgangspunktet vanskelig ville la seg kombinere med studier. Et fleksibelt og desentralisert tilbud har på den måten både skapt muligheter for den enkelte og vil også bidra til at kommunene i regionen kan ansette kvalifisert arbeidskraft i kommunale velferdstjenester. Det er med andre ord en gjensidig avhengighet mellom kommunene og studentene på dette området. Uten kommunenes innsats, engasjement og langsiktige arbeid, ville ikke studiesenteret og utdanningstilbudene der eksistert. Studentene nyter nå godt av kommunenes innsats. På den annen side ville kommunene i regionen neppe kunne levert like gode velferdstjenester uten utdanningene som tilbys på studiesenteret. Regionen nyter nå godt av tidligere studenters utdanning. Behovet for kvalifisert arbeidskraft innen for eksempel sykepleie vil heller ikke bli mindre i regionen i årene som kommer. Regionen vil altså også nyte godt av studiesenteret på sikt.

Jeg skal fullføre studiene, søke jobb og nyte hverdagen!

Svar fra en av studentene på spørsmål om framtidsutsiktene

6. Erfaringer og læringspunkter på tvers

I dette kapittelet sammenfatter vi funn fra spørreundersøkelsene og case-studiene. Vi legger særlig vekt på samarbeid mellom aktørene, fylkeskommunens rolle, synliggjøring av tilbudene og elever og studenters erfaringer.

6.1 Fylkeskommunen + næringsliv = sant?

Denne kartleggingen av eksempler har til fulle vist et mangfold av ulike utdanningstilbud og forskjellige former for samarbeid om utdanning i norske distriktskommuner. Dette mangfoldet er en god illustrasjon på den varierte næringsstrukturen i Norge. Her er mange eksempler på blå fag langs kysten og skogbruk eller industri i innlandskommunene, men også eksempler på helt andre fag som bygger opp under lokale satsingsområder. I Våler har de en egen racinglinje, og i Sør-Fron satses det på kulturfag for å styrke opplevelsesnæringen i Gudbrandsdalen. I Åseral har den videregående skolen et eget undervisningskraftverk for å bedre rekrutteringen til fag som trengs i en vannkraftregion, og i Tolga satses det på matfag for å forlenge regionens verdikjeder innen landbruk. I sum er dette også et uttrykk for hvordan kompetanse er en nødvendig innsatsfaktor for å videreutvikle og foredle særegne muligheter som finnes i det enkelte lokalsamfunn. Også på fagskolenivå og innen høyere utdanning kommer mange kommuner med eksempler hvor gode krefter har gått sammen om å opprette utdanningstilbud som fyller et lokalt eller regionalt kompetansebehov. Flere peker på desentraliserte tilbud innen viktige velferdsyrker som sykepleier eller lærer, mens andre viser til fagskoletilbud som er blitt til i tett samarbeid med lokalt næringsliv.

6.1.1 Tett samarbeid med lokalt næringsliv - et suksesskriterium

Nettopp tett og godt samarbeid med lokalt næringsliv framstår som et suksesskriterium for mange av utdanningstilbudene som er beskrevet i denne rapporten. I svarene fra spørreundersøkelsene refereres det til flere eksempler på tilbud som er utviklet i tett dialog med lokalt og regionalt næringsliv. Eksempelene fra Austevoll, Steigen og Hol kommune viser også hvordan lokale bedrifter er aktive medspillere, ja, kanskje også selve motoren for å opprette nye tilbud eller ta vare på eksisterende. På denne måten illustrerer casene hvordan næringslivet tar ansvar, både for eget framtidig kompetansebehov, men også for vekst og utvikling i lokalsamfunnene hvor de hører hjemme. Det er også tydelig fra disse case-kommunene at næringslivet mobiliseres når noen bedrifter går i front. I Steigen har ledende aktører fra havbrukssektoren spilt en uvurderlig rolle i arbeidet for å realisere og videreføre Steigen-modellen. På Geilo leder Geilo-gruppen an, og selv om arbeidet som er gjort rundt Norsk Reiselivsfagskole er imponerende, er det kanskje henda mer oppsiktsvekkende at denne reiselivsaktøren nå engasjerer seg tungt i utviklingen av utdanningstilbud innen blant annet helsefag. Dette er en fagkrets som må sies å ligge et godt stykke unna Geilo-gruppens egen kjernevirksomhet. De intervjuede fra reiselivsnæringen peker imidlertid på hvor viktig det er at Geilo og Hallingdal er i utvikling og at folk trives, både fordi levende lokalsamfunn er en verdi i seg selv, men også fordi levende lokalsamfunn er en betingelse for en velfungerende reiselivsnæring.

Havbruksnæringen framstår som en sterk pådriver for utdanning og kompetanseheving. Eksempelene fra Austevoll viser hvordan kombinasjonen av eget behov for kvalifisert arbeidskraft og havbruksbedriftenes institusjonelle kapasitet, fører til et løft som overskrider isolerte yrkesfaglige utdanningstilbud. I stedet evner flere aktører å se arbeidsliv, kompetanse og forskning i sammenheng, noe som i sin tur motiverer elevene til innsats og får dem til å vurdere høyere utdanning innen samme fagområde. Også i svarene fra spørreundersøkelsene kom det fram flere eksempler hvor havbruksnæringen hadde gått i bresjen for å utvikle nye utdanningstilbud. Steigen-modellen er ett eksempel. I et historisk perspektiv er denne utviklingen interessant. Havbruksnæringen er ofte synlig

til stede i nåværende eller tidligere fiskerikommuner. Tradisjonelt har fiskerikommuner ofte strevd med å tilby ungdommen relevant utdanning, med høyt frafall som resultat. Havbruksnæringen har imidlertid et større behov for arbeidskraft med formell kompetanse enn fiskerinæringen til nå har hatt, men også fiskerinæringen blir nå stadig mer teknologi- og kunnskapsintensiv. Dersom havbruksnæringen kan være en motor for blå utdanningstilbud tilpasset arbeidsmarkedet i slike kommuner, og over tid skape en sterkere kultur for utdanning, kan dette ha betydelig effekt. De blå kompetansesentrene langs kysten, hvorav Austevoll er ett, kan her gå i front og utforske nye samskapingsmuligheter mellom blå næringer og utdanningsinstitusjoner. Det har kommet signaler fra enkelte av de større oppdrettsselskapene som kan tyde på at næringen kan være moden for å aksle en slik rolle. Et slikt eksempel er de ulike initiativene fra ledelsen i Nova Sea på Lovund i Nordland.²³ Det vil i tilfelle kreve et tett samarbeid med fylkeskommunene, men er også et signal til nasjonale myndigheter om at det også behøves en ny giv for å fostre en sterkere skolekultur innenfor grunnutdanning i lokalsamfunn dominert av fiskerier. Mange av disse lokalsamfunnene er også preget av fraflytting og lave barnetall, noe som legger ytterligere press på skoletilbudet både på grunnskole- og videregående nivå.

Kompetanseheving av arbeidstakere med lite formell utdanning er en ofte anbefalt regional utviklingsstrategi.²⁴ Både reiselivsnæringen og havbruksnæringen sysselsetter flere personer med begrenset utdanning, og investering i kompetanse kan trolig føre til økt produktivitet og verdiskaping i næringene. Reiselivsaktørene på Geilo er tydelige på verdien av økt kompetanse og ser dette i nær sammenheng med trender innen reiselivsnæringen som økte krav til bærekraft og kvalitet. Det er i den forbindelse verd å merke seg at tre av casene i denne rapporten har hatt en sterk næringsaktør som initiativtaker og pådriver. Det er neppe tilfeldig. Distriktsnæringsutvalget peker på at tynnere næringsmiljø i distriktene kan gjøre det mer krevende å koordinere og organisere kompetansetiltak, men mye tyder altså på at en tilstrekkelig sterk enkeltaktør kan kompensere for dette og gjøre en utviklingsstrategi basert på kompetanseheving mulig.

6.1.2 Fylkeskommunen – en sentral aktør

Fylkeskommunen trer fram som en konstruktiv og profesjonell aktør i det empiriske grunnlaget for denne rapporten. I flere av casene har fylkeskommunen bidratt med både kompetanse og finansiering, og på den måten vært helt avgjørende for at utdanningstilbudene har blitt realisert. Flere av aktørene som er intervjuet viser også til hvordan politisk oppmerksomhet bidrar til at utviklingsprosesser får tilstrekkelig fart og moment. Erfaringer fra casene tyder likevel på at det er begrenset hva fylkeskommunen kan gjøre på egenhånd, uten å ha lokale medspillere på laget. Det er når de gode kreftene treffer hverandre og drar i samme retning at ting skjer. Muligens ser man her kimen til konkrete resultater av det økte ansvaret fylkeskommunene har fått i kompetansepolitikken. Evnen til å se regional næringsstruktur og kompetansebehov i sammenheng var et vesentlig argument for å styrke fylkeskommunenes rolle på dette området, og flere av eksemplene i denne rapporten underbygger dette argumentet. Det ligger derfor til rette for ytterligere politiske grep som kan forsterke denne utviklingen.

For at man skal lykkes i arbeidet med å utvikle utdanningstilbud som er tilpasset arbeidslivet i distriktskommunene, er det imidlertid viktig at arenaene for dialog og samhandling mellom utdanningssektor og næringsliv fungerer godt, og at fylkeskommunene også gis økt autoritet til å

²³ <https://ilaks.no/aino-olaisen-far-styreverv-i-den-nye-campus-bla-folkehogskole-i-bronnoy/> og <https://www.utdanningsnytt.no/laererutdanning-nesna/laksemilliardaer-vil-gjenreise-laerarutdanninga-pa-nesna/271497>

²⁴ OECD (2020), Rural Well-being: Geography of Opportunities, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/d25cef80-en>.

koordinere satsing langs hele utdanningskjeden fra grunnskole til U&H-sektoren. Dette innebærer at rollen som regional utviklingsaktør tydeliggjøres for slike formål. En slik utvikling vil være i tråd med regionreformens intensjoner slik disse er nedfelt i den særlige påpekingen av behovet for sterkere samordning mellom næring, utdanning og integrasjon for å skape gode lokalsamfunn.²⁵

I spørreundersøkelsen til fylkeskommunene ble respondentene bedt om å beskrive den viktigste møteplassen hvor kompetansebehov diskuteres. Flere av fylkeskommunene trakk da frem regionalt kompetanseforum som en sentral samarbeidsarena. Betydningen av at de regionale kompetanseforumene fungerer godt, er derfor stor. Kommunene ble også bedt om å nevne viktige samarbeidsaktører ut over de gitte svaralternativene som blant annet inkluderte utdanningsinstitusjonene og partene i arbeidslivet. Da kom det fram et bredt spekter av ulike aktører som næringshager, studiesentre og lokale kompetansebedrifter. Denne variasjonen gir både kommunene og fylkeskommunene en utfordring knyttet til å videreformidle kompetansebehov som uttrykkes lokalt i ulike fora, opp til de regionale beslutnings- og samhandlingsarenaene, herunder regionalt kompetanseforum. Forbindelsene mellom den lokale underskogen av arenaer hvor kompetansebehov uttrykkes og diskuteres, og de regionale foraene er med andre ord viktige for at utdanningstilbud skal tilpasses lokale arbeidsmarkedsbehov i distriktskommunene.

Casene viser at fylkeskommunene bidrag er noe forskjellig. I noen sammenhenger kan det være fylkeskommunens kompetanse innen utdanning eller næringsliv som etterspørres, i andre sammenhenger kan det være fylkeskommunens nettverk eller kontakt med andre forvaltningsnivåer som behøves. Skal fylkeskommunene fylle sin nye rolle innen regional kompetansepolitikk, må de derfor utvikle et bredt repertoar av ulike tilnærminger, samarbeidsmodeller og virkemidler. På denne måten kan fylkeskommunene bidra til å forsterke særlige forutsetninger som finnes i ulike regioner.

6.2 Sammenheng og synergi mellom ulike utdanningstilbud

Kraften som ligger i å se utdanningstilbud på ulike nivåer i sammenheng, kommer tydelig fram i beskrivelsen av Blått kompetansesenter vest i Austevoll. Selv om datagrunnlaget er lite og man derfor må ta store forbehold, er det verd å merke seg at de intervjuede elevene fra Austevoll nevnte Havforskningsinstituttets tilstedeværelse og aktive deltakelse. Videre utdanning på universitetsnivå var aktuelt for elevene som ble intervjuet, og dette satte de i sammenheng med interessen og nysgjerrigheten som Havforskningsinstituttet hadde næret. Flere av elevene hadde også vært på praksisopphold ved Havforskningsinstituttet og viste til at dette hadde skapt en forsterket interesse for faget. Spørsmålet er om dette eksempelet kan inspirere flere til å tenke samarbeid og mulig samlokalisering, slik det delvis er i Austevoll, mellom utdanningstilbydere på ulike nivåer. Det er naturlig nok begrenset med institusjoner innen høyere utdanning i de minst sentrale distriktskommunene som her er undersøkt, men det eksisterer tross alt flere desentraliserte utdanninger på universitets- og høyskolenivå som med fordel kan ses i sammenheng med utdanningstilbud på lavere nivå. Samarbeidet mellom NTNU og blå næringer på Frøya er et annet slikt eksempel. Her er også det næringsrettede virkemiddelapparatet tungt inne som aktør.²⁶

Tanken om samlokalisering og mulige synergieffekter, gir assosiasjoner til pilotordningen for Statens Hus som Kommunal- og moderniseringsdepartementet nå prøver ut. I dette pilotprosjektet er tanken å se statlige kompetansearbeidsplasser i distriktene i sammenheng, for på den måten å utvikle en mer

²⁵ KMD. Regionreformen: Desentralisering av oppgaver fra staten til fylkeskommunene. Ekspertutvalgets rapport.

²⁶

<https://www.ntnu.no/documents/1270667819/1270971806/H%C3%A5ndbok+Brohode+Fr%C3%B8ya.pdf/5e6efbf2-3359-43a4-9975-74c38c936309>

distriktsvennlig lokaliseringpolitikk. I tillegg skal pilotordningen bidra til lokal utvikling. En lignende ordning for utdanning- og kompetansehevende aktører er også mulig å se for seg. Studiesentrene har mange steder hatt en slik rolle, men det varierer i hvilken grad disse er påkoblet videregående skoletilbud og fagskoletilbud.

Eksempelet fra Dyrøy viser hvilken rolle et studiesenter med et spekter av utdanningstilbud kan spille for regional utvikling. Kommuner som er for små til selv å legge til rette for desentraliserte studietilbud, har her gått sammen og jobbet langsiktig for å bygge opp et robust tilbud ved Midt-Troms studiesenter. Resultatet er stadig nye kull med kvalifiserte arbeidstakere, enten det er innen velferdsyrker som sykepleier, vernepleier og lærer, eller det er innen administrasjon og ledelse. Evnen til å tenke stort nok framstår her som et suksesskriterium. For at slike tilbud skal være bærekraftige over tid, er det nødvendig at aktørene ser eget kompetansebehov i sammenheng med andres behov. Først da blir slike tilbud levedyktige. Erfaringene fra Dyrøy viser også hvordan studiesenteret over tid blir en sentral aktør for regional utvikling og skaper en kultur for utdanning. Dette kom tydelig fram i studentintervjuene, hvor flere pekte på at studiesenteret hadde redusert terskelen for å ta utdanning. Det er må legges til at den senere tids erfaringer med økt bruk informasjonsteknologi for utdanning i forbindelse med covid19-epidemien, bør brukes som inntak til å arbeide videre med slike modeller som dem Midt-Troms studiesenter bruker.

6.3 Når en tilpasning blir standarden

Steigen-modellen framstår som en suksess som gjennom flere års drift har blitt stadig mer populær. Modellens utforming gjør at man knapt trenger å ta hensyn til elevgrunnlag når man gir tilbud, det holder med en elev og en bedrift som sammen tar ansvar for opplæringen i programfagene, mens den lokale avdelingen av den videregående skolen i nabokommunen står for fellesfagene. Dermed kan utdanning nærmest skreddersys til kompetansebehov i det lokale næringslivet. Som case-beskrivelsen viste, skaper en slik modell ringvirkninger som til dels kan være utilsiktede og overraskende. På den positive siden viser eksempelet fra Steigen hvordan lokale bedrifter bretter opp ermene og tar ansvar for å tilby yrkesfaglig utdanning til lokalsamfunnets ungdom. De intervjuede peker på hvordan deltakelsen i Steigen-modellen har gitt bedriftene et annet syn på betydningen av kompetanse og utdanning. Dersom man ikke klarer å rekruttere kvalifisert arbeidskraft, kan gode forretningsmuligheter gå tapt. Som en rekke utredninger og stortingsmeldinger har vist til, er det nettopp mangelen på folk og arbeidskraft som kan være den største barrieren for ytterligere verdiskaping i denne delen av landet. Når lokale bedrifter derfor tar større ansvar og utvikler en kultur for å bidra, er dette derfor en stor styrke for den lokale samfunnsutviklingen.

6.3.1 utfordringer ved tilpasning

Samtidig fører Steigen-modellens suksess også til utfordringer. Det som i utgangspunktet var tenkt som et tilbud for de få som trengte en annen skolehverdag, er nå blitt standardvalget for Steigens ungdommer som ønsker seg en yrkesfaglig utdanning. Rett nok er det naturlige begrensninger i hva som kan tilbys. For eksempel forteller en av de intervjuede om en ungdom som hadde et sterkt ønske om å bli konditor gjennom Steigen-modellen, men næringslivet i Steigen kan ennå ikke skilte med et godt konditori, så det ble dessverre med tanken. Likevel er listen over tilbud imponerende. Det har blant annet ført til et svekket elevgrunnlag for den videregående skolen i nabokommunen, og flere spør seg derfor om det er i distriktskommuners interesse å underminere regionale videregående skoler gjennom å tilby utdanningsløp som i stor grad foregår i bedrift. På den annen side er næringslivets respons på denne kritikken kanskje symptomatisk for hvordan ulike aktører tenker. På spørsmål om hvordan man stilte seg til at Steigen-modellens suksess kunne undergrave grunnlaget for videregående

skoletilbud i nabokommunen, mente representanten fra næringslivet at den videregående skolen burde fornye seg og komme opp med et bedre tilbud.

Steigen-modellen tematiserer også balansen mellom generisk kompetanse og tilpasset utdanning. Enkelte har stilt spørsmålsteget ved hvorvidt programfag i bedrift gir en utdanning som er for tilpasset det lokale arbeidslivet og kanskje den enkelte bedrift hvor lærlingen har vært utplassert. Dette er nok en utfordring som også kan gjelde andre bedrifter enn dem man finner i distriktskommuner, men spørsmålet er likevel relevant. Samtidig er det i dag økende oppmerksomhet omkring lærlingeløp uten tilknytning til bedrift som en enda større risiko. Elever som tar fagopplæring i skole, altså der det fylkeskommunale utdanningstilbudet erstatter lære plass, har høyt frafall og svært dårlige sjanser til å komme seg videre i arbeidslivet.²⁷ I så måte er Steigen-modellen langt å foretrekke.

6.3.2 Nyskaping utfordrer

Erfaringene fra Steigen har også en parallell i innovasjonslitteraturen. Innen innovasjonsteori finnes det to skoler for hvordan innovasjon skjer. Den ene er at innovasjon er noe man kan lære. Den andre skolen ser på innovasjoner som brudd, hvor stivbeinte einstøinger kjemper frem nyskapingen som de tror på og lever for. Denne dobbeltheten kan bidra til å være mer presis i å si noe om grensene for fremtidig kunnskapsutvikling. Gründere av den siste skolen gror opp av jorda hvor som helst, ikke minst i distriktskommunene, og når de gjør det, er de som regel i veien for det meste som finnes av etablerte prioriteringer og planer. Oftest blir de først synlige lokalt. Det er altså distriktskommunene som først vil bli eksponert for dem. Da vil det være viktig at det finnes et rom for at de lokale observasjonene og erfaringene kan ivaretas. Som modell er den norske innovasjonsmåten ofte kjennetegnet av at disse tilnærmingene blandes i en praksisnær innovasjonsmåte, der det er langt til laboratoriene, men kort vei til krevende kunder og leverandører, konkurrenter og lokalsamfunnets nettverk. Denne informasjonsmåten kalles DUI (doing, using, interacting) og gir mye nyskaping for pengene. Det forhold at lave registrerte FOU-utgifter i næringslivet gir høy innovasjonsgrad kalles derfor gjerne det norske paradoks.²⁸ Denne nedenfra-måten å drive nyskaping i næringslivet på, er anerkjent som en billig og effektiv form for innovasjon. Der den i tillegg kan koples opp mot forskningsrettet utdanningsvirksomhet, gjøres den også mer robust ved at den kan trekke på flere kilder til kunnskap. Forskning viser at næringsvirksomhet som slik kan trekke på både praksisnær og forskningsbasert kunnskap har større verdiskapingssevne enn virksomheter som bare har tilgang til én av disse formene for kunnskap.²⁹

6.4 Elever og studenters erfaringer

Intervjuene med elever og studenter gir en rekke innspill og nyttige tilbakemeldinger som er vel verd å huske på dersom man skal utvikle lignende utdanningstilbud. I sum er de som er intervjuet svært fornøyd til utdanningen de har valgt. Det er naturlig nok store forskjeller mellom elever i videregående opplæring og studenter ved en fagskole eller et desentralisert universitetstilbud. Likevel er både elever og studenter samstemte om betydningen av at utdanningstilbudene er tilpasset deres livssituasjon. I Steigen fører den innovative modellen til at ungdom slipper å flytte på hybel, i Midt-Troms er tilbudet

²⁷ Munthe, A.A. (2020). Suksess eller frafall for elever i overganger fra fagopplæring i skole til arbeidslivet: Hva er mønstrene og mekanismene i Vest-Agder? Masteroppgave, Universitetet i Agder

²⁸ Fagerberg, J., D. Mowery og B. Verspagen (red.). 2009a. *Innovation, Path Dependency and Policy: The Norwegian Case*. Odford: Oxford University Press.

²⁹ Arne Isaksen og James Karlsen (2012): *What Is Regional in Regional Clusters? The Case of the Globally Oriented Oil and Gas Cluster in Agder, Norway*, *Industry and Innovation*, 19 (3):249-263

avgjørende for at studentene kan ta utdanningen ved siden av familieliv og andre forpliktelser. Politiske aktører på disse stedene påpeker at man på grunn av utdanningstilbudet har fått tilbake en aldersgruppe som tidligere i stor grad var fraværende i lokalsamfunnet.

Et annet fellestrekk er den tette koblingen mellom utdanningstilbudet og lokale jobbmuligheter. Både elever og studenter som er intervjuet, er uten unntak nærmest sikre på at de selv får jobb etter endt utdanning. Dette har stor betydning for lokal og regional samfunnsutvikling.

Med så positive virkninger, både for den enkelte elev og for lokalsamfunnet rundt, blir synliggjøring av disse utdanningstilbudene særs viktig. Den lokale kjennskapen til utdanningstilbudene framstår som svært god, og dette er en konsekvens av lokale aktører som har jobbet over tid med stort engasjement. Utfordringen oppstår når man skal rekruttere regionalt og nasjonalt. Da konkurrerer man med en rekke andre aktører, og det kan være krevende å gjøre seg bemerket. Spesielt har Norsk Reiselivsfagskole erfart dette. Samtidig har de private aktørene gjort en svært stor markedsføringsinnsats. Spørsmålet er om dette er en bærekraftig løsning. Reiselivsfagskolen er heldige som har engasjerte og ressurssterke bedrifter i ryggen, men det kan være risikabelt å basere seg på et slikt bidrag alene. Her må derfor flere aktører kjenne sin besøkelsestid. Samtidig er det tydelig fra alle casene at elever og studenter får et svært godt inntrykk av de deltakende private bedriftene. Investering i kompetanse og utdanningstilbud framstår derfor som en god måte å profilere seg på for bedriftene, og flere av dem som intervjuet nevner eksplisitt at bedriftene tar samfunnsansvar.

6.5 Tenke lokalt, satse nasjonalt?

Norsk Reiselivsfagskoles erfaringer viser at det er krevende å opprette nye studietilbud. Man er derfor avhengig av kompetansemiljøer av en viss størrelse for å få slike ideer realisert. I tilfellet med reiselivsfagskolen, var daværende Fagskolen Tinius Olsen og senere Fagskolen i Viken sin erfaring fra lignende utviklings- og godkjenningprosesser avgjørende for at tilbudet kunne bli realisert. Aktørene bak reiselivsfagskolen var også tydelige på betydningen av å tenke lokalt og satse nasjonalt. Utdanningene måtte være tilpasset et lokalt kompetansebehov og være forankret i lokalt næringsliv og vertskommune, men man måtte synliggjøre og markedsføre tilbudet nasjonalt fra første dag. Begrunnelsen de ga, var at man som regel ville ha betjent lokale behov for studieplasser i løpet av få kull. For å få varige tilbud, måtte man derfor sikte bredere allerede fra starten. Nasjonal og gjerne også nordisk markedsføring var også viktig for omdømmet, ble det hevdet. Dersom studentene først fikk inntrykk av at utdanningstilbudet kun var rettet mot en lokal nisje, så kunne et slikt rykte være vanskelig å endre i ettertid.

6.5.1 Behov for jevn etterspørsel

Samtidig viste nøkkelaktører fra Midt-Troms studiesenter til at de var blitt møtt med argumentet om at det lokale behovet fort ville være uttømt og at utdanningene de kunne tilby derfor ikke hadde tilstrekkelig framtidsutsikter. Dette var nå mange år siden, og de var nå på sitt 14. kull med sykepleierstudenter. Årsaken til at noen klarer å skape en kontinuitet på tross av at det kanskje ikke ligger til rette for det, er noe man burde vite mer om. Enkelte av studentene som ble intervjuet pekte på at studiesenteret hadde vært med å skape en kultur hvor utdanning både ble anerkjent, men også mer alminneliggjort. Terskelen for å tenke på seg selv som mulig student ble med andre ord lavere på grunn av studiesenterets langvarige virksomhet i regionen.

Forskjellen mellom Norsk Reiselivsfagskole og Midt-Troms studiesenter i måten de tenker rekruttering av studenter på, synliggjør en vesentlig nyanse mellom ulike fagområder og tilhørende utdanningstilbud. Fagområdet for reiselivsfagskolen er tross alt forholdsvis smalt, og

reiselivsnæringen i Hallingdal har også i lengre tid strevd med å rekruttere lokal ungdom. En fagskole er derfor avhengig av å tenke tilstrekkelig bredt og synliggjøre tilbudet sitt nasjonalt. På den måten kan skolen bli en spydspiss for kompetanseutvikling i en næring som er særs viktig for mange distriktskommuner. Kanskje er det også nødvendig at man i større grad legger en slik tilnærming til grunn for andre næringer. Gjennom en slik modell kan man bygge opp tilbud rundt næringer hvor den enkelte region har særlige forutsetninger, men benytte nasjonal rekruttering slik at tilbudet blir lettere å opprettholde over tid. Dersom en tar i bruk en slik tilnærming, vil man opprette og utvikle tilbud som står i nær sammenheng med regionenes næringsmessige fordeler. En slik konsentrert og regionalt differensiert innsats vil være i tråd med grunnprinsippene innen Smart spesialisering.³⁰

Kanskje er det også nødvendig at man i større grad våger å tenke konsentrasjon og at enkelte fagskoler kan ta større ansvar for enkelte fagskoletilbud? Midt-Troms studiesenter er også et eksempel på betydningen av å tenke tilstrekkelig stort. Her handler imidlertid stort nok om å tenke regionalt, ikke nasjonalt. De ulike kommunene klarer ikke hver for seg å løse eget kompetansebehov innen velferdsyrkene, men ved å jobbe sammen over tid, har de utviklet bærekraftige tilbud på studiesenteret. Flere eldre vil skape høy etterspørsel etter for eksempel sykepleiere, ikke minst i distriktskommunene. Det er derfor viktig at det finnes regionale løsninger med fleksible og desentraliserte tilbud som kan fylle dette behovet, og at kommuner samarbeider regionalt for å sikre jevn etterspørsel.

6.5.2 Universitets- og høyskolesektorens mandat

Som nevnt innledningsvis, peker Distriktsdemografiutvalget på at universiteter og høyskoler har et uklart mandat om å tilby fleksibel og desentralisert utdanning. Utvalget etterlyser derfor tydeligere styring fra Kunnskapsdepartementet for å sikre at utdanningsinstitusjonene tilbyr fleksibel utdanning. Regjeringen har nå varslet en omorganisering av flere forvaltningsorganer innen høyere utdanning og opprettelsen av et nytt direktorat for høyere utdanning og kompetanse.³¹ I den forbindelse vil også flere av støtteordningene for fleksible utdanningstilbud bli samordnet. Hvilke konsekvenser dette får for utdanningsinstitusjonenes evne og vilje til å utvikle utdanningstilbud som er tilpasset kompetansebehovet i distriktskommuner, bør følges tett.

Samtidig er som nevnt flere distriktskommuner engstelige for at nettbaserte tilbud erstatter desentraliserte utdanningstilbud. En storstilt satsing på nettbaserte tilbud kan også tenkes å svekke rekrutteringen til utdanningsinstitusjoner i distriktene. Dette retter oppmerksomheten mot utdanningsinstitusjoners rolle som regional samfunnsutvikler. Flere av dem som ble intervjuet ved Midt-Troms studiesenteret var tydelige på studiesenterets betydning for regionens utvikling. Ikke minst var studentene opptatt av kulturen for kompetanseheving som studiesenteret skapte. Usikker økonomi var imidlertid en barriere for langsiktig planlegging og stabil drift.

6.5.3 Risiko ved oppstart av nye tilbud

I flere av intervjuene som er gjort i forbindelse med denne rapporten, pekes det på risikoen som må håndteres når nye utdanningstilbud startes opp. Deling av denne risikoen er viktig, og en av måtene dette kan skje på, er at kommuner eller lokalt næringsliv forplikter seg til å støtte utdanningstilbudene økonomisk. Likevel etterlyser flere aktører dedikerte midler til tilbud i distriktene, slik at man kan starte opp nye tilbud eller gjenbruke eksisterende utdanningstilbud på nye steder, uten at skolen må ta

³⁰ [Smart spesialisering som metode – veileder KMD – EUfunding](#)

³¹ Meld. St. 16 (2020–2021). Utdanning for omstilling— Økt arbeidslivsrelevans i høyere utdanning. Kunnskapsdepartementet.

for høy risiko. Dette er spesielt aktuelt for fagskoler som mottar henvendelser fra andre deler av landet om å starte opp utdanningstilbud der.

I flere av casene pekes det på behovet for utholdenhet og økonomisk styrke til å stå i lange utviklingsprosesser. Det tar tid å utvikle og opprette gode utdanningstilbud, og ofte vil begrenset økonomisk handlingsrom være en vesentlig barriere. Man kan i den forbindelse stille spørsmål ved om det er i samfunnets interesse at gode og etterspurte tilbud ikke realiseres fordi lokale aktører ikke evner å gjøre jobben alene. Distriktsnæringsutvalget peker på at det er kostbart å investere i kompetanse. Tynnere næringsmiljøer i distriktene gjør det også mer krevende for bedrifter å koordinere og samordne kompetansetiltak.³² Det gjør at tilbudet av næringsrettede kompetansetiltak vil være mer begrenset i distriktene enn i større byområder. Her er det rom for politisk nytenkning.

³² Isaksen, A. (2016). Politikk for innovative regioner. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

7. Kunnskapsbehov og mulige grep

Kompetansepolitikken opplever for tiden stor oppmerksomhet, og det er den sisten tiden blitt lansert flere stortingsmeldinger som varsler til dels betydelige endringer i hvordan utdannings- og kompetansefeltet på ulike nivåer styres, organiseres og utformes. Det siste eksempelet er regjeringens lansering i mars 2021 av en fullføringsreform for videregående opplæring. I kjølvannet av lanseringen oppsto det en debatt om balansen mellom programfag og fellesfag. Hvis reformen vedtas åpnes det opp for større grad av fleksibilitet og større muligheter for regional skreddersøm. En slik endring vil gi distriktskommuner bedre muligheter for å tilpasse ulike utdanningstilbud til de særskilte behovene i sitt arbeidsmarked.

Et annet politikkområde som også setter dagsorden, er distriktspolitikken. Både Distriktnæringsutvalget og Distriktsdemografiutvalget har satt spor etter seg i det offentlige ordskiftet. Dette har skapt forventninger om konkret politikktutvikling som tar tak i utfordringene og mulighetene som beskrives. Kombinasjonen av kompetanse- og distriktspolitikk må derfor betraktes som et felt med betydelig moment og rom for nytenkning.

7.1 Kunnskapsbehov

Vi vil i det følgende peke på tre sentrale kunnskapsbehov:

7.1.1 Følge fylkeskommunene tett

Nettopp i en tid hvor en rekke endringer er iverksatt og flere står på trappene, vil det være viktig å følge med på hvilke konsekvenser disse endringene har. Fylkeskommunene har fått et helhetlig ansvar for regional kompetansepolitikk gjennom regionreformen³³, men hvordan dette løses konkret og hva effektene av et slikt helhetlig ansvar vil være, er ennå for tidlig å si.

En gjennomgangsmelodi i de eksplorative intervjuene med tre fylkeskommuner som ble gjort ved oppstarten av denne kartleggingen, var at det nå pågikk omorganisering og strategiutvikling knyttet til fylkeskommunens nye kompetansepolitiske rolle. Alle de intervjuede uttrykte derfor et håp om en lignende undersøkelse om to til tre år, ettersom de da regnet med at det ville skjedd store endringer. På spørsmål om hvilke endringer som ville komme, pekte de fleste på et helt annet samarbeid mellom utdanningssektoren og arbeidslivet. På fylkeskommunalt nivå ville dette manifestere seg i at flere fylker ville ha felles avdeling for utdanning og næring, og i en av fylkesadministrasjonene vi intervjuet, var dette nylig skjedd. Det er derfor behov for å følge denne utviklingen tett og se hvordan fylkeskommunen klarer å skape gode koblinger mellom arbeidsmarked og utdanning, hvilke aktører som samarbeider og hvilke erfaringer de ulike partene gjør seg i denne prosessen.

7.1.2 Forskjeller mellom privat og offentlig sektor

I kapittel fire ser vi også at det er forskjeller i kompetansebehovene mellom privat og offentlig sektor. Mens privat sektor er mest orientert mot videregående utdanning, er dette mindre relevant for offentlig sektor, der det ofte kreves høyere utdanning for å fylle jobbene. Funnene våre illustrerer også hvordan disse ulike behovene styrer valg av modeller. Midt-Troms-modellen er vel den som renest dyrker orientering mot et offentlig arbeidsmarked. Som sådan har den paralleller til tradisjonelle måter å drive desentralisert, høyere utdanning på. I lys av de to NOU-ene som igjen har aktualisert

³³ Meld. St. 6 (2018–2019). Oppgaver til nye regioner. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

kompetanseutfordringene i distriktene,³⁴ vil det være nødvendig med en ny gjennomtenking av disse modellene, både for private og offentlige arbeidskraftsbehov. I tillegg har Ungdommens distriktspanel kommet med flere konkrete forslag til kompetansepolitikk for distriktskommuner, deriblant betydningen av en desentralisert struktur innen videregående opplæring.

7.1.3 Digitalisering som mulighet og trussel

Digitalisering er en global megatrend som krever omstilling av samfunns- og arbeidsliv. Den nåværende pandemien har satt ytterligere fart på digitalisering av produkter og tjenester, og dette krever ny og oppdatert kompetanse blant bedrifter og arbeidstakere. Virkemidler for å utvikle fleksible utdanningstilbud i U&H-sektoren har de senere år lagt stor vekt på å heve arbeidsstyrkens digitale kompetanse. Ikke minst gjelder dette utlysninger fra Kompetanse Norge. Digitalisering påvirker derfor både samfunnets etterspørsel etter kunnskap og kompetanse, men gir også nye muligheter for å tilby fleksibel og desentralisert utdanning. Digitaliseringen kan også virke inn på aktuelle tilbydere av utdanning. Et mulig framtidig nettbasert utdanningsmarked med store internasjonale aktører, kan skape utfordringer for tilpasning av ulike utdanninger til behov i norske lokale og regionale arbeidsmarkeder. Det er derfor viktig at norske utdanningsaktører evner å tilby relevante og fleksible utdanningstilbud i takt med utviklingen og tilpasset regionale behov og forutsetninger.

Samtidig som digitalisering framheves som en betydelig mulighet for å skape utvikling og vekst i distriktskommuner³⁵, ligger det også noen mulige trusler for distriktskommunene når det kommer til nettbaserte utdanningstilbud. Som nevnt i denne rapportens andre kapittel, er flere distriktskommuner bekymret for at satsingen på digital undervisning svekker antallet desentraliserte tilbud. Dette er noe som også Distriktsdemografiutvalget peker på i sin utredning og som bør følges tett framover. I den sammenheng kan det være relevant å peke på refleksjonene fra studentene ved Midt-Troms studiesenter. De pekte på hvordan studiesenteret hadde skapt en kultur for læring, noe som understreker hvilken rolle utdanningsinstitusjoner kan ha som regional utviklingsaktør. Den doble, for ikke å si triple betydningen av utdanningstilbud i distriktene er noe som også OECD trekker fra i sin rapport fra 2020.³⁶ Utdanningstilbud øker kompetansen hos den lokale arbeidsstyrken og legger slik til rette for verdiskapning og vekst, bidrar med kompetansearbeidsplasser i områder hvor slike arbeidsplasser kan være en mangelvare og skaper økt stedsattraktivitet på et mer generelt nivå. Det er derfor behov for ytterligere kunnskap om hvordan digitalisering av utdanning påvirker lokal og regional utvikling.

7.2 Mulige grep

Denne studien har primært handlet om å kartlegge eksempler på utdanningstilbud i distriktene som er tilpasset lokalt arbeidsmarked. I arbeidet har vi likevel oppdaget områder som har behov for politikktutvikling og nytenkning. I det følgende skisserer vi kort tre slike områder.

³⁴ NOU 2020:12. Næringslivets betydning for levende og bærekraftige lokalsamfunn. Nærings- og fiskeridepartementet. NOU 2020:15. Det handler om Norge — Utredning om konsekvenser av demografiutfordringer i distriktene. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

³⁵ OECD (2021), *Delivering Quality Education and Health Care to All: Preparing Regions for Demographic Change*, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/83025c02-en>.

³⁶ OECD (2020), *Rural Well-being: Geography of Opportunities*, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/d25cef80-en>.

7.2.1 Bygge videre på slagkraftige miljøer

For de yrkesrettede utdanningene som gis innenfor fylkeskommunenes kompetanseområde, synes utfordringene særlig å være knyttet til problemstillinger om horisontale koplinger, innenfor den enkelte fylkeskommune, mellom disse, mot de aktuelle utdanningstilbudene og mot stedlig nærings- og arbeidsliv. For de tilbudene som innbefatter U&H-sektoren, kan det være en utfordring å skape dynamikk vertikalt. Institusjonene her har sine egne styrer, og disse opererer med armlengdes avstand fra nasjonalt politisk nivå. Det er også svært varierende hvordan institusjonene i U&H-sektoren spiller sammen med hverandre og med andre kompetansemiljøer i samme region. Casen vår fra Austevoll er i så måte et paradeeksempel, men vi har også eksempler på det motsatte, at institusjonene ikke finner tonen i de regionale partnerskapene.³⁷ Årsakene bak slike varierende utfall kan være mange, men vi vet fra forskningen at nettverksstrukturene i mange vestlandske regioner og lokalsamfunn gir bedre forutsetninger for å binde på tvers mellom politikk, kunnskap og næring enn tilfellet er f.eks. på indre deler av Østlandet eller i Nord-Norge.^{38 39}

Det vil derfor være nødvendige å følge opp arbeidet med å skape gode, distriktsrettede utdanninger tett nasjonalt for å passe på at ulike styringsmekanismer for å skille politikk og fag ikke blir til hinder for å skape nødvendig dynamikk. En måte å gjøre dette på kan være i større grad enn nå å gi bestillinger til lokale og regionale miljøer med særlige behov og driv om å ta lederskap i arbeidet med å organisere utdanninger der distriktene har spesifikke behov eller ønsker. Flere av funnene våre viser at det fungerer når handlekraftige regionale og lokale aktører tar grep.

7.2.2 Lære av nærings- og distriktpolitikken

For nasjonale skolemyndigheter vil det være en utfordring å tenke videre om lokale og regionale skoleeiere som myndige eiere, ikke bare i forhold til budsjetter, organisering og struktur, men også som kompetente eiere på innholdssiden. Dette må da også omfatte utforming av pensum, lærestoff og læringsmål. Vi refererer ofte til den norske skolen, som om den var ens – noe den i en viss forstand er. Samtidig er må den være regionalt differensiert og forankret for å lykkes. Her har skolepolitikken noe å lære av den næringsrettede virkemiddelpolitikken og av regional- og distriktpolitikken.

Mangelen på skreddersøm innen utdannings- og kompetansepolitikken er med andre ord et paradoks. Mange fylker har tatt i bruk smart spesialisering som perspektiv i nærings- og innovasjonspolitikken. Men det er varierende i hvilken grad denne er koblet med utdannings- og kompetansepolitikken. Også i denne sammenheng vil det være viktig å følge fylkeskommunene framover, ettersom de nå har fått et utvidet ansvar for å se næringsutvikling og kompetanse i sammenheng. Funnene i denne studien viser nettopp den store variasjonen i næringsstruktur og dermed kompetansebehov. Ikke minst viser spørreundersøkelsene et betydelig rom for tilpasning og forbedring.

³⁷ Knudsen, Jon P, Aase Marthe Johansen Horrigmo, Erle Holstad Wright and Tor B. Hansen (2015): Piloting Regional Innovation or Much Ado about Nothing? Evaluating the R&D Policy Initiative of Nordland, Norway. *European Planning Studies*, 23(7): 1282-1301.

³⁸ Knudsen, J. P., Schulze-Krogh, A. C. and Normann, R.H. (2019): Smart Specialization – Norwegian Adoptions. *Journal of the Knowledge Economy*. 10.1007/s13132-019-00610-7 (1-21).

³⁹ Strand, Ø. and Leydesdorff, L. (2013). Where is synergy indicated in the Norwegian innovation system. Triple-Helix relations among technology, organization and geography. *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 80 No. 3, pp. 471-484.

7.2.3 Arenaer for samhandling

Skal man klare å utvikle et differensiert utdanningstilbud tilpasset lokale og regionale behov, blir samhandlingsarenaer og dialog mellom nivåene enda viktigere enn i dag. Det er tydelig at distriktskommuner diskuterer kompetansepolitikk og mulige grep på en rekke ulike arenaer. Det er imidlertid delte signaler om i hvilken grad disse arenaene er koblet på regionale og nasjonale utdanningsmyndigheter. Politiske grep som kan lette tilgangen for nedenfra og opp-initiativer fra distriktskommuner og lokalt næringsliv, vil trolig bidra til å sikre en utdannings- og kompetansepolitikk som er bedre tilpasset lokale behov.

Vedlegg 1 - eksempler på utdanningstilbud som er særskilt tilpasset arbeidsmarkedsbehov i distriktene.

Tabell 1 Eksempler på utdanningstilbud som er særskilt tilpasset arbeidsmarkedsbehov i distriktene.

Kommune	Eksempler på utdanningstilbud
Stranda	Stranda vidaregåande skule har eit tilbod tilpassa behovet i næringsmiddelindustrien i kommunen. Tilbodet er basert på marknadsvurderingar av dei produkta/næringane som har tilhald i kommunen. Erfaringa er at trass i behovet, er det ikkje lett å få ungdom til å velge yrkesutdanningar og at dei heller ikkje vert stimulerte til dette frå foreldra. I marknadsføring vert det sjølvstøtt spela på positive sider ved å busette seg i kommunen, til dømes alpinmiljø, natur, friluftsliv m.m. Økonomiske rammevilkår er ein barriere for tilpassing.
Aukra	Linje for akvakultur - fordi det investeres store summer i oppdrettsanlegg i regionen for tiden. Samtidig er linjen nedleggingsstruet pga. fylkeskommunens økonomi.
Nord-Fron	<p>El.bransjen så for noen år siden behov for tilpassing i vidaregåande skole. Kommunen tok initiativ til felles møte for å finne rette tilpassingen. Møtet resulterte i en endring som var tilfredsstillende for bransjen på daværende tidspunkt.</p> <p>Hvordan strategien for vidare utvikling legges er mer usikkert. Kommunalt næringsapparat ble delvis involvert når Fylkeskommune skulle legge ny strategi sist år. Det ble oppfattet som positivt at de tok kontakt.</p> <p>Når den vidaregåande skole skulle bygges om med nybygg ble vertskommunen involvert. Det var viktig å se skolen i sammenheng med kommunen når det både gjaldt struktur, oppgaver og virksomhet. Her ble det er fint samarbeid med bl.a felles kultursal.</p> <p>Næringslivet ser ikke kommunegrenser, og det er derfor viktig å involvere utover vertskommunen. Avgjørelsene ligger hos fylkeskommunen som skoleeier, men det er viktig at de lokale kommuner som er tettest på involveres. Lokalt næringsliv har en annen struktur og andre behov i kommuner på landsbygda enn i de større byer.</p> <p>Innspill til utdanningsstruktur må gjenspeile lokalt behov. Om de siste innspill tas til følge gjenstår å se når ny struktur skal vedtas.</p> <p>Kommunen stiller gjerne opp på yrkesdager o.l. for å markere kommunale behov/muligheter. Kommunene er store arbeidsgivere og utdanningsinstitusjonene er viktige leverandører av arbeidstakere.</p>

Nore og Uvdal	<p>Etablering av maskinfører utdanning (fagbrev innen maskinarbeid). Initiativtaker er den videregående skolen i tett samarbeid med entreprenørbransjen.</p> <p>Distriktskommunene, og spesielt de kommunene der hyttemarkedet har stor aktivitet, trenger gode fagutdanna maskinførere. I tillegg eksporterer distriktene gode maskinførere til sentrale strøk og større entreprenørbedrifter. I vårt tilfelle har entreprenørbransjen bidratt med utlån av utstyr, praksis og læreplasser. Vi er ikke kjent med at det foreligger noen analyser ut over kjennskapen til at det manglet maskinførere når linja ble etablert. Det er manko på fagutdanna personell og personer med høyere utdanning innenfor mange områder i og utenfor kommuneadministrasjonen. Utdanningstilbudene blir presentert på blant annet yrkesmessa for Numedal som arrangeres hvert annet år ved Numedal videregående skole. Arrangør av yrkesmessa er det lokale næringssselskapet i samarbeid med den videregående skolen og kommunene i regionen. Den største barrieren for tilpassinger er økonomi i skolene og mangel på ungdom som ønsker å ta sin utdanning lokalt. Det er stor konkurranse om engasjert ungdom som satser på en yrkeskarriere innenfor håndverk, entreprenør, helsefag og andre praktiske fag.</p>
Våler (Innlandet)	<p>Videregående skole: Racing-linje og anleggslinje på Solør Videregående skole</p> <p>Braskereidfoss tilpasset behov for trafikkbransjen og anleggsbransjen regionalt.</p> <p>Høgskolen Innlandet med nye tilbud innen bærekraftsøkonomi og krisehåndtering.</p> <p>Begge passer Innlandets satsninger på det grønne skiftet.</p>
Åseral	<p>Vg2 Elenergi og ekom: Byremo Videregående skole har etablert (overtatt) et eget kraftverk som skolen drifter. I undervisningskraftverket er fokus produksjon og overføring av kraft. Initiativ fra skolen i samarbeid med Agder Energi og kommunene. Analyse: Vi er en vannkraftregion. Mange ansatte i kraftselskapet nærmer seg pensjonsalder. Studieretninga har et utstrakt samarbeid med næringslivet, og elevene på Vg2 er utplassert i bedrift en dag i uka i YFF-faget.</p>
Tolga	<p>Restaurant og matfag på VGS er særlig viktig med tanke på regionens samlede verdikjeder tilknyttet landbruk og mat, og etablerte samarbeid med for eksempel Rørosmat. Byggfag, teknologi- og industrifag og entreprenørnæring generelt er også viktige. Med regionens strategiske plassering i forhold til transportlogistikk er dette sentrale kompetanseområder. Viktig å bygge oppunder eksisterende næringsliv.</p> <p>Fagskole og voksenagronom-utdanningen er også viktige. Landbruket med tilknyttede næringer utgjør hovedtyngden i regionens verdikjeder. I tillegg til at dette er fagområder med rask utvikling, er de også viktige i klima- og energisammenheng, samt beredskap. Vi har gode eksempler på tett samarbeid mellom regionale bedrifter og videregående opplæring innen bygg og anlegg. Bedriftene rekrutterer flere lærlinger og sikrer tett oppfølging. En god kobling mellom praktiske kompetanse og teoretisk opplæring.</p>
Alstahaug	<p>Nord universitet la ned sykepleierutdanningen lokalt. Kontakt ble da opprettet mot VID og med det resultat at sykepleierutdanningen ble gjenopprettet, men med annen tilbyder. Her har kommune, regionråd, sykehus mfl. jobbet i lag.</p>
Trysil	<p>I Trysil har vi etablert Campus Trysil som formidler høyskolestudier, kurs tilpassa lokale behov både for næringsliv og innbyggere. En rekke ulike kurs tilbys, fra økonomistudier til kurs i våtrom. Alt er tilpasset lokale forhold. Campus er lagt til Trysil videregående skole og er et samarbeid mellom skolen, kommunen og næringslivet.</p>
Hattfjelldal	<p>Hattfjelldal satser på trebasert næring og jordbruk. Linjene i Mosjøen og Hattfjelldal støtter opp om kommunens strategiske planer.</p>

Hadsel	I dag pågår det et prosjekt i Vesterålen som heter LiNN (Læringseskolen i Nordre Nordland). Bak dette prosjektet står opplæringskontoret i Vesterålen. Forprosjektet er delfinansiert av Hadsel kommune. Bakgrunn for prosjektet er nedleggelsen av lokale vgs-tilbud som næringslivet har behov for. Da dette er i forprosjektfasen, er det for tidlig å si noe om erfaringene. Men mottakelsen fra det lokale næringslivet har vært veldig bra. Løsningen vil gi veldig stor fleksibilitet i valget av utdanning.
Hol	Fagskolen i Viken, studiested Geilo - Norsk reiselivsfagskole - etablert på Geilo i 2020. Ekstremt godt tilpasset, og plassert her, nettopp for å være tett på reiselivsnæringen som har behov for slik kompetanse. Fagskolen i Viken, Hallingdalskommunene/regionrådet og et svært ivrig lokalt næringsliv står bak.
Salangen	Sjøvegan vgs tilbyr IBedrift i samarbeid med lærebedrifter blant lokalt og regionalt næringsliv. En bedrift som kan ta ansvar for yrkesfagene betyr at tilbudet kan realiseres.
Hyllestad	Dale videregående skole, byggenæringa, opplæringskontoret og virkemiddelapparatet har samarbeidet om en byggklasse fra og med høsten 2021
Vestvågøy	Havbruksakademiet Nord AS har søkt departementet om tillatelse til etablering av privat videregående skoletilbud på Leknes. Innledningsvis ble dette anbefalt av politikerne i kommunen. Fylket ønsket ikke dette da de mente det ville svekke eksisterende tilbud. Næringslivet og flere hevdet det stikk motsatte ville skje, altså en styrking. Følgende argumentasjon ble brukt: Havbruksakademiet Nord AS søker om opprettelse av privat videregående skole etter friskoleloven. Skolen søker om å kunne opprette Vg1 Naturbruk (15 elever), Vg2 Akvakultur (15 elever) og Vg3 Studieforbereende Naturbruk (6 elever), totalt 36 elever. Skolen skal lokaliseres på Vestvågøy, i Leknes-området. Det vil søkes om undervisningstillatelse til oppdrett som skal driftes av lokal oppdrettsaktør. I full drift vil skolen årlig omsette for nærmere 6,5 millioner kroner ifølge budsjett. Initiativet er etablert med støtte fra lokale næringsaktører og disse vil også være tilbydere av lærlingeplasser og være fremtidige arbeidsgivere for utdannet personell. Etablererne av skolen har betydelig havbruksfaglig og skolefaglig kompetanse. Norsk havbruksnæring tar mål av seg til å stå for verdens mest miljøvennlige produksjon av sunn mat og vil være en viktig bidragsyter til det grønne skifte. Næringa står for store eksportinntekter og høy lokal verdiskaping. For utvikling av denne næringa er det viktig å ha tilgang til godt utdannet personell. Vestvågøy har et lavere utdanningsnivå enn resten av Nordland og det har lenge vært et mål å etablere tilbud som kan være med å høyne utdanningsnivået i kommunen. Dette initiativet vil være positivt både for å rekruttere fagarbeidere og å klargjøre ungdom for høyere studier gjennom studieforbereende fag (Vg3). Vestvågøy har i Vest-Lofoten videregående skole et sterkt fagmiljø innen maritime fag, fiske og fangst. Havbruksakademiet Nord vil bli et godt supplement og være med på styrke fagmiljøet i regionen. Næringa er i vekst og vil ha behov for kvalifisert arbeidskraft. Etableringen vil også skape nye kompetansearbeidsplasser i kommunen, men det er foreløpig ikke gitt tillatelse til etablering på grunn av motstand fra blant annet fylket.
Tydal	Desentralisert sykepleierutdanning. Flere etablerte med familie får mulighet til å ta høyere utdanning, og det er et godt samarbeid mellom kommune og universitet. Tilbudet bidrar til sårt tiltrengt kompetanse
Ibestad	"Steigen-modellen" - Ungdom kan gå rett inn i lærlingeordning etter grunnskole. Gir muligheter for flere utdanningsretninger og kompetanse tilpasset lokalt behov. I

	tillegg mulighet for å bo hjemme. Skoletrøtt ungdom kan begynne i arbeid. Motvirker frafall. Bidrar til rekruttering for arbeidslivet.
Sør-Fron	Arrangement, kunst og kultur står svært sterkt i Midt-Gudbrandsdalen, og har vore eit satsingsområde for regionen gjennom fleire år. Musikk, dans og drama er ein svært viktig rekrutteringsarena ikkje berre til utøvande kunst og kultur, men er svært viktig med tanke på rekruttering til opplevingsnæringa, som igjen er avgjerande for å skape vekst i reiselivsnæringa. Det er all grunn til å tru at rekreasjonsnæringa vil halde fram med å vekse, særleg innafor den bærekraftige delen av næringa, som omhandlar mellom anna gode opplevingar framfor reint forbruk. Utdanninga i vår region er truga av sentralisering og konkurrerande tilbod (Lillehammer), og har dei siste åra hatt synkande søkjartal. Ei enda sterkare kopling til eksisterande opplevings- og reiselivsnæring ville vore ei ytterlegare styrking av tilbodet.
Sørfold	Meløy videregående skole, avd. Inndyr har samarbeid med Gildeskål forskningsstasjon (Gifas). Flere havbruksselskap, som Mowi og Sisomar tar imot lærlinger. Informasjon direkte mot skolene i distriktet, yrkesorienteringsdager mm.
Vinje	Elektrolinja ved Vest-Telemark videregående skole har samarbeidet med lokalt kraftselskap for å holde på linja. For å styrke rekruttering.
Skjervøy	Bedriftsmodell: Opplæringen gis vekselvis på skolen og i bedrift. Elever får teoretisk undervisning på skolen og praktisk undervisning på skolen. Dette motiverer elevene til mer aktiv lærling. Eks. med 3 uker på skolen og 3 uker i bedrift. Initiativet kommer fra det lokale næringslivet. Fremtidig behov for arbeidskraft er drivkraften for modellen. Erfaringen: elevene er mer motivert også for teoretisk opplæring i skolen. De drar i større grad veksler på egne erfaringer i bedrift. Tilbudet er nytt og derfor i liten grad markedsført. Informasjonen gis elevene gjennom skolen og bedriftene. Modellen kan brukes på kanskje de fleste yrkesfag. Nord-Troms har god erfaring innen helsesektoren, og nå er modellene tatt i bruk i næringslivet også – innen bl.a. slakterifag, butikkfag. Næringsforeninga Arena Nord-Troms har vært initiativtaker og pådriver for å ta i bruk modellen.
Dyrøy	Desentralisert grunntidning: Sykepleier / lærer /barnehagelærer Regionråd (behovsanalyse i kommunene) i samarbeid med studiesenter. Etter hvert grundige analyser på kommunalt nivå. Disse utdanningene er aktuelle fordi befolkningen eldes og det er mange ansatte i dag med relativt høy alder. Derfor er behovet for nyutdannede stort. Sikker jobb! Gode erfaringer, særlig med sykepleierutdanningen. Solid rekruttering fra desentraliserte studier til kommuneorganisasjonen. Tilbudet synliggjøres gjennom mange plattformer, digitale, men også møter. I forkant av møter sjekker man ut behovet i de respektive kommunene, og om man har potensielle ansatte som kan ta utdanningen. Flere kommuner har også utviklet gode stipendordninger. Det er flere barrierer, blant annet lønnsnivå og urbanisering, der distriktet tappes for kompetanse.
Lyngen	Det er behov for å tilpasse en linje på videregående slik at industriens behov for ungdom med interesse for produksjon og automasjon kan tilfredsstilles. Det er derfor et ønske om en tilpasset videregående utdanning med redusert fagkrets der noen fag utgår til fordel for mer arbeid og fag som er tilpasset arbeidsgivers behov. Det er en pågående dialog med lokal videregående skole, NAV og bedrifter for å undersøke hvordan dette kan være med å løse behovet for arbeidskraft.

Porsanger	Etablert i samarbeid med næringslivet, kommune og fylkeskommune. Videregående skole tok initiativ til et utdanningsprogram som var ønsket av næringslivet. Dette er blitt en meget populærlinje som har plass til 12 elever og det er i snitt 30 elever som søker på dette årlig. Du er sikret jobb etter at du har tatt fagbrev.
Askvoll	Det er starta ein forstudie for å greie ut om korleis skulane kan samarbeide med havbruksnæringa for å greie ut moglegheiter for ein fleksibel utdanningsmodell innan akvakultur. Ei tverrfagleg arbeidsgruppe frå Måløy vgs, Dale vgs, Akvahub og HAFS Regionråd, samt samarbeidspartnarar ved opplæringskontoret for fiskeri- og havbruksfag. NAV i HAFS-kommunane vil vere aktuelle og andre kan bli trekte inn ved behov. Næringskontora i kommunane har løyvd tilskot til prosjektet. Havbruk er framleis ei ung næring med stor utvikling og gode framtidsutsikter. Sjømatnæringa er allereie Noregs nest største eksportvare, og det er spådd ei femdobling av verdiskapinga innan 2050. Mangfaldet innan havbruk er også stort, og som ein del av ei internasjonal verdikjede vil det vere bruk for personar med ulik kompetanse som biologi, kjemi, oppdrett, forvaltning, marknadsføring, sal, økonomi m.m. I HAFS ligg mange havbrukslokasjonar som treng stabil arbeidskraft og som ser eit potensiale i unge vaksne som ikkje har gjennomført vidaregåande eller som tidlegare har vore innom andre fag. Forprosjektet skal greie ut moglegheiter for ein slik fleksibel utdanningsmodell for ei utvida målgruppe. Det er grunn til å tru at ein kan auke den lokale rekrutteringa til havbruksnæringa i HAFS/ytre Sogn ved å tilby utdanning til ei breiare målgruppe enn i dag. Målet på sikt å kunne auke den lokale rekrutteringa til havbruksnæringa i HAFS/ytre Sogn.
Fjaler	Bygg & Anlegg linje-etablert for å sikre rekruttering av ungdom lokalt til bedrifter i kommunen. Dette fordi behovet var prekært.
Stad	Bruker Gloppen-modellen, som er ein kombinasjon av skule og praksis for å gjennomføre vidaregåande skule. Kunnskapsgrunnlag: næringsanalysar og analyser frå Nav. Basert på: fagutdanning basert på samarbeid mellom vgs i regionen bygd på skulane sine utdanningsløp. Desentralisert fag og høgskuletilbod basert på næringslivet sitt behov. Strategiar: næringsstrategi, rekrutteringsstrategi og regionstrategi. Erfaring: Hardt arbeid. Offentlege system er ikkje fleksible nok, må vidareutvikle systemet basert på mellom anna Demografiutvalet og Distriktsnæringsutvalets anbefalingar. Men får til utruleg mykje på kort tid om ein står samla. Marknadsført gjennom direkte kontakt med aktuelle. Må vidareutviklast.
Sogndal	Mat og servering: VGS samarbeider med lokalt næringsliv og offentleg sektor - Innmeldt behov frå næringa og arbeidsgjevarsida, koordinert lokalt gjennom næringssselskap og dialogmøter. Brukar framskrivingar og analyser frå fylke/stat/ FOU-aktørar. Nyttig med lokal rekruttering, mogeleggjjer meir langsiktige satsingar og styrkar lokale og regionale kompetansemiljø. Marknadsført gjennom samarbeidet, media og andre etablerte kanalar. God dialog på tvers av aktørar, sektorar og grupper er største utfordring. Krev aktiv oppfølging, og at nokon eig ansvaret for at ein snakkast på tvers.
Ulvik	Næringsshagen har etablert eit desentralisert, deltidstilbod i organisasjon og leing på høgskulenivå, basert på spørjeundersøking hos bedrifter i regionen. Tilbodet er etablert i samarbeid med fylkeskommunen og Høgskolen på Vestlandet.
Leka	Akvakulturlinje. Det er mye oppdrett i distriktkommunene langs kysten. I samarbeid med næringa tok vidaregåande skole og kommunene rundt initiativ til et forsknings/utviklingsprosjekt som var forløperen til tilbudet.

Midtre Gauldal	Yrkesutdannelse med fagopplæringskontorene for å få avlagt fagbrev. Opplæringskontorene har oversikten når det gjelder tilgjengelige lærlingeplasser, mens møtefora på høyere nivå avklarer etterspørselen fra næringslivet. Vår kommune ligger i grenselandet mellom distrikt og by, og vil alltid miste innbyggere til omkringliggende kommuner og deres næringsliv. Det som hindrer fri flyt av arbeidere er mangel på infrastruktur, især gode veiforbindelser, og videre dårlig kollektivtilbud for å kunne utnytte markedet i en arbeidsregion. - God informasjon og bruk av digitale plattformer med oppdatert (video-) presentasjoner av hva som kan tilbys påvirker direkte valg. - Kompleksiteten for fylkeskommunens budsjettering av linjevalg gir spesialisering til unge elever, men mulighetene for en god nok ivaretagelse når disse må på hybel i ung alder "hindrer" de potensielle til å dra. Lokale muligheter (på nærmeste videregående skole) blir da valgt, selv om eleven har muligheter til å velge annerledes. Hybelmuligheter i ordnede former (hybelhus som SiT mv) burde finnes lokalt for å øke muligheten for unge til å velge studieretning og fagutdannelse etter ønske der skolen ligger.
Frøya	Akvakulturutdanning videregående, både røkter og mannskap. Utviklet i dialog med næringsliv og etterspurt av næringsaktører. Tilpasninger gjøres fortløpende.
Røros	Desentralisert fagopplæring. Desentralisert sykepleierutdanning. Desentralisert automasjonslinje på etterspørsel fra næringslivet. Kompetansekartleggingen gjennomført av næringsshagen ligger til grunn. Tilgang til nok og riktig kompetanse er en knapphetsfaktor i distriktene – både innenfor privat og offentlig sektor. Normantutvalget har i NOU 2020:15 også pekt på viktigheten av desentralisert høyere utdanning. Det å ha regional tilgang til desentraliserte utdanningsløp innenfor fagområder som både i dag, men ikke minst i fremtiden vil være med å dekke behovet for kompetanse er veldig viktig. Da er det behov for jevnlig kompetansekartlegginger. Desentralisert høyere utdanning er samtidig med på å redusere fraflyttingen av ungdom fra distriktet mot sentrale strøk. Det er også viktig å se på regionale utdanningsløp for praksiskandidater slik at de som allerede er i et arbeidsforhold og som ønsker å bygge på kompetansen i den retningen som bedriften trenger det kan gjøre dette i regionen – eller digitalt.
Lurøy	YSK i Sandnessjøen er et samarbeidsprosjekt der lokalt næringsliv sitt behov er ivare tatt. YSK Marine er et løp over fire år der du får både fagbrev og spesiell studiekompetanse. Du får lærlingelønn under hele utdanningen og skoleåret foregår både på skolen og i bedrift. Skolen har samarbeid med Letsea, Mowi, og Nova Sea og du blir utplassert til en av disse bedriftene under utdanningen. Antall elever er dessverre lite i forhold til behovet. Det burde vært gjort flere slike samarbeidsprosjekt opp mot behov hos næringsliv.

Vedlegg 2 - intervjuguide utforskende intervjuer

Tema 1 – Strategisk arbeid med kompetansepolitikk

- Hvilke strategiske målsetninger har dere innen kompetansefeltet – avgrenset til 16 – 30 år?
- Har de strategiske målsetningene endret seg over tid?
- Hvilke næringer er dere spesielt opptatt av?
- Hvilke yrker innen offentlig sektor er dere spesielt opptatt av?
- Hvordan er kompetansestrategien koblet til det regionale innovasjonssystemet?

Tema 2 – Hvordan arbeider distriktskommunene med tilpassede opplæringstilbud?

- Er det noen distriktskommuner og regioner som utmerker seg når det gjelder utvikling av tilpassede opplæringstilbud til unge?
- Hvilket kunnskapsgrunnlag ligger til grunn for opprettelsen av nye, tilpassede tilbud?
- Hvordan skiller distriktskommunenes ønsker seg fra andre og større kommuners kompetansebehov?
- Hvilke utviklingstrekk i framtidig kompetansebehov er kommunene opptatt av?

Tema 3: Hvordan arbeider fylkeskommunen med tilpassede opplæringstilbud?

- Hvordan avveier dere næringslivets og offentlig sektors behov for kompetanse med ungdommens egne ønsker?
- Hvilke analyser og kunnskapsgrunnlag ligger til grunn når dere oppretter tilbud?
- Hvordan kan dere i fk tilpasse opplæringstilbud slik at de passer for ungdom i distriktskommuner?
- Hvilke utdanninger er enklest å tilpasse?
- Hvordan inkluderer dere næringsliv og offentlig sektor i utforming og tilpassing av utdanningstilbud?
- Hvordan arbeides det med å synliggjøre utdanningstilbud arbeidsmarkedene i distriktene har behov for i dag og framover.
- Har du et godt eksempel på et tilpasset opplæringstilbud?

Tema 4: Dialog med andre aktører

- Hvilke andre aktører er de viktigste i definering av behov for kompetanse?
- Hvilke samhandlingsarenaer er viktigst for definering av behov for kompetanse?
- Hvilke andre aktører er de viktigste for utformingen av konkrete utdanningsbehov?
- Hvilke samhandlingsarenaer er viktigst for utforming av konkrete utdanningsbehov?
- Hvordan foregår dialogen med distriktskommunene?
- Hvordan foregår dialogen med UoH-sektoren?
- Hvordan sikres distriktskommunenes interesser her?

Vi skal kartlegge tilpassede utdanningstilbud for unge i alle 209 kommuner i sentralitetsklasse 5 og 6 gjennom survey og casestudier. Hva synes du det er viktig å spørre om i møte med kommunene for å etablere et nyttig og godt kunnskapsgrunnlag?

Vedlegg 3 – intervjuguide case-intervjuer

Distriktssenteret har bedt Oxford Research om å kartlegge eksempler på tilpasset opplæring til unge i distriktene. I den forbindelse har vi utført to spørreundersøkelser, og på bakgrunn av disse har vi kommet fram til noen gode eksempler som vi ønsker å beskrive mer i detalj. Og det er i den forbindelse vi har bedt deg om å ta en prat med oss i dag. Vi er takknemlig for at du tar deg tid, og vi ser fram til å høre hva du har å fortelle.

Vi ønsker mer kunnskap om hvordan regionale og lokale utdanningstilbud for unge innrettes slik at de treffer arbeidsmarkedet nå og i framtida. Hvem samarbeider om tilbudene, hva er kunnskapsgrunnlaget og mekanismene som ligger til grunn for utforming av tilbud, og hvordan opplever aktørene sitt handlingsrom? Vi ønsker å få frem et oversiktsbilde og konkrete eksempler. Med utdanning mener vi både videregående skole, fagskoler og høyere utdanning.

- Kan du først fortelle kort om deg selv og din rolle?
- Hva var bakgrunnen for at dere gikk i gang med dette prosjektet?
- Hvem tok initiativet?
- Hva var kunnskapsgrunnlaget for å starte opp et slikt tilbud?
- Hvilke aktører var mest sentrale?
- Hvem var i heiagjengen?
- Hvem eller hva var den største bremsen?
- Kan du fortelle litt om årsakene til at dere her har lyktes?
- Hva er det viktigste rådet du kan gi til universiteter og studiesteder som skal gå i gang med et slikt desentralisert tilbud?
- Møtte dere på noen andre utfordringer underveis?
- Hadde de samarbeidende aktørene samme interesser, eller var det uenigheter om sentrale forhold underveis?
- Hvordan opplevde dere handlingsrommet for å smi sammen et slikt tilbud?
- Hvordan synliggjør og markedsfører dere tilbudet?
- Hva overrasket deg mest underveis i utviklingen av dette utdanningstilbudet?
- Er det andre erfaringer du har gjort deg og som du vil trekke fram?
- Hvordan har oppstarten og driften til nå vært?
- Hvordan er tilbakemeldingen fra næringslivet?
- Hva ville situasjonen vært uten dette tilbudet?
- Er det noe du vil legge til eller understreke?
- Har du noen gode ideer eller forslag innen temaet?

Vedlegg 4- Intervjuguide elever og studenter

Vise til kontakt med lærer / rektor og avtale via sms.

Informere om formålet med prosjektet

Frivillig – kan når som helst trekke deg uten begrunnelse

Bruken av data

- Kort om hvem, alder og hvor vedkommende kommer fra?
- Hvilken utdanning deltar du på?
- Hva var hovedårsaken til at du valgte denne utdanningen?
- Vurderte du andre utdanninger?
- Hvor viktig er det for deg at tilbudet er der det er?
- Uten det tilbudet, hva hadde du gjort da?
- Kan du fortelle om hva som er bra med utdanningen?
- Hvordan er oppfølgingen fra skolen?
- Hvor viktig var det at utdanningen er tilpasset lokalt arbeidsmarked?
- Hvordan er utsiktene til jobb, tenker du?
- Har korona-pandemien endret jobb-mulighetene, tror du?
- Hvor er du om ti år?

Vedlegg 5 – spørreskjema til kommunene

Takk for at du deltar i denne spørreundersøkelsen. Undersøkelsen gjennomføres på oppdrag fra Distriktsenteret av Oxford Research AS.

Det vil ta mellom 5-10 minutter å svare på alle spørsmålene.

I undersøkelsen bruker vi begrepet "distriktskommuner". Med distriktskommuner mener vi her kommuner med sentralitetsindeks 5 og 6. Det vil si de minst sentrale kommunene.

Ved å klikke på «neste», samtykker du til at vi kan bruke svarene dine i anonymisert form i sluttrapporten.

Hva er din stillingstittel i kommunen?

I hvilken grad har dere kunnskap om kompetansebehovet i arbeidsmarkedet i kommunen?

- (1) I svært liten grad
- (2) I liten grad
- (3) I noen grad
- (4) I stor grad
- (5) I svært stor grad
- (6) Vet ikke

I hvilken grad har fylkeskommunen kunnskap om kompetansebehovet i din kommune?

- (1) I svært liten grad
- (2) I liten grad
- (3) I noen grad
- (4) I stor grad
- (5) I svært stor grad
- (6) Vet ikke

Etter din vurdering, i hvilken grad er mangel på kompetanse en barriere for utvikling av ...

	I svært liten grad	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Vet ikke
næringslivet i din kommune	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
offentlig virksomhet i din kommune	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Etter din vurdering, i hvilken grad er utdanningstilbudet på den nærmeste videregående skolen tilpasset kompetansebehovet i...

	I svært liten grad	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Vet ikke
næringslivet i kommunen	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
offentlig virksomhet i kommunen	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Etter din vurdering, i hvilken grad er utdanningstilbudet på den nærmeste fagskolen tilpasset kompetansebehovet i...

	I svært liten grad	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Vet ikke
næringslivet i kommunen	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
offentlig virksomhet i kommunen	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Etter din vurdering, i hvilken grad er utdanningstilbudet ved universitet og høyskoler i ditt fylke tilpasset kompetansebehovet i ...

	I svært liten grad	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Vet ikke
næringslivet i kommunen	(1) ☐	(8) ☐	(9) ☐	(10) ☐	(11) ☐	(12) ☐
offentlig virksomhet i kommunen	(1) ☐	(8) ☐	(9) ☐	(10) ☐	(11) ☐	(12) ☐

For å sikre at utdanningstilbud for unge er tilpasset kompetansebehovet i arbeidslivet, kan det være at kommunene samarbeider med ulike aktører. Etter din vurdering, hvilke aktører er viktige samarbeidspartnere for kommunen?

	Ikke viktig	Lite viktig	Noe viktig	Viktig	Svært viktig	Vet ikke
Fylkeskommunen sentralt	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Videregående skoler	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Universitet og høyskoler	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Regionråd	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
NAV fylke	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
NAV kommune	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
KS	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Lokalt næringsliv	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
NHO	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Fagforeninger	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Yrkesopplæringsnemnda	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Opplæringskontorene	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Er det andre relevante aktører dere samarbeider med?

Kan du nevne den viktigste møteplassen hvor kompetansebehov diskuteres og formidles, og gi en kort beskrivelse av erfaringene med denne møteplassen?

Tema: Eksempler

Distriktssenteret ønsker eksempler på hvordan utdanninger tilpasses ulike lokale og regionale arbeidsmarkeder. Hva som oppfattes som lokale og regionale tilpasninger kan variere. Det kan dreie seg om alt fra å opprette et nytt utdanningstilbud på videregående skole for å dekke et arbeidsmarkedetsbehov i noen distriktskommuner, til konkrete samarbeid mellom utdanningstilbydere og lokale bedrifter.

Kan du kort nevne ulike eksempler på utdanningstilbud som du mener er særskilt tilpasset arbeidsmarkedsbehov i distriktene?

Her ønsker vi at du beskriver ett eksempel i mer detalj. Mulig momenter kan være:

- Hvem står bak initiativene, hvem samarbeider og hvordan?
- Hva er kunnskapsgrunnlaget og analysene som ligger til grunn?
- Hvilke strategier og vurderinger legges til grunn knyttet til utdanning som treffer arbeidsmarkedet nå og i framtida?
- Hvilke erfaringer har aktørene gjort seg?
- Hvordan er utdanningstilbudene synliggjort og markedsført?
- Hvilket handlingsrom finnes for tilpasninger, og hva er de største barrierene for tilpasning?

Dette er det siste spørsmålet. Har du andre synspunkter om tilpasning av utdanningstilbud til arbeidsmarkedsbehov i distriktene i dag og i fremtiden?

Takk for at du deltok i undersøkelsen. Trykk på "Avslutt" for å levere besvarelsen.

Vedlegg 6 – spørreskjema til fylkeskommunene

Takk for at du deltar i denne spørreundersøkelsen. Undersøkelsen gjennomføres på oppdrag fra Distriktsenteret av Oxford Research AS.

Det vil ta om lag 10 minutter å svare på alle spørsmålene.

I undersøkelsen bruker vi begrepet "distriktskommuner". Med distriktskommuner mener vi her kommuner med sentralitetsindeks 5 og 6. Det vil si de minst sentrale kommunene.

Ved å klikke på «neste», samtykker du til at vi kan bruke svarene dine i anonymisert form i sluttrapporten.

I hvilken grad har fylkeskommunen kunnskap om kompetansebehovet i distriktskommuner i fylket?

- (1) I svært liten grad
- (2) I liten grad
- (3) I noen grad
- (4) I stor grad
- (5) I svært stor grad
- (6) Vet ikke

Etter din vurdering, i hvilken grad er mangel på kompetanse en barriere for utvikling av..

	I svært liten grad	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Vet ikke
næringslivet i distriktskommuner	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
offentlig virksomhet i distriktskommuner	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Etter din vurdering, i hvilken grad er utdanningstilbudet i videregående opplæring i ditt fylke tilpasset kompetansebehovet i...

	I svært liten grad	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Vet ikke
næringslivet i distriktskommuner	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
offentlig virksomhet i distriktskommuner	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Kan du utdype svaret du har gitt på spørsmålet over?

Etter din vurdering, i hvilken grad er utdanningstilbudet i fagskolen i ditt fylke tilpasset kompetansebehovet i ...

	I svært liten grad	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Vet ikke
næringslivet i distriktskommuner	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
offentlig virksomhet i distriktskommuner	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Kan du utdype svaret du har gitt på spørsmålet over?

Etter din vurdering, i hvilken grad er utdanningstilbudet ved universitet og høyskoler i ditt fylke, tilpasset kompetansebehovet i ...

	I svært liten grad	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Vet ikke
næringslivet i distriktskommuner	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
offentlig virksomhet i distriktskommuner	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Kan du utdype svaret du har gitt på spørsmålet over?

For å sikre at utdanningstilbud for unge er tilpasset kompetansebehovet i arbeidslivet, samarbeider fylkeskommunene med ulike aktører. Etter din vurdering, hvilke aktører er viktige samarbeidspartnere for fylkeskommunen?

	Ikke viktig	Lite viktig	Noe viktig	Viktig	Svært viktig	Vet ikke
Distriktskommunene	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Universitet og høyskoler	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Opplæringskontorene	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Regionråd	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
NAV kommune	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
NAV fylke	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
KS	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Lokalt næringsliv	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
NHO	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Fagforeninger	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Yrkesopplæringsnemnda	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Finnes det andre viktige samarbeidsaktører?

Etter din vurdering, hvilke interne aktører er viktige samarbeidspartnere for din avdeling i fylkeskommunen?

	Ikke viktig	Lite viktig	Noe viktig	Viktig	Svært viktig	Vet ikke
Næringssavdelingen	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Videregående skoler	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Yrkesopplæringsnemnda	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Politisk ledelse	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Kan du nevne den viktigste møteplassen hvor kompetansebehov diskuteres og formidles, og gi en kort beskrivelse av erfaringene med denne møteplassen?

Opplever du at fylkeskommunen har handlingsrom til å tilpasse tilbud i videregående opplæring til behov i lokale arbeidsmarkeder?

- (1) Svært lite handlingsrom
- (2) Lite handlingsrom
- (3) Noe handlingsrom
- (4) Stort handlingsrom
- (5) Svært stort handlingsrom
- (6) Vet ikke

Opplever du at fylkeskommunen har handlingsrom til å tilpasse tilbud i fagskolen til behov i lokale arbeidsmarkeder i distriktskommunene?

- (1) Svært lite handlingsrom
- (2) Lite handlingsrom
- (3) Noe handlingsrom
- (4) Stort handlingsrom
- (5) Svært stort handlingsrom
- (6) Vet ikke

Her er vi interessert i hvorvidt det er forhold som begrenser handlingsrommet for å gjøre lokale tilpasninger. I hvilken grad begrenser følgende faktorer handlingsrommet?

	I svært liten grad	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Vet ikke
Lowverk	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Normtallsmodell	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Læreplanverk	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Nærskoleprinsippet	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Manglende kunnskap om arbeidsmarkedsbehov	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Fylkets økonomiske ressurser	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Variasjoner i ungdomskull	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Konjunkturutsatte næringer	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Er det andre faktorer som begrenser handlingsrommet?

Tema: Eksempler

Distriktssenteret ønsker eksempler på hvordan utdanninger tilpasses ulike lokale og regionale arbeidsmarkeder. Hva som oppfattes som lokale og regionale tilpasninger kan variere. Det kan dreie seg om alt fra å opprette et nytt utdanningstilbud på videregående skole for å dekke et arbeidsmarkedsbehov i noen distriktskommuner, til konkrete samarbeid mellom utdanningstilbydere og lokale bedrifter.

Kan du kort nevne ulike eksempler på utdanningstilbud som du mener er særskilt tilpasset arbeidsmarkedsbehov i distriktene?

Her ønsker vi at du beskriver ett eksempel i mer detalj. Mulig momenter kan være:

- Hvem står bak initiativene, hvem samarbeider og hvordan?
- Hva er kunnskapsgrunnet og analysene som ligger til grunn?

- Hvilke strategier og vurderinger legges til grunn knyttet til utdanning som treffer arbeidsmarkedet nå og i framtida?
- Hvilke erfaringer har aktørene gjort seg?
- Hvordan er utdanningstilbudene synliggjort og markedsført?
- Hvilket handlingsrom finnes for tilpasninger, og hva er de største barrierene for tilpasning?

Dette er det siste spørsmålet. Har du andre synspunkter om tilpasning av utdanningstilbud til arbeidsmarkedsbehov i distriktene i dag og i fremtiden?

Takk for at du deltok i undersøkelsen. Trykk på "Avslutt" for å levere besvarelsen.